

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
Peaceful Coexistence on the Buddhist Path of the Thai – Cambodian
Border Dispute.

โดย

นายสรายุทธ งามหอม

พระครูไพโรจน์พัฒนาวร(เทศศิริ)

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ(ใจตรง), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758038

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
Peaceful Coexistence on the Buddhist Path of the Thai – Cambodian
Border Dispute.

โดย

นายสรวิทย์ งามหอม

พระครูไพโรจน์วัฒนาทร(เทศศิริ)

พระพรสวรรค์ จิตติญาโณ(ใจตรง), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758038

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Subject

Peaceful Coexistence on the Buddhist Path of the Thai – Cambodian
Border Dispute.

By

Mr.Sarawut Ngahom

Phrakhrupairojwattanatorn Chotivaro(Taosiri)

Phraponsawan Thitiyano(Jaitrong), Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Si Sa Ket Buddhist Sangha College

B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758038

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
ผู้วิจัย :	นายสรวิทย์ งามหอม พระครูไพโรจน์วัฒนาทร(เทาศิริ) และ พระพรสวรรค์ จิตติญาโณ(ใจตรง), ดร.
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
ปีงบประมาณ :	๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) มี วัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนใน เขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๒) เพื่อศึกษาวิถีทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของ ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธ ของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ คือเน้นการ ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงภาคสนาม (Field Research) ซึ่ง สรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบ

ผลการวิจัยพบว่า

๑) พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย-กัมพูชา พบว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจาก ศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็ทรงระงับประชาชนหันมานับถือ พระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน รวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักร ล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้ มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธ ศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำ โขง กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือ พระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และ ให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีกา รับความนิยมนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

๒) กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

(๑) ด้านความเชื่อ พบว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มายาวนาน ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือในคุณธรรมความดี และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้ง แต่ประชาชนก็ยังยึดมั่นนับถือกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อนั้น ๆ การสร้างสันติภาพทางความเชื่อที่ถูกต้อง จึงเป็นการลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสงบสุข ของชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ได้เป็นอย่างดี

(๒) ด้านประเพณี พบว่า ชุมชนพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา ได้ยึดถือประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีทำบุญแซนโดนตา หรือการให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี คือการให้ทาน เป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีการจัดร่วมกัน คือ ประเพณี แซนโดนตา ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่

(๓) ด้านวัฒนธรรม พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมี การทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ประเด็นที่สำคัญของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ที่ยึดเหนี่ยวต่อกัน คือ ความรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่

๓) วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญยังมีความเหมือนกันหลายประการ และการอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า Discovery of others Projects of shared purpose “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

research report : Peaceful Coexistence on the Buddhist Path of the Thi –
Cambodian Border Dispute

User research : Mr.Sarawut Ngahom
Phrakhrupairojwattanatorn Chotivaro(Taosiri)
Phraponsawan Thitiyano(Jaitrong), Dr.

The tasks section. : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Si Sa Ket
Buddhist Sangha College

Budget year : 2558

Funding research grants : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACTS

Research on peaceful coexistence on the Buddhist path of the people in the Cambodian-Thai border dispute. Qualitative Research is an in-depth interview with three objectives: 1) to study the development of Buddhism-related relations among the people in the Cambodian-Thai border area, 2) to study the Buddhist mechanisms in post-conflict areas of communities in Thailand-Cambodia border dispute and 3) to study the example of peace on the trajectory of public areas, Buddhist Thailand-Cambodia border dispute. User research methods qualitative studies is the focus on education, research, documents (Documentary Research) and research in the field (Field Research). Which can be summarized the results of the research-based findings as follows:

The research found that:

Development the relationship of the people Buddhist in Thailand-Cambodia border dispute, evidence-based development relationship with Buddhism. It is anticipated that Cambodia was influenced by Brahmanism. Subsequently, Cambodia, has turned to believe doctrine in Buddhism more and more rule changes are frequent, which some leaders ever Buddhist public advocacy, it turned to profess Buddhism until virtually the current section, Thailand. 19 century, in the reign of beginning of the Kingdom of LAN Xang. The indigenous culture of the Tai-Lao started to form societies inherited culture, then have the distribution CLOUT into land basins in Korat and the Mekong River. The expansion of the community after 19 centuries cause community groups in the region, which includes the community groups, community groups, the Mekong River basin Chinook River Basin community groups and various prachatnoklum ever esteemed Buddhism will be larger and have

adopted Buddhist doctrines in their parents and citizens that are esteem, occupying the southern Buddhism: Buddhism, thus making the area of dispute, there has been a sequence from the esteemed ancestor came to inheritance. .

Buddhism in the mechanism to build the peace of the community in Thailand-Cambodia border area.

1.) Buddhist beliefs, aspects of the community, Thailand-Cambodia border dispute with Buddhist beliefs, from the history of foreign domination leaders have turned to profess Buddhism and bring ethics into practice allows a birth parent, under the respect that there are moral righteousness despite rule changes, but the citizens it holds until the acceptance of the people of Israel and to give a respectable. Buddhist beliefs, it is peace, because peace community in Thailand Cambodia dispute – it took a Buddhist belief heals with love, unity, and connectivity. By hosting events in the Buddhism belief, such as merit and merit ropra monks. .

2.) Buddhist tradition community areas of dispute in Thailand – Cambodia has significant Buddhist tradition is the year that Sanford f. tradition, the respect for grandfather. Ya their grandparents of identical tradition is connected to good community relations in the area of dispute, Thailand – Cambodia traditionally has held together, however, is traditionally Buddhist lent day. Candle Festival Traditionally monks monks, which the community in area of dispute have activities together until the cause peace. Reduce the conflict.

3.) Buddhist culture. The community in Thailand – Cambodia dispute zone have spoken like that as the Khmer majority. Communication, understanding well respect each other like brothers when they see it is ver important to still loving compassion, helping each other when there's people suffered in the community. .

To create peaceful coexistence with, therefore, requires a Buddhist master is a Buddhist beliefs. A Buddhist tradition and Buddhist culture, therefore, to make the community dispute, Thailand – Cambodia peace. Further in the future.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะความอนุเคราะห์จากสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ

ขออนุโมทนา ขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา และตรวจแก้ไขข้อเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขออนุโมทนา ขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์

ขออนุโมทนา ขอบคุณ ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน ทุกท่านที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในด้านการให้ข้อมูลและการเก็บข้อมูลในการวิจัย ทำให้งานการวิจัยเล่มนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

ขออนุโมทนา ขอบคุณ คณาจารย์ทุกท่าน ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่ได้ให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือสนับสนุน

คุณค่า และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณแต่บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญา และคุณธรรมเครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต

นายสรายุทธ งามหอม

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๙ อันเป็นคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในการค้นคว้า ซึ่งในการอ้างอิงได้ใส่ชื่อย่อของคัมภีร์ตามที่กล่าวมา ดังจะมีคำย่อและคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ

คำเต็ม

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสก
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง.สตุตก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	สตุตกนิปาต
ที.สี.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนธวคฺค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสก
ส.ม.	สุตตันตปิฎก	สงฺยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	สงฺยุตฺตนิกาย

ในการอ้างอิง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการอ้างอิงแบบ ๓ ตอน โดยการอ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น ที.สี. ๙/๑๐๒/๙๕. หมายถึง พระไตรปิฎกทีฆนิกาย สีลกฺขนธวคฺค เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๐๒ หน้าที่ ๙๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญคำย่อ.....	ช
สารบัญ.....	๗
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๓
๑.๕ คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติ.....	๒๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ.....	๓๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมอย่างสันติบนวิถีพุทธ.....	๓๗
๒.๕ พื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา.....	๖๒
๒.๖ บทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๖
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๕
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗๖
๓.๑ รูปแบบวิธีการวิจัย.....	๗๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๗๗
๓.๓ พื้นที่การวิจัย.....	๗๘
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๘
๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	๗๙
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๙
๓.๗ การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๑
๔.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา.....	๘๑
๔.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา.....	๘๕

๔.๒ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาท ชายแดนไทย-กัมพูชา.....	๙๐
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๑
บทที่ ๕ สรุปผล และข้อเสนอแนะ.....	๙๔
๖.๑ สรุปผล.....	๙๔
๖.๒ อภิปรายผล.....	๙๖
๖.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
บรรณานุกรม.....	๑๐๒
ภาคผนวก.....	๑๐๙
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๑๑
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๔
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	๑๒๖
ภาคผนวก ง ตารางแบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๒๘
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์.....	๑๓๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๓๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรณีพิพาทชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชาส่งผลให้มีการสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินมากมาย ประชาชนหลายพันคนต้องอพยพหนีภัยสู้รบเพราะความพยายามของกัมพูชาในการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความวุ่นวายทางการเมือง ภายหลังการรัฐประหารการปลุกเร้ากระแสชาตินิยมเพื่อต่อต้านกัมพูชา โดยเป้าหมายอยู่ที่การเมือง ในช่วงต้นปี ๒๕๕๔ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองที่สนับสนุนฝ่ายชนชั้นนำกับฝ่ายเสื้อแดงซึ่งสนับสนุนอดีตนายกฯ ทักษิณ และการที่กัมพูชาขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกซึ่งได้รับการอนุมัติจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๑ การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนำมาซึ่งความปิติยินดีและความภาคภูมิใจในหมู่ประชาชนชาวกัมพูชา แต่สำหรับประเทศไทย ถูก กลุ่ม ชาตินิยมสุดขั้วอย่างกลุ่มเสื้อเหลืองนำประเด็นนี้มาใช้ในการโจมตีรัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งถูกมองว่าเป็นรัฐบาลหุ่นเชิดของทักษิณ ว่าทรยศและขายชาติ กลับกลายเป็นอาวุธที่มีอานุภาพในการกดดันให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศต้องลาออกจากตำแหน่ง กลุ่มเสื้อเหลืองกล่าวหาว่าการยินยอมให้ขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนั้นเป็นไปเพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจให้กับทักษิณ ก่อนหน้าที่กลุ่มเสื้อเหลืองจะหยิบประเด็นนี้ขึ้นมาโจมตี ทั้งข้าราชการไทยและกัมพูชาต่างก็มองว่าการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกคือขุมทรัพย์ด้านการท่องเที่ยวที่ไทยและกัมพูชาจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันสถานการณ์ชายแดนตึงเครียดมากขึ้นพร้อมกับจำนวนกำลังทหารที่เพิ่มขึ้น การสำรวจแนวชายแดนและการปักปันเขตแดนหยุดชะงักเนื่องจากเสี่ยงเกินไปที่จะส่งชุดสำรวจรวมลงไปในพื้นที่ ขณะเดียวกันความวุ่นวายทางการเมืองของไทยทำให้มีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและเจ้าหน้าที่ระดับสูงบ่อยครั้งการเคลื่อนไหวของนักขัดขวาง ล้วนเป็นอุปสรรคต่อความพยายามในการเจรจาและส่งผลร้ายต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ การแย่งชิงอำนาจภายหลังการรัฐประหารยังคงไม่ยุติ ข้อพิพาทไทย-กัมพูชายังคงเป็นปัญหา ซึ่งถ้าหากต้องการให้ภูมิภาคนี้มีความมั่นคงต่อไปในอนาคต อาเซียนก็ต้องยุติความขัดแย้งนี้และสร้างสันติภาพอย่างถาวรให้เกิดขึ้นให้ได้

การสร้างสันติภาพความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งจำเป็นเมื่อมีการขัดแย้ง เพราะมนุษย์ทุกคนสังคมนักสุขเกลียดทุกข์ อดีตนุชนิยมชีวิตที่เรียบง่ายอยู่ตามสภาพธรรมชาติ เมื่อต้องการอาหารก็ได้อาศัยของป่าเก็บพืชผลหรือจับสัตว์ตามที่ต้องการเป็นไปเพื่อการมีชีวิตที่อยู่รอด ต่อมามนุษย์เริ่มเกิด

^๑โครชกรูป นักการทูต, รายงานของโครชกรูปเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยได้ในรายงานเอเชียฉบับที่ 121, *Thailand: The Calm before Another Storm?* (ประเทศไทย: ความสงบก่อนพายุอีกลูกจะมาเยือน),

ความกลัวกับภัยอันตราย รู้สึกไม่ปลอดภัย เกิดความยุ่งยากสับสน การเพิ่มจำนวนมนุษย์ ตลอดจนอารยธรรมเป็นเหตุให้มนุษย์ละทิ้งสภาพธรรมชาติ มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่แบบเครือญาติ ทั้งนี้โดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์เป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน^๒ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอาจทำให้รู้สึกว่ามีเพื่อน เพื่อนที่รู้จักเป็นอันดับแรกสุดก็คือครอบครัว ถัดไปคือครอบครัวข้างเคียง หมู่บ้าน ตำบล จังหวัด และที่สุดคือประเทศ และตามปกติคนทั้งหลายนั้นจะอยู่ร่วมกันได้ดี ต่อเมื่อมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน เป็นเหมือนแกนหรือสายเชือกที่ร้อยประสานกันไว้ ในบรรดาหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งหลายนั้น กล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นหลักความเชื่อที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เหนียวแน่นและลึกซึ้งที่สุด^๓

ชายแดนไทย – กัมพูชา ตรงข้ามภูมิซรอล ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประวัติศาสตร์วิถีพุทธของทั้งสองชาติพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีลักษณะคล้ายกันหลายด้าน เช่น ด้านความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม และการดำรงชีวิต ในแต่ละหมู่บ้านล้วนได้รับอิทธิทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตส่วนมากอยู่กับวิถีพุทธซึ่งทั้งสองชาติบนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จะได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนานำหลักปฏิบัติมาใช้ในการดำเนินชีวิต สืบการกันมายาวนาน การศึกษาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ก็อาจทำให้ทราบได้ว่าประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเป็นอยู่อย่างไรกลไกทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์ และสำคัญในการสร้างสันติภาพในชุมชนของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้จริงหรือไม่ เพราะเท่าที่ผ่านเมื่อมีความขัดแย้งที่มีระยะเวลายาวนานทำให้ความสัมพันธ์อันดีต่อกันขาดหายไป การเชื่อมสัมพันธ์โดยการนำหลักพระพุทธศาสนามาเป็นตัวเชื่อมจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้คนทั้งสองชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพสงบสุขขึ้นวันหนึ่ง

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเรื่อง “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา” เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศ และเป็นแนวทางต่อพัฒนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา อยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ และยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

^๒พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, “แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายทางสังคม”, เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๒.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตที่จะศึกษาไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) มีจำนวน ๑๐ คน

- (๑) ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๑ คน
- (๒) นายอำเภอ จำนวน ๑ คน
- (๓) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จำนวน ๑ คน
- (๔) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล จำนวน ๑ คน
- (๕) ผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑ คน
- (๖) ผู้บัญชาการทหารในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๑ คน
- (๗) ทหารผู้รักษาดินแดนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๒ คน
- (๘) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จังหวัด ๑ คน
- (๙) นักวิชาการพระพุทธศาสนา อำเภอ ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) มีจำนวน ๘ รูป/คน คือ

- (๑) เจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป
- (๒) เจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๒ รูป
- (๓) เจ้าคณะตำบล จำนวน ๒ รูป
- (๔) ผู้นำทางศาสนาพุทธ จำนวน ๓ รูป

๓) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector) มีจำนวน ๑๐ คน คือ

- (๑) ผู้นำชุมชน/หมู่บ้าน จำนวน ๕ คน
- (๒) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน ๕ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา ที่จะศึกษาไว้ ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

๒) เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพในชุมชนของประชาชนในพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา ด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา พัฒนาการความสัมพันธ์ และกลไกทางพระพุทธศาสนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

ได้แก่ พื้นที่พืพาทไทย - กัมพูชา ประกอบด้วย จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาทำการวิจัย

ได้แก่ ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การอยู่ร่วมกัน หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม

สันติภาพ หมายถึง ภาวะของความสงบสุขและปราศจากการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ เป็นภาวะที่มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีแนวทางในการปฏิบัติตามหลักบนวิถีพุทธในด้านความเชื่อ ด้านประเพณี และ วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดสันติภาพสงบสุข

วิถีพุทธ หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนามีพระธรรมคำสอนประกอบด้วย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีทางพระพุทธศาสนา

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) และกลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector)

พื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา หมายถึง เขตพื้นที่พืพาทพรมแดน ระหว่างไทย - กัมพูชา ในการอ้างสิทธิ์ของแต่ละฝ่ายเหนือดินแดนพืพาท

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธ หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พืพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ในสี่ด้าน คือ

๑) **ด้านความเชื่อ** หมายถึง ความเชื่อตามหลักคำสอนที่นำไปปฏิบัติแล้วทำให้เกิดสันติภาพสงบสุข เช่น หลักศีล ๕ หลักอริยสัจ ๔ และไตรสิกขา เป็นต้น

๒) **ด้านประเพณี** หมายถึง ประเพณีอันดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้เกิดสันติภาพสงบสุข เช่น ประเพณี เข้าพรรษา ออกพรรษา บุญข้าวสารท รวมทั้งประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทางพระพุทธศาสนา

๓) **ด้านวัฒนธรรม** หมายถึง วัฒนธรรมอันดีงามที่มีแนวทางปฏิบัติทางกาย วาจา และใจที่ทำให้เกิดความสันติสงบสุข

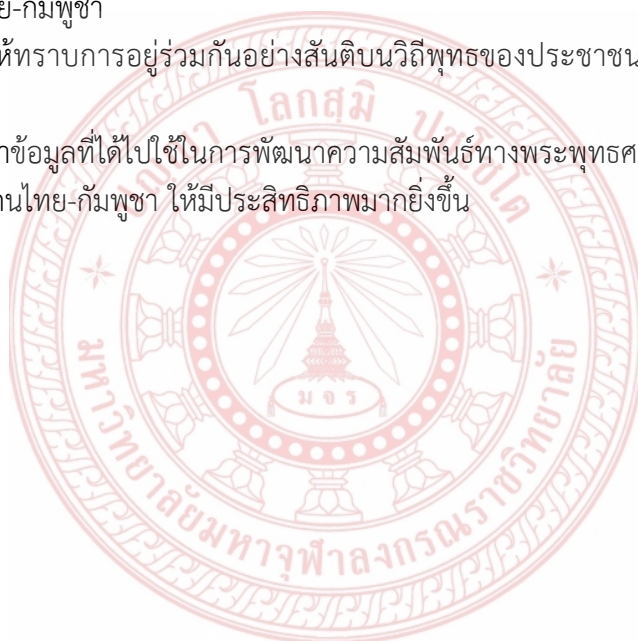
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ให้ทราบพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑.๕.๒ ให้ทราบกลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพในชุมชนของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑.๕.๓ ให้ทราบการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑.๕.๔ นำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็น การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีพุทธ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพบนวิถีพุทธ
- ๒.๕ พื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
- ๒.๖ บทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกัน คือสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่นสังคมไทยนั้น สมาชิกใน สังคม ยิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตน ให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่ อาจเกิดขึ้นตามมา

๒.๑.๑ ความหมายในการอยู่ร่วมกัน

การอยู่ร่วมกัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ใน พื้นที่ หรือในประเทศ ก่อนแล้ว กับประชากรกลุ่มที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ ถ้ามีการขจัดความแตกต่างระหว่างสองกลุ่มเพื่อให้ รวมเข้าด้วยกัน ได้เรียกว่า เป็นการรวมเข้าด้วยกัน (integration) ในทางตรงข้ามการแบ่งแยกระหว่าง ประชากรสองกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเรียกว่า การ แบ่งแยก (segregation) สิ่งแวดล้อม

๒.๑.๒ ประเภทของการอยู่ร่วมกัน

๑. การอยู่ร่วมกันแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดที่เน้นแนวทางเรื่องความ หลากหลายของกลุ่มคน สังคมและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างและบทบาทที่ถูกหลงลืมหรือละเลยในสังคม มาแต่เดิม เช่น ในทางอุดมคติความคิด การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่างๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์ สภาพแวดล้อม ความต่างทางอาหาร ความต่างทางอาชีพ และเรื่องของพหุนิยมในระดับปัจเจก เช่น การเปิดเผยตัวของกลุ่มเกย์ เลสเบี้ยน การอยู่ก่อนแต่ง การยอมรับความเท่าเทียมของสตรี ความเป็น ตัวตนของวัยรุ่น ฯลฯ

๒. สังคมพหุลักษณะหรือพหุสังคม [Plural Society] หมายถึงกลุ่มสังคมที่แยกย่อย ออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติต่างๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งเป็นคำ

เดียวกับ Multicultural society หรือ สังคมหลากหลายวัฒนธรรมที่นำมาใช้กับรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างในสหรัฐอเมริกา ซึ่งแนวคิดแบบ Multiculturalism นี้เป็นการมองความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์แต่ในสังคมสมัยโลกยุคอาณานิคม เช่น พม่าหรืออินโดนีเซียซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งไม่เป็นแต่เพียงผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันแต่รวมถึงความหลากหลายของสถาบันที่เป็นทางการในระบบเครือญาติ ศาสนา การศึกษา การผลิตซ้ำและทางเศรษฐกิจ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ เมื่อพบปะหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันมักจะเกิดการแข่งขันหรือมุ่งหาประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่าจะมีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงต้องมีการกำหนดกลไกทางสังคมเพื่อป้องกันความวุ่นวายในการอยู่ร่วมกัน

๓. การปกครองแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือแนวคิดในการจัดสรรอำนาจให้กับกลุ่มหรือองค์กรย่อยหลายกลุ่ม ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองแบบ รัฐเดี่ยว [Unitary state] ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มจะมีการจัดสรรผลอำนาจเหล่านั้นหรือมีการช่วงชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาและการกระจายอำนาจก็มักจะเกิดความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองแต่ประโยชน์เรื่อง “วัฒนธรรมเดี่ยว” และรัฐเดี่ยว มาเป็น “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” โดยจำเป็นต้องมองว่า ไม่มีต้นแบบวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เช่น ไม่มีแต่วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีความหลากหลายมากมายอยู่ร่วมกันด้วย

๔. พหุนิยมทางการเมือง หรือ Political pluralism เป็นความรู้ในระดับสามัญสำนึกว่า ในสังคมจะต้องมีความแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างในทางการเมือง ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อผลประโยชน์ของพลเมือง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงจุดยืนของรัฐและอำนาจรัฐ และถือกันว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบเหมาะสมในการกระจายอำนาจในสังคมในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดพหุนิยมเป็นแนวทางชี้แนะเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขบนความขัดแย้งของผลประโยชน์ ความเชื่อและการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันซึ่งทำให้แนวคิดพหุนิยมแตกต่างจากแนวคิดรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะแนวคิดพหุนิยมเชื่อว่า สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้หากมีการเจรจาอย่างสันติปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน การเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงโดยอำนาจรัฐหรือในระบอบยุติธรรม จึงควรคงสิทธิในระดับและรูปแบบต่างๆ ของพลเมืองไว้ คือ สิทธิในการปกครองตนเองในระดับต่างๆ เคารพสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการเข้าร่วมและมีโอกาสประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ การเมืองในสังคมใหญ่เพื่อนำไปสู่การบูรณาการผสมผสาน[Integration] สู่สังคมใหญ่ในที่สุดและสิทธิการมีตัวแทนพิเศษของกลุ่มย่อยที่มักจะไร้โอกาสหรือถูกละเลยเสมอการปรับเปลี่ยนวิธีการแบบ “Assimilation หรือการกลืนกลาย” ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรัฐ-ชาติในหลายสังคมที่ ทำลาย กัดกัน บังคับวัฒนธรรมกลุ่มย่อยให้กลายมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ มาเป็น “Integrationหรือการบูรณาการผสมผสาน” จะเป็นวิธีที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ลดลงกว่าเดิม เพราะมุ่งเพื่อนำสังคมไปสู่การตระหนักรู้ถึงการรวมอยู่ร่วมกันและความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันหมายถึงรัฐชาติหรือประเทศนั้นเอง ลัทธิล่าอาณานิคมที่ขยายไปทั่วโลก ทำให้เกิดการใช้อคติทางชาติพันธุ์ [Ethnocentrism] เป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยแบ่งผู้คนตามสีผิวและเชื้อชาติ [Race] ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติอย่างสุดโต่งหรือ ลัทธิเหยียดเชื้อ

ชาติ [Racism] อันเป็นสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ [Genocide] ของผู้ที่ถือถือว่าตนเป็นกลุ่มที่เหนือกว่าผลกระทบจากการสร้างภาพลวงดังกล่าว ทำให้นักมานุษยวิทยาเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในช่วงหลังจากปี ค.ศ.1970 เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทน การจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม โดยเสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ [Ethnic Groups] แทนคำว่า ชนเผ่า [Tribe] ที่แฝงไว้ด้วยนัยยะเชิงดูถูก “การเมืองของความเป็นชาติพันธุ์” [Political Ethnicity] โดยเฉพาะในสังคมไทยในช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติ ผลักดันให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลศูนย์กลางหรือถูกมองไม่เห็นว่าเป็นเหมือนกับพวกตน โดยนัยของการดูถูกและการกีดกันอันเนื่องจากการเป็นผู้อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมบริเวณศูนย์กลาง จนเกิด “ความเป็นอื่น [The Otherness]” การสร้างภาพดังกล่าวทำให้เกิดสภาพของ “ความเป็นชายขอบ [Marginality] ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ สภาพเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและไม่ได้อยู่ห่างไกลศูนย์กลางแต่อย่างใดได้เช่นกัน นับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่างๆ ที่ควรได้รับจากการพัฒนาของรัฐ โดยเรียกสภาพเช่นนี้ว่า “กระบวนการสร้างสถานะความเป็นชายขอบ (Marginalization)” เมื่อมีเหตุดังกล่าวจึงตามมาด้วยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม [Social and Cultural Space] ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อตอบโต้อคติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ตน เป็นการตอบโต้และกำหนดนิยามความเป็นกลุ่มของตนด้วยตนเองแทนที่จะมีเพียงอำนาจจากศูนย์กลางหรืออำนาจรัฐเป็นผู้จัดการเท่านั้น โดยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ การออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ [Ethnic Identity] ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของตน สร้าง สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ [Ethnic Rights] รวมทั้ง ภูมิปัญญาความรู้ [Indigenous Knowledge] ซึ่งเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับการทำความเข้าใจสภาพดังกล่าวก็เหมือนดาบสองคม เพราะอาจจะเปลี่ยนจากการมองแบบอคติเป็นการมองแบบหยุดนิ่งตายตัว ไม่เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือที่เข้าใจว่าการสร้างภาพตัวแทน [Representation] ของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคม [Social Mobility] ร่วมกันไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่ยากและต้องทำความเข้าใจและใช้เวลาในการศึกษากลุ่มสังคมนั้นๆ ในระยะเวลายาวนานและใช้ความรู้รอบด้าน

ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับพหุสังคมเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องอำนาจอธิปไตย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสถาบันศาสนาและการปรับตัวของกลุ่มต่างๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน

๕. พหุลักษณะทางและวัฒนธรรม อย่างแพร่หลายการพูดถึงแนวคิดชาตินิยมจึงถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแต่แนวคิดในเรื่องของชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ใช้รัฐมากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในภาวะที่สังคมมีแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม หรือ Individualism มากขึ้น ผู้คนในโลกแบบโลกาภิวัตน์อยู่ในภาวะไร้รัฐ ไร้เส้นแบ่งพรมแดนและไร้สังคมมากขึ้น ความเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ผสมกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมแบบในอดีต กลายเป็นข้ออ้างในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมีความหมายมากกว่ารัฐชาติหรือบ้านเกิดเมืองนอนหรือมาตุภูมิอันเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่จะถูกกลืน สั่นสะเทือนไปถึงอำนาจรัฐที่จะกระทบกระเทือนเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่างๆ ที่มีมากขึ้น

๒.๑.๓ ลักษณะของการอยู่ร่วมกัน

สังคม คือ กลุ่มคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไปมาอาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ หรือการกระทำโต้ตอบกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ทางตรง เช่น การพูดจาทักทาย การทำงานร่วมกัน การซื้อของขายของ และให้ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ทางอ้อม ได้แก่ การเดินผ่านผู้ที่เราไม่รู้จัก แต่เขาก็เป็นคนจังหวัดเดียวกัน หรือชาติเดียวกัน การใช้สิ่งของที่ผลิตขึ้นโดยคนที่ไม่เคยพบปะเห็นหน้ากันมาก่อน คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่เราสัมพันธ์กับพวกเขาโดยผ่านบุคคลอื่น ผ่านเอกสารหนังสือที่เขาเขียน หรือผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ที่พวกเขาจัด และออกรายการ

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีกได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) ซึ่งหมายความว่า มนุษย์จะมีชีวิตโดยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า มีความเกี่ยวข้องกันและกัน และมีความสัมพันธ์กันในหมู่มวลสมาชิก โดยสาเหตุที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพราะมีความจำเป็นด้านต่างๆดังนี้

๑. มนุษย์มีระยะเวลาของการเป็นทารกยาวนานและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในระยะเริ่มต้นของชีวิต ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่น และด้วยความจำเป็นที่จะต้องมีการเลี้ยงดูทารกเป็นระยะเวลานานนี้เอง ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน สร้างแบบแผนความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัว เป็นเพื่อนบ้าน และมีความสัมพันธ์กับคนในสังคมอื่นๆ

๒. มนุษย์มีความต้องการทางสมอง เพราะสามารถคิดค้นวิธีการในการควบคุมธรรมชาติ เพื่อนมาใช้ตอบสนองความต้องการ ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข ซึ่งการควบคุมธรรมชาติจำเป็นต้องอาศัยการแบ่งงานและความร่วมมือจากบุคคลอื่น เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกันกับหลายๆคน เช่นการแสวงหาอาหาร ผลิตสิ่งของ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๓. มนุษย์มีความสามารถในการที่จะสร้างวัฒนธรรมและส่งผ่านวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นหลังให้ได้รับรู้ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมเหล่านี้มีทั้งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการอื่นๆนอกเหนือไปจากสิ่งที่จำเป็นต่อชีวภาพ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น การจัดระเบียบทางสังคม ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

สรุปได้ว่าการมีวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย ถึงแม้ว่าจะอยู่รวมกลุ่มคล้ายคลึงกับการเป็นสังคมก็ตาม ทั้งนี้เพราะมนุษย์จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพและความต้องการทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ มนุษย์ยังมีความคิดสร้างสรรค์ สามารถประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และแบบแผนของสังคมขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่มนุษย์อุบัติขึ้นบนโลกเป็นครั้งแรกจนกระทั่งปัจจุบันได้สร้างประดิษฐ์กรรมและวัฒนธรรมไว้มากมาย จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆอย่างสิ้นเชิง จนมีคำกล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐเลิศล้ำกว่าสัตว์ใดๆในโลก”

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการอยู่ร่วมกัน

องค์ประกอบของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. ประชากร จะต้องมียานวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดคือ ครอบครัวที่มี พ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ตลอดจนสังคมโลก ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน

๒. ความสัมพันธ์ ประชากรหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๓. พื้นที่หรืออาณาเขต คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมี ขนาดจำกัด เช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่งหรือบริเวณกว้างขวาง เป็นอำเภอหรือจังหวัดโดยไม่ถูก จำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต

๔. การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม กฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควบคุมตามตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทาง สังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างปกติสุข

๕. การมีวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าภายใต้ สภาพแวดล้อมเดียวกันทั้งทางกายภาพและประวัติศาสตร์ พวกเขาได้สร้างวัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

๒.๑.๕ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ความเป็นพหุสังคมมาก ขึ้น การอยู่ร่วมกันของ บุคคลที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งทัศนคติความเชื่อ อาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันได้ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความ แตกต่างและความหลากหลายของ สังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ ร่วมกัน อย่างสันติการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็น สังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของ กฎระเบียบ หรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การ มีส่วนร่วมกิจกรรม ต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและกัน ไม่แสดง กิริยาและวาจาดู หมิ่นผู้อื่น และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลัก ศาสนาที่ตนเองนับ ถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนี้

๑. การเคารพกฎเกณฑ์ เป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมโดยปกติสุข ไม่ ว่าจะเป็นสังคมใดหรือประเทศใด การอยู่ร่วมกันของผู้คนเป็นจำนวน มากในสังคมต้องอาศัย กฎระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งคนในสังคมนั้นๆ จำต้องเรียนรู้กฎกติกาของสังคม พร้อมทั้งต้องมีความ รับผิดชอบต่อ สังคมส่วนรวมนั้นคือ ต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาทาง สังคม การอบรม สมาชิกในสังคมให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์และกติกา ของสังคม คือ การถ่ายทอดวิถีชีวิตวัฒนธรรม และ การทำให้สมาชิกใน สังคมนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ซึ่งในสังคมที่ได้มีการจัด ระเบียบอย่างดีแล้วนั้น การอบรมให้เรียนรู้ กฎเกณฑ์ของสังคมเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำเริ่ม ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงผู้ใหญ่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปของสังคมใหม่และสถาบันใหม่ สมาชิกในสังคมก็ จะต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ใหม่และยอมรับค่านิยมใหม่ และในขณะที่พ่อแม่ครอบครัวก็ต้องทำ หน้าที่เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการเคารพกฎเกณฑ์ของ สังคม เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ของสมาชิกในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข

๒. การเคารพซึ่งกันและกัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของประชาชน คือการ ยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้ อย่างรวดเร็วการปฏิบัติตามสิทธิของตนเองและผู้อื่นในสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยจัดระเบียบให้กับสังคมสงบสุข โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๑.๑ เคารพสิทธิของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น สามารถแสดงออกได้หลายประการ เช่น การแสดงความคิดเห็น การ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๑.๒ รู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของ ตนเอง

๑.๓ การเคารพซึ่งกันและกัน

๓. เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

๔. ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การออกไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง การเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินมาพัฒนา ประเทศ เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

๔.๑ ผลที่เกิดกับประเทศชาติ หากประชาชนมีความสมัครสมาน รักใคร่สามัคคี ไม่มีความแตกแยก ไม่แบ่งเป็นพวกเป็นเหล่า บ้านเมืองก็ จะสงบสุขเกิดสวัสดิภาพ บรรยากาศโดยรวมก็จะสดใส ปราศจากการ ระแวงต่อกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น นักลงทุน นักท่องเที่ยวก็จะเดินทางมาเยือนประเทศของเราด้วยความ มั่น ใจ

๔.๒ ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคม เมื่อประชาชนในสังคมรู้จัก สิทธิของตนเอง และของผู้อื่น ก็จะทําให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการ พัฒนา เมื่อสังคมมั่นคงเข้มแข็งก็จะมีส่วนทำให้ประเทศชาติเข้มแข็ง เพราะ ชุมชนหรือสังคมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติบ้านเมืองโดยรวม ๓. ผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแรกของ สังคม เมื่อครอบครัวเข้มแข็ง และอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวทุก คนรู้บทบาท สิทธิ เสรีภาพของตนเองและปฏิบัติตามที่กฎหมายและรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองได้อย่างเคร่งครัด โดยไม่ละเมิดสิทธิ เสรีภาพของสมาชิกอื่นในสังคม ก็ จะนําพาให้สังคมและประเทศชาติ เข้มแข็งตามไปด้วย การเคารพซึ่งกันและกัน

๕. ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น

มารยาททางวาจาก็คือบุคลิกภาพที่ปรากฏในสังคมที่เกี่ยวกับการใช้ ถ้อยคำสนทนาต่อบุคคลทั่วไป เช่นการใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไม่พูดเหยียด หยามผู้อื่น การใช้ว่าคำว่ากรุณาเมื่อต้องการความช่วยเหลือเหลือจากผู้อื่น การกล่าวคำขอโทษเมื่อทำผิดพลาด การกล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับ ความช่วยเหลือ ไม่ส่งเสียงดังก่อความรำคาญ ไม่พูดจาโอ้อวดตนเอง ใช้สนทนาการพูดที่นุ่มนวลเป็นกันเอง ซึ่งมารยาททางวาจานี้มีผลให้คน ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๖. ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น

ไม่ใช้วาจาขู่ข่มขู่เหยียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยง การสนทนาที่ดื้อยอมนึกกล่าวถึงใครในแง่ร้าย ให้กล่าวถึง เรื่องที่ไม่พาดถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหาย

ควรพูดสนทนา ในทางที่จะเกิดความรู้ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียดสีดูถูก หรือขัดคอผู้อื่น ไม่พูดจาตู่ถูกข่มขู่ หรือก้าวร้าวผู้ฟัง จะทำให้ขัดเคืองกันและเป็นการน่าละอายสำหรับผู้ ที่แสดงวาจาเช่นนั้นออกมา แต่ควรพูดให้เกียรติ ยกย่อง หรือแสดงความชื่นชอบผู้ฟังด้วยความจริงใจแสดงความเคารพ ให้เกียรติผู้ฟังและผู้ที่กำลังกล่าวอ้างถึง โดยให้ความสนใจ ผู้ฟังทั้งที่เป็นการพูดคุยสนทนา และการพูดในที่ชุมชน ในการพูดถึง บุคคลอื่นที่เรากล่าวอ้างคาพูดหรือความคิดของท่าน ก็ควรจะให้เกียรติ เจ้าของคำพูดนั้น โดยประกาศชื่อด้วยความเคารพ มิใช่กล่าวอ้างขึ้น อย่างเลื่อนลอย หรือกล่าวเอาความคิดนั้นว่าเป็นของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการพูด นักเรียนต้องไตร่ตรองก่อนที่จะพูดอะไร ออกไป เพื่อให้การพูดนั้นเป็นผลดีและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

๗. ความมีน้ำใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความ มีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ก็เป็นการ แสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือ ผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่ง บนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนา สังคมของเราให้ดีขึ้นก็ได้ เป็นคนที่มีน้ำใจและรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นก็ย่อม เป็นที่รักและที่ชื่นชมของผู้อื่นเสมอ นอกจากนี้ยังช่วยให้อยู่ร่วมกันใน สังคมได้อย่างมีความสุขควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของคนอื่น และแสดงต่อผู้อื่น เหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และหาดีต่อคนอื่นโดยไม่หวัง ผลตอบแทน ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม ควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องมาให้เราเสมอ ควรแสดงน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่น เมื่อเวลามีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกล หรือใกล้ก็ตามควรมีของฝากเล็กๆ น้อยๆ ติดมือมาถึงคนที่เรารู้จักและญาติมิตรของเรา นั้นเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน เพราะแม้ว่าจะ เป็นแค่สิ่งเล็กน้อย แม้จะไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย แต่สิ่งที่ได้มันมีค่า มากกว่านั้น นั่นคือน้ำใจที่ผู้อื่นได้รับจากเราควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญา กำลังกาย และเวลาให้แก่ผู้ เดือดร้อน เท่าที่เราพอจะทำได้โดยไม่ถึงกับต้องลำบากแก่ผู้อื่นให้กับผู้ที่ ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน ควรมีนิสัยเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธี ต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่นๆ เท่านั้น เขาก็จะเห็นว่าเรา เป็นคนมีน้ำใจ และจะสามารถเชื่อมไมตรีจิตต่อกันได้ ควรให้ความรักแก่คนอื่นๆ และให้ความร่วมมือเมื่อเขาต้องการให้ ช่วยเหลือ และช่วยเหลือเขาอย่างสุดความสามารถด้วยความจริงใจที่เรามี

๘. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน อาจมีการ กระทบกระแทกกันเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ถึงแม้ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่าง ในสังคมเดียวกันจะมีอยู่ทั่วไป แต่หากเรารู้จักเรียนรู้ความแตกต่าง การ เคารพและยอมรับซึ่ง ความแตกต่างของกันและกัน การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน มีความไวใจและมีความปรารถนาดีต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น ส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ประชาชนทุกชาติพันธุ์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๑.๖ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชีวิตแต่ละชีวิตต้องมีส่วนสัมพันธ์กัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันจะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ และการจะอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีความมีความเอื้ออารีต่อกันมีความเห็นอกเห็นใจกัน

ช่วยเหลือกัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมีความรักความเมตตา ปรารถนาดีต่อกัน จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน ผู้วิจัยจึงได้เสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอนในการอยู่ร่วมกันของชุมชน ดังนี้

๑. เบญจศีล เบญจธรรม เบญจศีล^๑ คือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวม และความไม่ก้าวล่วงละเมิดศีล ๕^๒ หรือเบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑.๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต การฆ่า การประทุษร้ายกัน

๑.๒ อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลักโก่งละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๑.๓ กาเมสุมิฉฉา วาเรณิ เว้นจากการประพฤติดนินทา เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๑.๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๑.๕ สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

๒. เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งเป็นสภาวะ ของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้นุชนเป็นคนดีมีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะและสติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุขเบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ

๒.๑ เมตตาและกรุณา คือความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒.๒ สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

๒.๓ กามสังวร สังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีล ข้อที่ ๓

๒.๔ สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

๒.๕ สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิดรู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

^๑สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.), หน้า ๑๗๕.

๓. พรหมวิหาร ๔^๓ คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๓.๑ เมตตา ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๓.๒ กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓.๓ มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๓.๔ อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตนผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้นแม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม^๔

๔. ขรवासธรรม ๔๑๗ ธรรมสำหรับขรवास, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

๔.๑ สัจจะ ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง

๔.๒ ทมะ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๔.๓ ขันติ ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔.๔ จาคะ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว^๕

๕. สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^๔ ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖; ขุ.สุ.๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๕.๑ เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๕.๒ เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๕.๓ เมตตาโมโนกรรม ตั้งเมตตาโมโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๕.๔ สาธารณโภคิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อนี้ใช้อุปปฏิวัตตโมคิ ก็ได้

๕.๕ สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๕.๖ ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิที่งามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็นสารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็นปิยภรณ์(ทำให้เป็นที่รัก) เป็นครุภรณ์ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์(ความประสานกลมกลืน) เพื่อความไม่วาทเพื่อความสามัคคี และเพื่อเอกภาพ (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)

๖. สังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชน ไว้ในสามัคคี

๖.๑ ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๖.๒ ปิ ยวจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

๖.๓ อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๖.๔ สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดั้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

๗. สปัจริยธรรม ๗ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี

๗.๑ อัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริงรู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น

๗.๒ อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมายรู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

๗.๓ อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เเท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๗.๔ มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศกฺษีรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๗.๕ กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกรต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๗.๖ ปริสสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗.๗ ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปรอปรัญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร

๘. หลักโอวาทปาฏิโมกข์

หลักการสำคัญที่เป็นประธานใหญ่ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ หลัก“โอวาทปาฏิโมกข์” แปลว่าโอวาท หรือคำกล่าวสอน การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย นั้นก็เพื่อมุ่งให้ท่านยึดเป็นหลักในการนำไปเผยแผ่สั่งสอนให้แก่ประชาชนให้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง๒๕

โอวาทปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นข้อความเพียงสั้น ๆ เรียกว่าหัวใจพระพุทธศาสนา หรือหัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นข้อความสั้น ๆ ทั้งหมด ๓ คาถากึ่ง คือมี ๓ คาถากับอีกครึ่งคาถา๒๖ ใจความสำคัญของโอวาทปาฏิโมกข์ มี ๓ พระคาถากึ่งดังนี้

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา

^{๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

น หิ ปพพชิต ปฐปะมาตี สมโณ โหติ ปรี วิหะณุนโต.

สพพปาปสฺส อกรรม กุสลสฺสุปสมปทา

สจิตตปริโยทปนํ เอตํ พุทธาน สาสนํ.

อนุปาวโท อนุปมาโต ปาติโมกฺเข จ ส่วโร

มตตณฺณตา จ ภตตสมิ ปนตณฺจ สยนาสนํ

อธิจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทธาน สาสนํ.^๔

แปลว่า ขันติ ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่า เป็นบรมธรรม หรือธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิตผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ^๕

การไม่ทำชั่วทั้งปวง หรือการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศล คือความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์^๖ การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นั่งที่นอนอันสงัด หรือการนอนนั่งในที่อันสงัด ๑ การประกอบความเพียรทางอธิจิต หรือการฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตน ๑ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๓๒ พระพุทธศาสนามีโครงสร้างหลักสำคัญ ๓ ประการคือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย” พระพุทธ คือพระพุทธเจ้า มีคุณสมบัติ ๓ ประการคือ คือพระปัญญา คือตรัสรู้เอง พระบริสุทธิ์ คือหมดกิเลส หมดรัก หมดโกรธ หมดหลง และพระมหากรุณา คือทรงจาริกไปโปรดผู้อื่นด้วยทรงสอนเขา โดยพระกรุณาจิตและมีได้ทรงหวังการตอบแทนใด ๆ ทรงเป็นบุคคลตัวอย่าง ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของผู้อื่นทรงเป็นผู้ตั้งใจจริงทำอะไรทำจริง ทรงถือเอาความผิดพลาดเป็นครู ทรงเป็นนักศึกษานักค้นคว้าชั้นเยี่ยม ทรงเป็นผู้มีความกตัญญูทศเวทที่สูงมาก ทรงเป็นนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ทรงใช้แต่ธรรมวินัย สิ่งที่ดีอื่นปรารถนา เช่นอำนาจทางการเมือง ความมั่งมี พระองค์ทรงสละทิ้งแม้สิ่งที่ยอดเยี่ยม คือ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้อื่น ทั้งคนทั้งสัตว์ ทรงมีความกรุณาในบุคคลที่ซงละขอบเท่าเทียมกัน ทรงแสดงความกรุณาผู้อื่น โดยมีได้หวังอะไรตอบแทน ทรงทำความดีเพื่อความดีของผู้อื่นโดยแท้ พระธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมดา ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้ หรือรู้แต่ไม่รู้จริง หรือไม่คิด แต่พระองค์ทรงรู้จริง พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น

สรุปแล้วมี ๓ ประการคือไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ระดับ คือ ๓๕

๑. โลกุตตรธรรม คือธรรมชั้นสูงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรกคือ อริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

๑.๑ ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเกิดจากการเกิด การแก่ การเจ็บการตาย การพลัดพรากจากคนรัก ความไม่สมหวัง ความคับแค้นใจต่าง ที่ชีวิตทุกคนในสังคมต้องประสบ

^๔ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๕๗.

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^๖ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

๑.๒ สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ ประการคือ กามตัณหาคือ ความอยากได้ในสิ่งที่น่ารักใคร่ ภวตัณหา คือความอยากเป็นในสิ่งที่ตนรักและชอบใจวิภวตัณหา คือความไม่อยากรมีอยากเป็นในสิ่งที่ไม่ชอบใจ

๑.๓ นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือการดับตัณหาและความทะยานอยากต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป

๑.๔ มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรค ๘ หรือทางสายกลางได้แก่ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบประลึกชอบ และตั้งใจมั่น ชอบอนิจจัง คือสิ่งไม่เที่ยง คือเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ และตายในที่สุด ไม่มีอะไรอยู่ในสภาพเดิมสรรพสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทุกขัง คือความทุกข์ที่สรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เมื่อเกิดก็มีดับสลายไปตามธรรมดาอันตตา คือความปราศจากตัวตน ได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนของเราเพราะเป็นสิ่งที่เราบังคับให้เป็นไปในอำนาจไม่ได้ ทุกสิ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งควบคุมไม่ได้

๒. โลกียธรรม คือธรรมสำหรับปุถุชนทั่วไป เป็นธรรมที่สอนให้คนละเว้นความชั่ว ให้ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด เช่น เบญจศีลและเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่ทำให้เป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ดังนี้เบญจศีล คือ ๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นจากการลักทรัพย์ ๓. เว้นจากการประพฤติดินในกาม ๔. เว้นจากการพูดเท็จ ๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัยเบญจธรรม คือ ๑. มีเมตตา กรุณา ๒. เลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง ๓. มีความสำรวมในกาม ๔. พูดแต่คำสัตย์จริง ๕. มีสติ ไม่ประมาท ๓๖พระสงฆ์ คือสาวกของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัยอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา เป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทำความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา เป็นบุคคลตัวอย่างแห่งความดี เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เป็นผู้นำการพัฒนาท้องถิ่นเป็นต้น ๓๗

ความว่าโลกุตระธรรม ที่เป็นธรรมขั้นสูงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ส่วนของโลกียธรรม และส่วนที่เป็นศีล ข้อบังคับส่วนใหญ่ เกิดขึ้นตามสภาพของสังคมส่วนนี้จึงสัมพันธ์กับค่านิยมทางสังคมอย่างแนบแน่น

จึงสรุปความว่า หลักการอยู่ร่วมกันในมุมมองพระพุทธศาสนานั้น ได้ให้หลักการกว้างๆไว้ ๒ ระดับ คือ หลักการอยู่ร่วมกันของคนภายในองค์กรเดียวกันของชาวพุทธเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) และหลักการอยู่ร่วมกันของบุคคลภายนอกองค์กร หรือต่างลัทธิศาสนา โดยให้หลักการและวิธีการผสมผสานประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัยกันซึ่งสามารถสังเกตได้จากหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงให้เผยแผ่ศาสนาโดยปราศจากความรุนแรง (ไม่ว่าร้าย ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย ไม่บังคับขู่เข็ญ) แต่ทรงกำชับให้สำรวมในปาฏิโมกข์ เว้นชั่ว ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกาย วาจาใจ และทำจิต (ชำระใจ) ให้สะอาดผุดผ่องจากกิเลส อีกทั้งยังกำชับให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทั้ง ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ (สำหรับชาวบ้าน) และระดับโลกุตระ(สำหรับพระสงฆ์หรือนักบวช)ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานหมดสิ้นปัญหาในที่สุด

๒.๑.๗ พระราชดำรัส ว่าด้วยเรื่องการอยู่ร่วมกัน

พระราชดำรัสของในหลวงว่าด้วยเรื่องความสามัคคีหรือความปรองดอง มีมากมาย สังเกตและศึกษาได้จากตัวอย่างพระราชดำรัสที่ผ่านมา พระองค์ทรงมีความห่วงใยในราษฎร และคนในชาติ พระราชดำรัสซึ่งเป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคี และความปรองดอง ได้สรุปเอาไว้ใน คุณธรรม ๔ ประการ ปรากฏเห็นชัดเจนในคุณธรรมประการที่สอง ดังนี้ การที่แต่ละคน ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงานประสานประโยชน์กัน ให้งานที่สำเร็จผลทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และประเทศชาติ

พระองค์ทรงขอให้ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่น และถ่ายทอดความคิด จิตใจนี้ต่อกันไป อย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและภายหน้า (ที่มา : <http://www.gotoknow.org> จันทรา เมธาวีรัตน์)

นอกจากนั้นตัวอย่างพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสามัคคี ที่ในหลวงทรงกล่าวถึงในวโรกาสต่างๆ ยังมีมากมายดังต่อไปนี้

“...ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นปรากฏตลอดมาว่าชาติใดเสื่อมสูญย่อยยับอับปางไป ก็เพราะประชาชนชาติขาดสามัคคีธรรม แตกแยกเป็นหมู่คณะ เป็นพรรคเป็นพวก คอยเอารัดเอาเปรียบ ประหลัประหารซึ่งกันและกัน บางพรรคบางพวก ถึงกับเป็นไส้ศึกให้ศัตรูมาจู่โจมทำลายชาติของตน... ถือเอาความสามัคคี ความยินยอมเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ของประเทศชาติเป็นคุณธรรม ประจำใจอยู่เนืองนิจ...” ในวโรกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๙๔

“...อันสถานการณ์ของโลกทั่วไปและของบ้านเมืองเราเป็นอย่างไร ก็ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว ทางที่จะช่วยให้ประเทศเราผ่านพ้นภัยพิบัติ มีความวัฒนาถาวรไปได้ ก็โดยที่ราษฎรไทยทุกคนมีน้ำใจรักชาติอย่างแท้จริง ไม่ถือเอาประโยชน์ของตนและพรรคพวกแต่ฝ่ายเดียว มุ่งบำเพ็ญกรณียกิจหน้าที่ด้วยความสุจริต ขยันหมั่นเพียร เพื่อคุณประโยชน์ส่วนร่วมของประเทศชาติสามัคคีก็ย่อมจะแผ่ขยายกว้างขวางออกไปในระหว่างพี่น้องชาวไทยด้วยกัน ทำให้กำลังของชาติส่วนต่าง ๆ ประสานกันเป็นปึกแผ่น สิ่งที่เคยยากก็จะกลายเป็นง่าย และสิ่งที่ไม่เคยทำได้ก็กลับจะบรรลุผลสำเร็จอย่างงดงาม ด้วยอาณภาพแห่งความสามัคคี เพราะฉะนั้นขอให้พวกเราชาวไทย จงยึดมั่นในศีลธรรม ซึ่งบิดามารดาและครูบาอาจารย์ได้พร่ำสอนเรามาแต่เล็กแต่น้อย และพยายามประพฤติปฏิบัติตามในอันจะส่งเสริมสามัคคีธรรม...” กระแสพระราชปราศรัยแก่ประชาชนในวันปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๙๕

“สามัคคีที่สำคัญที่สุดคืออะไร ก็คือ สามัคคีในชาติ ไม่ใช่ว่า ความสามัคคีในคณะไม่ดี แต่ต้องระวัง ถ้าสามัคคีกัน แต่ว่าไป ก้าวก้าวหรือไปทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในสถาบันก็เป็นความผิด ถ้าสามัคคีในสถาบันไปทำให้คนอื่นเสียหายหรือเดือดร้อนก็ไม่ดี เพราะทำให้เสียหายต่อความสามัคคีของชาติ” พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓

“สามัคคีกัน ปรองดองกัน นี่ความหมายของความสามัคคี ใครๆ ก็บอกว่า ให้สามัคคีปรองดองกัน ช่วยเหลือเพื่อประเทศชาติ แต่แปลว่าอะไรก็ไม่รู้ ถ้าคนหนึ่งคนใดในที่ประชุมนี้เรียกร้องพื้นที่สำหรับยื่นเกินจำเป็น โดยอ้างความสุขส่วนตัว คนอื่นก็ต้องประท้วง เราทั้งหลายอยู่ได้ก็เพราะว่า มีความสามัคคีปรองดองกัน” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

“ความสามัคคี เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะว่า ตามที่ได้กล่าวเมื่อตะกี้ว่า แต่ละคนจะตั้งอยู่ในความสามัคคี ช่วยร่วมแรงกัน เพื่อปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ เป็นประโยชน์ต่ออะไร ตอนนี้ก็ต้องบอกว่า เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือต่อชาติบ้านเมือง เชื่อว่าท่านทั้งหลายก็มีความปรารถนาดีโดยแท้ –ไม่ใช่ดีบ้างไม่ดีบ้าง- ว่าตั้งใจที่จะเข้าหากัน ร่วมแรงกันปฏิบัติงาน เพื่อส่วนรวม เพื่อประเทศชาติ” พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๑๗

“คำว่า “สามัคคี” เป็นการกระทำของแต่ละคน ทำความดีเว้นจากความไม่ดี มีความเข้าใจซึ่งกันและกันของแต่ละบุคคล อย่างนี้ถ้าชาติสามัคคี ชาติก็ไม่แตกสลาย คุณไว้คิด คำว่าคุณนี้ อาจจะไม่น่าชอบใจเพราะเหมือนควบคุมเพราะเหมือนควบคุม เหมือนคุมขัง แต่คุณหมายความว่าอยู่ติดอยู่เป็นชาติได้” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๒๑

“... ความสามัคคีนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งหมู่ชน อยู่รวมกัน จำเป็นต้องมี ต้องถนอมรักษาและ ต้องนำมาใช้อยู่สม่ำเสมอ ถ้าแต่ละฝ่ายเข้ามาทำงานด้วยความ ตั้งใจดี ด้วยความสามัคคี ความรู้ความสามารถ และ ด้วยความคิดที่สร้างสรรค์ งานก็สำเร็จ สมบูรณ์ดังตามประสงค์ทุกอย่าง...” พระราชดำรัสในการเสด็จออกมหาสมาคม งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๐

“...ความสามัคคีปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กับความรักใคร่เผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน อำนวยความสันติสุข สงานปรองดองอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของไทย ที่ช่วยให้ชาติบ้านเมืองอยู่เป็นอิสระ และ เจริญมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตราบใดที่เราทั้งหลายรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ได้ ชาติบ้านเมืองก็จะดำรงมั่นคงอยู่ตราบนั้น ความเป็นไทย จึงเป็นสมบัติล้ำค่าที่ชาวเราต้องถนอมรักษาไว้เป็นนิตย์ต่อไป...” พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๒ ๓๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๑

“...สามัคคี หรือการปรองดองกันไม่ได้หมายความว่าคนหนึ่งพูดอย่างหนึ่งคนอื่นต้องพูดเหมือนกันหมด ลงท้ายชีวิตก็ไม่มีความหมาย ต้องมีความแตกต่างกัน แต่ต้องทำงานให้สอดคล้องกัน แม้จะขัดกันบ้างแต่ต้องสอดคล้องกัน...” พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย ๔ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๖

“...อุทกภัยครั้งใหญ่ที่ภาคใต้ เป็นผลให้ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนต้องสูญเสียไปมิใช่น้อย แต่ภัยพิบัติครั้งนี้ ก็ทำให้ได้เห็นน้ำใจและความสามัคคีของคนไทยอย่างเด่นชัดอีกครั้งหนึ่ง เราต่างพร้อมใจและเต็มใจช่วยเหลือกันและกันทันที โดยเต็มกำลังและเสียสละ ชื่อนี้จะเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงความสามัคคีและความเมตตาปรารถนาดีต่อกันที่ยังมีบริบูรณ์อยู่ในจิตใจของคนไทย ทำให้มั่นใจว่า ไม่ว่าประเทศเราจะประสบกับปัญหาหรือภาวะอันไม่ปกติใด ๆ คนไทยเราจะหันหน้าเข้าหากันและร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติแก้ไขให้ผ่านพ้นปัญหาหรือภาวะการฉนั้น ๆ ไปได้อย่างแน่นอน...” พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๔ ๓๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๔๓

“.....การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยเมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่ ที่คนไทยทุกคน ทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างร่วมมือร่วมใจกันโดยพร้อมเพรียง ทำให้ผู้ที่ได้พบเห็น แม้เป็นชาวต่างชาติต่างภาษา ก็พากันชื่นชมยกย่อง..... เป็นเครื่องประสานไมตรีอย่างสำคัญ ระหว่างบุคคลกับบุคคล และทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยสามัคคีธรรม นอกจากนั้น การให้ ยังเป็นบ่อเกิด

แห่งความสุขอีกด้วย ...” พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๖ ๓๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๔๕

“.....บ้านเมืองของเรามีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายอย่าง บางเรื่องที่กระทบกระเทือนถึงฐานะทางเศรษฐกิจ การคลัง การเมือง ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่และความมั่นคงปลอดภัย สมควรที่เราชาวไทย จะร่วมมือกันแก้ไข ให้คลี่คลายไปโดยเร็ว.....” พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๐

“.....ขณะนี้ ประชาชนกำลังเดือดร้อนลำบากจากน้ำท่วม จึงขอที่จะร่วมมือกัน ปิดป่าแก้ไขให้ผ่านพ้นไปโดยเร็ว และจัดทำโครงการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน.....ข้อสำคัญจะต้องไม่ขัดแย้ง แดกแยกกัน หากจะต้องให้กำลังใจซึ่งกันและกันเพื่อให้งานที่ทำบรรลุผลที่มีประโยชน์ เพื่อความผาสุกของประชาชน และความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ....” เนื่องในการพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธ.ค. ๒๕๕๔

จากพระราชดำรัสของในหลวงจะเห็นได้ว่า ความสามัคคีไม่ใช่คุณธรรมที่สามารถตั้งอยู่เดี่ยวๆ ได้ แต่ต้องมีคุณธรรมอื่นๆประกอบด้วย เช่น ความขยัน ซื่อสัตย์ เสียสละ กตัญญู เกื้อกูล รับผิดชอบ จึงจะให้น้ำพาไปสู่ความเป็นปกติสุขให้เกิดในสังคมได้อย่างแท้จริง

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

๒.๒.๑ ความหมายของสันติภาพ

ความหมายของสันติภาพไว้อย่างหลากหลายลึกซึ้ง อีกทั้งครอบคลุมหลายมิติ ทั้งในแง่ภาษาคนและภาษาธรรม โดยท่านมองสันติภาพว่าเป็นเรื่องสำคัญ กับทุกชีวิตและชีวิตทุกระดับล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยสันติภาพ ดังนั้นสันติภาพจึงอาจจำแนกออกเป็นสันติภาพทั้ง ๓ ระดับคือระดับบุคคล สันติภาพระดับสังคม และสันติภาพระดับโลกแต่สันติภาพเหล่านี้ยังเป็นสันติภาพในแง่ภาษาคนหรือสันติภาพระดับโลกิยะ เพราะยังเกี่ยวข้องกับกิเลสอยู่ ในทางตรงกันข้าม หากเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจที่ไร้กิเลสเรียกว่าสันติภาพในระดับโลกุตระเป็นสันติภาพในแง่ภาษาธรรม ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า สันติภาพในแง่ภาษาคน – ภาษาธรรม สันติภาพในแง่ของภาษาคน มันก็เป็นเรื่องสันติภาพอย่างโลก ๆ ตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน อย่างนี้มันมีกิเลสอาสวะเนื่องอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย ตามความพอใจของคนที่มีกิเลสคนมีอาสวะ สันติภาพของบุคคลชนิดนั้นมันก็พลอยมีกิเลสมีอาสวะไปบ้างตามส่วน แต่ถ้ากล่าวโดยภาษาธรรม ไม่มีกิเลสไม่มีอาสวะ ไม่มีอาสวะเหลือ นี่พูดเป็นภาษาอรหันต์ ดับกิเลสสิ้นเชิง ไม่มีอาสวะเหลือก็เป็นพระอรหันต์ ดับไม่สิ้นเชิงมีอาสวะเหลือก็ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ดูกันโดยภาษาคนมันก็มีค่าอย่างโลก ๆ ดูโดยทางภาษาธรรม มันก็มีค่าอย่างเหนือโลกหรือพ้นโลกยิ่งไปกว่านั้นท่านยังให้ความหมายของสันติภาพเกี่ยวกับบุคคล สังคม และโลกในอีกหลายด้าน โดยได้นำหลักปฏิจจสมุปบาทหรืออทิปปัจจยาในพุทธธรรม มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่าสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีปฏิจจสมุปบาท อาการเป็นนายเหมือนกัน คือ ถ้ามัวมันมาจากอะไร มากจากอะไร เป็นขั้น ๆ มาตามลำดับ สันติภาพของโลก มันก็มาจากสันติภาพของสังคม มันก็มาจากสันติภาพของบุคคลสันติภาพของบุคคล มันก็มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วยังมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอกอะไรต่าง ๆ ที่

มันมีอยู่ในโลก ที่มันทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วรากฐานทั้งหมดมันอยู่ที่จิตของมนุษย์๗

จากการใช้หลักปฏิจจนสมุปบาทหรือกฎอหิทัปปัจจยตามามองปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างรอบด้าน และใช้อธิบายความหมายของคำว่า“สันติภาพ” อย่างครอบคลุมไปถึงมิติต่างๆ ทางสังคมการเมือง วัตถุ และจิตใจ ทำให้พบว่า สันติภาพมีนัยะที่หลากหลายลุ่มลึกสำคัญน่าสนใจอย่างยิ่งดังนั้น เพื่อให้ทราบนิยามความหมายสันติภาพตามแนวคิดของท่านชัดเจนมากยิ่งขึ้นจึงขอแบ่งลำดับความหมายของสันติภาพดังต่อไปนี้

๑. ความหมายทางสังคม

สันติภาพในแง่“สังคม” หมายถึง การอยู่ร่วมกัน จากปัจเจกชนรวมเป็นกลุ่ม จากกลุ่มเล็กเป็นกลุ่มใหญ่เป็นประเทศหรือกลุ่มประเทศ และกลายเป็นสังคมโลกในที่สุด^{๗๗} สังคมโลกเป็นสังคมมนุษย์ที่ใหญ่ที่สุดและมีองค์ประกอบหลายประการ และมีปัญหามากมาย การแก้ปัญหาสังคมจึงจำเป็นต้องเริ่มต้นที่การเข้าใจมิติสันติภาพในด้านสังคม ซึ่งตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ^{๗๘} นั้นสันติภาพของสังคม ยังสามารถแบ่งได้ถึง ๔ นัยะ คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีมนุษยธรรมการมีมิตรภาพสูงสุดต่อกันและกัน^{๗๙} การมีศีลธรรมในทุกๆ กิจกรรมที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องในสังคม และ ความสงบสุขในโลกอุดมคติ

สรุปได้ว่าสันติภาพในด้านสังคมตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ^{๗๘} นั้น หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มีมิตรภาพ ศีลธรรม และอุดมคติหรืออุดมธรรมแล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด

๒. ความหมายทางการเมือง

ความหมายสันติภาพในด้านการเมืองไว้ว่า “การเมืองจะมองสันติภาพว่าไม่มีสงคราม มีเสรีภาพ ไม่รุกรานก้ำกึ่งกันแล้วก็ไม่มีการสงคราม เป็นสันติภาพ” แต่การเมืองสันติภาพในลักษณะแบบนี้ท่านไม่เห็นด้วย เพราะว่ามีใช้ว่าการทำสงครามเท่านั้น จะเป็นความโกลาหลวุ่นวาย ส่วนระยะที่ไม่มีสงคราม จัดเป็นความสงบ ดังนั้นก็หาไม่ได้ ว่าโดยความจริงแล้วเวลาที่ว่างสงคราม ก็คือระยะพักตัวหรือเก็บก่อกเชื้อของสงครามนั่นเอง^{๘๐}

ดังนั้น คำว่า“การเมือง”เรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐหรือแผ่นดิน การจัดการรัฐ และการดำเนินการแห่งรัฐ^{๘๑} เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก^{๘๒} การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยไร้ธรรมะมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นและทำให้การเมืองที่ขาดธรรมะหรือไร้ธรรมะกลายเป็นเรื่องสกปรก ไม่จริงใจสร้างสรรค์

^{๗๗}พุทธทาสภิกขุ, *คนถึงธรรม-ธรรมถึงคน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๒๙), หน้า๑๗๕-๑๗๖.

^{๗๘}พุทธทาสภิกขุ, *ศีลธรรมกับมนุษยโลก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

^{๗๙}พุทธทาสภิกขุ, *ขุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

^{๘๐}ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒*, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๖.

สันติภาพของโลก มุ่งหาแต่ประโยชน์ตน หรือพรรคพวก^{๑๕} แต่สันติภาพในด้านการเมืองจึงหมายถึงระเบียบปฏิบัติช่วยกันจัดบ้านเมืองหรือสังคมหรือโลกให้หมดปัญหาวิกฤตการณ์ด้วยสติปัญญา ทำให้บ้านเมืองมีความผาสุกโดยไม่ต้องใช้ความรุนแรง อคติ หรืออาชญาใดๆ ทั้งสิ้นแม้จะพยายามคิดค้นพัฒนาระบบการเมืองขึ้นมามากมายหลายระบบเพียงใดโลกนี้ก็ยังมีสันติภาพ หมายความว่าสันติธรรมไม่เกิด สันติภาพก็มีขึ้นมาไม่ได้ความหมายของสันติภาพในด้านการเมืองของท่านจึงปรากฏชัดใน “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่ยึดถือเอาประโยชน์สังคมที่มีธรรมะเป็นพื้นฐานสำคัญ ตรงตามสภาพความเป็นจริงทางธรรมชาติไม่เห็นแก่ตัว ไร้การต่อสู้ขัดแย้งกัน และไม่มีการทำร้ายเบียดเบียนกันและกันด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การเมืองในสังคมก็จะเป็นเรื่องของธรรมะ จึงเกิดธัมมิกสังคมนิยมขึ้นมาได้เพราะการเมืองนั้น เป็นเรื่องของความถูกต้อง ของความยุติธรรม ของความดีความงามสูงสุด กล่าวคือ การช่วยกันจัดให้โลกนี้มีสันติภาพ มีสันติสุขอยู่ตลอดเวลา ไม่ต้องใช้อาชญา คือไม่มีการทำอันตรายแก่กันและกัน ทั้งบนดินและทั้งใต้ดิน หรือโดยประการใด ๆ

จึงสรุปได้ว่าความหมายของสันติภาพในด้านการเมืองตามแนวคิดของท่าน จึงหมายถึงความสงบสุขหรือความผาสุกอันเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรมะ หรือ “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นระบบที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวงเนื่องจากมีธรรมะเป็นพื้นฐาน

๓. ความหมายทางเศรษฐกิจ

สันติภาพในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความร่ำรวย^{๑๖} เพราะจัดระบบเศรษฐกิจให้ดียังเกิดวิกฤตการณ์มากมาย ชี้ให้เห็นว่าไม่มีระบบเศรษฐกิจใดที่จะให้ความมั่นใจได้ว่าจะนำพามวลมนุษยชาติไปสู่สันติภาพได้ต่อให้จัดระบบเศรษฐกิจดีถึงขั้นเหมือนจัดการฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด ก็ไม่ทำให้โลกมีสันติภาพมันยังจะเต็มไปด้วยอาชญากรรมคือแย่งชิงเม็ดฝนทองคำ ถูกจี ปล้น ทำลายชีวิต จะเกิดปัญหานานา สารพัด ไม่มีสันติภาพได้ ถ้าไร้ศีลธรรม แต่ถ้ามีศีลธรรมอยู่กันตามธรรมดาธรรมชาติไม่ต้องรวย ก็มีสันติภาพได้ “เศรษฐกิจ” มาจากคำว่า “เศรษฐกิจ” แปลว่า ประเสริฐ ‘กิจ’ แปลว่า การงาน ‘เศรษฐกิจ’ แปลว่าการงานที่ประเสริฐ คือ การงานที่ทำแล้วสนุกในการทำงานนั้นได้ผลมาแล้วกินเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น” และเศรษฐกิจนี้เกี่ยวข้องกับสันติภาพด้วย เพราะต้องถูกต้องตามธรรม ต้องทำเพื่อสันติสุข คือศีลธรรม หรือเป็นธรรมตามกฎธรรมชาติและทำเพื่อประโยชน์ตน และผู้อื่นอย่างถูกต้องตามกฎหมายตามกติกาปัจจุบันเศรษฐกิจกลายเป็นเรื่องแข่งขันพัฒนาสร้างความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้แก่ประเทศตนเอง ด้วยการเอาเปรียบ ทำลายล้าง กีดกันขัดขวาง ต่อบริษัท และแย่งชิงผล จนกลายเป็นสงครามเศรษฐกิจทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกชนจนถึงระดับโลก ท่านพุทธทาสภิกขุมองนิยามและความหมายสันติภาพเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจว่าปัญหาเศรษฐกิจกำลังทำให้โลกปั่นเพราะใช้เศรษฐกิจบ้านทอนทำลายพวกอื่น เป็นสงครามยึดเอื้อฉ้อฉลข้อที่สุด ยิ่งไปกว่าสงครามทางอาวุธเสียอีกเลวร้ายที่สุด แก่ยาก มีแต่จะขยายตัว เพราะกิเลสตัณหามนุษย์ขยายตัวออกไปเศรษฐกิจดีขึ้นก็เพื่อหล่อ

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคมนิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามประเทศ, ๒๕๓๘), หน้า ๖๑.

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, เทคนิคของการมีธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๖), หน้า ๔๐.

เลี้ยงสงคราม ทั้งเศรษฐกิจและสงคราม กลายเป็นเครื่องมือของกันและกันใช้ช่วยบีบคั้นทำลายหรือกลืนประเทศอื่นๆ เมื่อระบบเศรษฐกิจยังเห็นแก่ตัวและมนุษย์ก็ไร้ศีลธรรมจึงทำให้ระบบเศรษฐกิจไม่สามารถสร้างสันติภาพให้แก่โลกได้และท่านพุทธทาสภิกขุยังมองว่าระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ทั้งระบบสังคมนิยมหรือทุนนิยมเสรี ล้วนมีปัญหาทั้งนั้น คือ สังคมนิยมเกิดขึ้นเพื่อคนยากจน ทุนนิยมเสรีเกิดขึ้นเพื่อคนมั่งมี ซึ่งสุดโต่งทั้งคู่ ช่วยให้มีมนุษย์มีโอกาสยื้อแย่งแข่งขันกันจนไร้ความสงบสุข แต่ระบบเศรษฐกิจที่ดีที่จะช่วยสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นได้นั้นต้องไม่มองระบบเศรษฐกิจแค่เรื่องปากท้อง แต่จะต้องประกอบด้วยศีลธรรม และดำเนินกิจกรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจไร้กิเลส ทำให้เกิดความสะอาด กินอยู่สบาย เป็นปกติ ไม่ใช่เพื่อกอบโกยร่ำรวย แต่ต้องทำไปด้วยความบริสุทธิ์และสติปัญญาเป็นเศรษฐกิจของมนุษย์คือสัตว์ที่มีใจสูงส่งนั้น ระบบเศรษฐกิจที่มีธรรมะ ทั้งด้านการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคใช้สอยสิ่งที่ไม่สุดโต่งไปด้านในด้านหนึ่งและไม่เบียดเบียนกันและกัน ทำให้คนรวยหรือคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข “ไม่จัดเพื่อชนกรรมาชีพ ไม่จัดเพื่อนายทุน แค่ว่าจัดเพื่อทุกคนจะอยู่ร่วมกันโดยสันติ คือจัดอย่างว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน อย่างจัดสำหรับพวกมั่งมีอย่างหนึ่ง พวกคนจนอย่างหนึ่ง” หรือเป็นเศรษฐกิจแบบเลือกปฏิบัติ

สรุปได้ว่า นิยามและความหมายสันติภาพในแง่เศรษฐกิจ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรมและมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยจัดระบบเศรษฐกิจให้เป็นธรรมที่สามารถทำให้คนรวยและคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังคำกล่าวเชิงอุปมาของท่านว่า เศรษฐกิจที่เป็นธรรมะจะช่วยให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก ทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง เหมือนกับว่าต้นไม้สูงก็อยู่กับตะไคร่น้ำได้”

๔. ความหมายในแง่วัตถุ

สันติภาพในแง่วัตถุ หมายถึง วัตถุทางธรรมชาติหรือสรรพสิ่งในธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข หากมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องหมายความว่า แม้โลกนี้ไม่มีมนุษย์ สรรพสิ่งนอกนั้นก็อยู่ได้ แต่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วยการทำลายกอบโกยส่วนเกิน เพราะวัตถุลึกลับของที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย มันจะอยู่ปกติของมันได้ถ้ามนุษย์ไม่ไปทำลายมัน ทรัพยากรธรรมชาติถูกมนุษย์แข่งขันกอบโกยส่วนเกิน เบียดเบียน และทำลายไปจนไม่สามารถอยู่ในภาวะปกติของมันได้ ธรรมชาติต้องการให้ทุกคนเอาแต่เท่าที่จำเป็น แต่มนุษย์ไม่เชื่อธรรมชาติแข่งขันกอบโกยส่วนเกิน จนปัญหาปัจจุบันกลายเป็นเรื่องส่วนเกินไปหมด ถ้ามองโลกในแง่ของธรรมชาติเมื่อมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ธรรมชาติล้วนๆ มันมีสันติภาพอยู่ในตัวของมัน และมันก็มีสันติภาพตามแบบของธรรมชาติล้วน ๆ แต่พอมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องมากเท่าใดธรรมชาติก็สูญเสียปกติภาวะเดิมของมันมากเท่านั้น

สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพในแง่วัตถุหมายถึง สรรพสิ่งในธรรมชาติทั้งหลายที่อยู่ในภาวะปกติไม่ถูกทำลายและดำเนินไปตามหน้าที่ของมันดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า สันติภาพมีความหมายว่า ธรรมชาติทั้งหลายไม่ถูกทำลาย ละเมิดรุกล้ำล่วงเกินจนเกิดภาวะของการมีส่วนเกิน

๕. ความหมายทางด้านจิตใจ

สันติภาพในด้านจิตใจ หมายถึง การที่มนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายสันติภาพของโลก เพราะ“จิตใจ”หรือวิญญาณและสติปัญญา มีส่วนทำให้โลกนี้มีหรือไม่มีสันติภาพ โลกมันขึ้นอยู่กับมนุษย์ โลกจะเป็นอย่างไรแล้วแต่จิตใจของมนุษย์จิตใจมนุษย์เป็นอย่างไรมนุษย์ก็เป็นอย่างนั้น จิตใจดี มนุษย์ก็ดี จิตใจชั่ว มนุษย์ก็ชั่ว มนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์อีกทีหนึ่ง ดังนั้น จิตใจมนุษย์นี้แหละเป็นเรื่อง

สำคัญเป็นเรื่องต้นตอของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง จะสันติภาพหรือจะวิกฤตการณ์มันขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์๓๗ ท่านมองว่าหากจิตใจมนุษย์ไร้สันติภาพ เห็นแก่ตัว เต็มไปด้วยกิเลสทั้งหลาย โลกก็จะไร้สันติภาพตามไปด้วย มนุษย์ในสังคมโลกปัจจุบันมุ่งพัฒนาวัตถุ จนลืมพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น โลกจึงเปลี่ยนแปลง วัตถุเจริญขึ้นแต่จิตใจกลับตกต่ำลงการแก้ปัญหาสังคมโลกปัจจุบันต้องหันมาพัฒนาจิตใจ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า เรื่องวัตถุนี้ มันจะช่วยแก้ปัญหาไม่ได้ มันก็ต้องสร้างเรื่องจิตใจหรือทางนามธรรมกันฉะนั้น ลัทธิการเมืองทั้งหลายต้องหมุนไปหาเรื่องทางจิตใจถึงจะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ เลิกสร้างอาวุธบ้าง บอๆ กันเสีย โลกก็จะมีสันติภาพได้ การพัฒนาปรับปรุงจิตใจเป็นการพัฒนาปรับปรุงโลก เนื่องจากจิตใจที่ดีของมนุษย์คือรากฐานของสันติภาพ

ดังนั้น สรุปได้ว่า ความหมายของสันติภาพในด้านจิตใจตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขในจิตใจ วิญญาณ และสติปัญญา อันเกิดจากการพัฒนาจิตใจไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เห็นแก่ตัว และครอบคลุมไปถึงด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัตถุ และจิตใจ

๒.๒.๒ สันติวิธี

คือวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง การใช้สันติวิธีมีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่า เป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ลักษณะสำคัญของสันติวิธีเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอ เป็นสังขรณ์ที่น่าเชื่อถือไม่ใช่วิธีที่ดีในเชิงกระบวนการเท่านั้น หากเป็นวิธีที่หวังผลที่กลมกลืนกับวิธีการด้วย

ความขัดแย้ง เราน่าจะใช้สันติวิธีเพื่อจัดการความขัดแย้งใน ๓ วิธี ด้วยกันคือ

๑. ป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้ง สร้างสันติในใจของทุกคน ได้แก่การส่งเสริม สันติวัฒนธรรม ขันติธรรม ความอ่อนน้อม การลดอคติ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และ สิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๒. แก้ไขความขัดแย้ง เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น คู่กรณีมักคิดว่าตนถูก และ อีกฝ่ายผิด ในกรณีนี้ ความยุติธรรม หมายถึง การพิสูจน์ว่าใครผิดใครถูก โดยฟังศาลยุติธรรม หรือศาลอื่นๆ หรือฟังการไกล่เกลี่ยโดยศาล หรือฟัง อนุญาตุลาการ หรือ ฟังการไกล่เกลี่ย โดยผู้มีอำนาจที่คู่กรณียอมรับ อย่างไรก็ตาม บางคู่กรณีอาจยอมรับว่าไม่มีใครผิดถูก โดยสมบูรณ์ กรณีเช่นนี้ สามารถคลี่คลายความขัดแย้งไปสู่การชนะ-ชนะด้วยกัน ทั้งสองฝ่าย วิธีการคลี่คลายนั้นอาจเป็นการเจรจาโดยตรง หรือ ฝ่ายที่สามมา ช่วยทำให้ คู่กรณีออกจากตำแหน่ง หรือ จุดที่ยืนอยู่ ไปสู่พื้นที่การรับรู้ใหม่ที่สามารถเจรจาแบบถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันได้

๓. เยียวยาหรือติดตามผลความขัดแย้ง เยียวยาผู้แพ้ด้วยความใจกว้างของผู้ชนะ หรือ การเยียวยาซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการคืนดี หรือ คืนสันติสู่จิตใจ ผลเสียที่เกิดจากความขัดแย้งจะได้หมดไป ภายหลังการแก้ไขความขัดแย้งแล้ว ตลอดจนจนปฏิบัติตามข้อตกลงและขจัดเงื่อนไข ความขัดแย้งให้บางเบา หรือ หมดไประดับความขัดแย้ง จำแนกเป็น ๓ ระดับดังนี้

๓.๑ ระดับบุคคล ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล หมายถึงความขัดแย้งกับผู้อยู่ใกล้ชิด หรือมีปฏิสัมพันธ์ ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ หากไม่ระวังจะกลายเป็นคนโหด อารมณ์โกรธง่าย ชอบทำร้ายตนเอง และผู้อื่น จนกลายเป็นอาชญากร หรือผู้มีจิตบกพร่องได้

๓.๒ ระดับองค์กร ความขัดแย้งภายในองค์กรมักทำให้บุคคลในองค์กรขาดความสุข ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมงานทั้งในระดับเดียวกัน หรือ ต่างระดับ ทำให้ ทำงานอย่างไม่มีความสุข

และย่อมกระทบต่อผลงาน จึงเป็นความจำเป็นสำหรับองค์กรที่จะมีบุคคลผู้เที่ยงธรรม เพื่อทำหน้าที่รับฟังข้อคัดค้านข้อใจต่างๆ และเสนอแนะทางแก้ไขรวมทั้งระบบการสื่อสาร สองทางที่ดี และ ระบบการรับเรื่องราวร้องทุกข์ และการไกล่เกลี่ยด้วย อาจทำความเข้าใจในลักษณะของสัญญา หรือ บันทึกความเข้าใจ

๓.๓ ระดับประเทศ ความขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มต่างๆ ภายในประเทศอาจนำไปสู่การชุมนุม จลาจล หรือการเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐ หรือความรุนแรงขึ้นสงครามการเมืองได้

ตารางที่ ๑ กระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาข้อพิพาทและผลแห่งการตัดสินใจ

กระบวนการที่ใช้	ผู้ตัดสิน	ผลการตัดสิน
- ใช้ความรุนแรง	- ผู้ชนะ	- แพ้-ชนะ
- ใช้การเผชิญหน้าประท้วงอย่างสันติ	- ผู้ชนะ	- แพ้-ชนะ
- ใช้การบัญญัติกฎหมาย	- สถานิติบัญญัติ	- แพ้-ชนะ
- ใช้การฟ้องร้อง	- ศาล	- แพ้-ชนะ
- ใช้อนุญาโตตุลาการตัดสิน	- อนุญาโตตุลาการ	- แพ้-ชนะ
- ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง	- คู่กรณี	- ชนะ-ชนะ
- ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ย	- คู่กรณี	- ชนะ-ชนะ
- ใช้การหลีกเลี่ยงปัญหา	-	- คงสภาพเดิม

ที่มา : หนังสือ & ldquo;ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือการแก้ปัญหา& ldquo; พิมพ์ครั้งที่ ๒ วันชัย วัฒนศัพท์ สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๔๗ หน้าที่ ๑๕๐

๒.๒.๓ อหิงสา

คริสต์ศักราช ๑๘๖๙-๑๙๔๘ มหาตมะ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi) เป็นนามที่กล่าวขวัญกันทั่วโลก เมื่อท่านสามารถนำประชาชนอินเดียทั้งประเทศเข้าต่อสู้กับจักรวรรดิอันเกรียงไกรอย่างอังกฤษได้สำเร็จด้วยวิธีการที่ชาวตะวันตกคาดไม่ถึง สามารถเรียกร้องเอกราชและศักดิ์ศรีกลับคืนสู่ประเทศ สู่ประชาชน ด้วยหลัก "อหิงสา" คือ ความไม่เบียดเบียน และความไม่รุนแรง มหาตมะ คานธี เชื่อว่าในส่วนที่ลึกที่สุดนั้นมนุษย์มีคุณธรรมและความจริงซ่อนอยู่ในตัว ท่านอธิบายว่าเราอาจจะเคยได้ยินคนที่ปฏิเสธพระเจ้า (God) แต่เราจะไม่ได้ยินคนที่ปฏิเสธความจริง (Truth) แม้แต่บุคคลที่เลวที่สุดหรือโง่ที่สุดก็ยังมีความจริงบางอย่างอยู่ในตัวของเขา เราทุกคนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งความจริงสากลของธรรมชาติทั้งหมด

การใช้หลักปฏิบัติแบบ "อหิงสา" ความจริงหรือคุณธรรมในตัวของมนุษย์จะถูกปลุกให้ตื่นขึ้นในจิตสำนึก ไม่ว่ามิตรหรือศัตรูจะกลายเป็นบุคคลที่รักความจริงและความเป็นธรรมในที่สุด ถ้าเป็นมิตรก็จะเป็นมิตรที่ดียิ่งขึ้น หากเป็นศัตรูจะค่อยๆ เปลี่ยนท่าทีจากศัตรูกลายเป็นมิตรในที่สุด มหาตมะคานธี มีความเชื่อมั่นในมนุษยชาติ ว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลว หากได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้อง จะกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ทุกคน การใช้ความรุนแรง การประหัตประหาร หรือสงคราม จึงถือเป็นความผิดอย่างมหันต์ เพราะเท่ากับเป็นการสิ้นหวังในมนุษยชาติ เป็นการทำลายคุณธรรมและความจริงที่ซ่อนอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน และเป็นการปลุกธรรมชาติฝ่ายต่ำของมนุษย์ให้แสดงพละกำลัง

ออกมา อันกลายเป็นการจ้องล้างจ้องผลาญไม่มีที่สิ้นสุด วิธีที่จะเอาชนะความชั่วจึงไม่ได้อยู่ที่การทำลายคนชั่ว แต่อยู่ที่การเปลี่ยนจิตใจของคนชั่วโดยไม่ทำความชั่วตอบ

หลักสำคัญของ อหิงสา คือ การยอมทนทุกข์เพื่อชำระจิตใจของตนเองและเปลี่ยนจิตใจของผู้ที่ทำผิด โดยคานธีใช้วิธีการอดอาหารแสดงความเสียสละและการยอมทนทุกข์ของตน เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกกลับตัวเสียใหม่ คานธีถือว่าการอดอาหารเป็นการชำระจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์ และเป็นการชำระจิตสำนึกของส่วนรวมให้บริสุทธิ์ นอกจากเรื่องอดอาหาร คานธีได้ทำการทดลองทั้งในเรื่องของชีวิต สังคม และการเมือง ตามแนวทางแห่ง "อหิงสา" ในการทดลองเกี่ยวกับชีวิต คานธีได้ฝึกหัดควบคุมตนเองอย่างเคร่งครัดที่สุด ทั้งในด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สิ่งของเครื่องใช้ ยารักษาโรค ตลอดจนการรักษาพรหมจรรย์ และการไม่เบียดเบียน โดยใช้ชีวิตของตนเองและชีวิตของคนที่ท่านรักที่สุดเป็นเดิมพัน เพื่อแสวงหาความจริงหรือสัจจะ สำหรับการทดลองเกี่ยวกับสังคมนั้น คานธีได้ตระหนักถึงปัญหาความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์ระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยม อีกทั้งปัญหาเทคโนโลยีกับคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ทางออกที่เป็นกลางตามแนวทางแห่ง "อหิงสา" คือ การรับใช้ชนชั้นที่ถูกกดขี่ (ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. เว็บไซต์.)

๒.๒.๔ การจัดการความขัดแย้ง

จากปัจจัยแห่งความขัดแย้ง ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุตามคำสอนในศาสนา คือการดับทุกข์ให้ดับที่เหตุ ซึ่งปัจจัยความขัดแย้งต่างๆในเชิงทำลายนั้นเกิดจากคน และขยายความรุนแรงออกไปโดยคนซึ่งคุณธรรม ดังนั้นจึงต้องเน้นไปที่การพัฒนาคนให้เป็นบุคคลให้มีคุณธรรม เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่สาเหตุได้อย่างแท้จริง ดังต่อไปนี้

1. ผลประโยชน์

ความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ ซึ่งขัดต่อความเป็นธรรมหรือไม่มีความเป็นธรรม สามารถแก้ไขได้โดยใช้หลักธรรมต่างๆ ดังนี้

ไตรสิกขา คือหลักธรรมที่ใช้ในการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาชีวิต เพียงคนในสังคมมีหลักไตรสิกขาข้อที่หนึ่ง คือ ศีล เป็นการป้องกันให้ความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งในเชิงทำลายได้ เนื่องจากศีลเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมคนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ไม่ฆ่าสัตว์ไม่ทำร้ายเบียดเบียนสัตว์ และคน ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น

พรหมวิหาร ๔ คือธรรมอันเป็นที่อาศัยอย่างประเสริฐ ได้แก่ เมตตา(จิตปรารถนาให้คนอื่นเป็นสุข) กรุณา(ลงมือช่วยให้เขาพ้นทุกข์) มุทิตา(พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดี) และอุเบกขา(วางใจเป็นกลาง เที่ยงธรรมเป็นจริง) (ธรรมทศน์สมาคม. ๒๕๕๓ : ๓๖)

สาราณียธรรม ๖ คือ ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี สู่ผลตามพุทธพจน์ ๗ ได้แก่ ข้อที่สี่ คือ สาธารณโลกิตา มีความเสมอภาค ไม่เห็นแก่ส่วนตัว แบ่งปันซึ่งกันและกัน มีจิตอาสา ข้อที่ห้า คือ ศีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะหรือทำลายหมู่คณะ และข้อที่หก คือ ทิฏฐิสามัญญตา ให้ความเคารพ และให้เกียรติต่อความคิดของผู้อื่น มีความเห็นชอบร่วมกัน

สังคหัตถ์ ๔ คือธรรมอันเป็นแหล่งก่อเกิดความรัก ความช่วยเหลือ และความสงบสุข ข้อที่หนึ่ง คือ ทาน การให้ การเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเกื้อกูลกัน การให้ทานเป็นการขจัดกิเลส ขจัดความโลภ ลดความร้อนรนอันเกิดจากการอยากได้อะไรมีไม่

สิ้นสุดเปลี่ยนแปลงเป็นการให้ รู้จักให้ รู้จักการสงเคราะห์ ผู้ได้รับก็เกิดความพึงพอใจ เกิดความรัก เกิดไมตรี ข้อที่สาม คือ ทอถัจจิริยา การทำตัวให้มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งของบุคคลอื่นได้ นอกจากทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังสอนให้ทำในสิ่งที่ประโยชน์ด้วย หลักธรรมข้อนี้ มุ่งให้บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีคุณค่า

เศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาของในหลวงที่กล่าวถึงเศรษฐกิจแบบ พอมีพอกิน พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งนักวิชาการนำมาสรุปเป็น ๓ ห่วง(พอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน) ๒ เงื่อนไข(ความรู้ คุณธรรม) จากหลักการดังกล่าวเป็นแนวทางให้คนในสังคมมักน้อย ใช้น้อย ขยันศึกษาหาความรู้ภายใต้คุณธรรม ซึ่งประเด็นคุณธรรมเป็นตัวควบคุมคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นๆ ไม่มีบุคคลที่คดโกงเอาเปรียบสังคม และประเด็นการมักน้อย สันโดษ หรือการพึ่งพาตนเองได้ยังทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในสังคม ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ทำให้สังคมไม่มีความต้องการมาก(โลภ) จนต้องไปกระทำผิดศีลธรรม ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงตลอดจนการกระทำอื่นๆที่ทำให้ความขัดแย้งพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงทำลาย

2. อำนาจ, ศักดิ์ศรี

ความขัดแย้งที่พัฒนามาจากการถูกละเมิด ดูถูก ไม่ยอมรับ ซึ่งอำนาจ ศักดิ์ศรีในความเป็นคน และตัวตนของบุคคล กลุ่มคน สังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งจนพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงทำลาย สามารถนำหลักธรรมมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆเหล่านี้ได้ดังนี้

หลักไตรสิกขา ข้อที่หนึ่ง คือ ศีลซึ่งเป็นเน่นไปที เรื่องการไม่เบียดเบียนคน สัตว์ โดยการฆ่า ทำร้าย และเรื่องการทำผิดในกาม ผ่านการละเมิดสิทธิสตรี เด็กหญิง หรือฝ่ายที่ได้รับความเสียหาย ให้ได้รับความเสียหายทั้งร่างกาย และจิตใจ เช่นการข่มขืน ลวนลาม เป็นต้น

พรหมวิหาร ๔ หลักธรรมที่ก่อเกิดความรัก ความช่วยเหลือและความเป็นธรรมในสังคม เน้นหลักธรรมข้อที่ ๔ คือ อุเบกขา การมีความเป็นธรรม ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นยังปราศจากอคติ หรือที่บอกว่าเข้าข้างคนถูก นำคนผิดมาลงโทษ

สังคหัตถ์ ๔ หลักธรรมที่สร้างความรัก ความสงบสุขแก่สังคม ข้อที่สอง คือ ปิยวาจา การพูดเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งที่สำคัญ ดังนั้นเมื่อคนในสังคมมีปิยวาจา การพูดที่สร้างสรรค์ ไพเราะ ย่อมเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยลดความขัดแย้งในสังคมลงได้อย่างแน่นอน ข้อที่สาม คือ อตถัจจิริยา การทำตัวให้มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งของบุคคลอื่นได้ นอกจากทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังสอนให้ทำในสิ่งที่ประโยชน์ด้วย หลักธรรมข้อนี้ มุ่งให้บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีคุณค่า ข้อที่ ๔ สมานัตตา การทำตนเสมอสมานเข้ากันได้ ลดการแบ่งชนชั้น ความจน ความรวย หญิง ชาย ตลอดจนความเหลื่อมล้ำที่นำไปสู่การละเมิด ดูถูก ศักดิ์ศรี อำนาจ ต่างๆ

อหิงสา ไม่มีวิธีการตายตัว เป็นวิธีการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม โดยการให้อภัย ซึ่งการให้อภัยนี้ เชื่อกันว่าจะเป็นแรงกระตุ้นให้จิตใต้สำนึกที่ดีของคนถูกปลุกขึ้นเพื่อความถูกต้อง เป็นธรรม

สันติวิธี การดำเนินการเรียกร้องความเป็นธรรมโดยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรง คล้ายกับหลักอหิงสา ซึ่ง ทั้งสองหลักถูกนำมาใช้ในสังคมไทย ในช่วงต่อต้านกลุ่มของอดีตนายทักซิณ โดยใช้คำว่า “สันติ อหิงสา”

๓. ความเชื่อ ลัทธิ อุดมการณ์

ความแตกต่างในเรื่องของความเชื่อ ลัทธิ อุดมการณ์ นำไปสู่ความขัดแย้งอีกประการหนึ่งที่รุนแรงของสังคม ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย การสร้างการยอมรับ และความเข้าใจในความแตกต่างดังกล่าวนี้ จึงเป็นเรื่องที่ต้องเริ่มจากแนวคิด การรับรู้ การเลือกเชื่อ และการตัดสินใจเลือก เพื่อให้ให้เกิดความถูกต้องไม่มีอคติ ดังหลักธรรมต่อไปนี้

ศีล ๕ ในข้อที่ ๔ เรื่องการพูด ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่สำคัญ ถ้าหากคนในสังคมไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ทำให้เกิดปัญหากลางแครงใจกันเกิดขึ้น พูดแต่สิ่งจริง และเป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอาชีพที่ต้องใช้การพูดอย่างวงการสื่อ จะเป็นสิ่งที่ลดปัญหาความขัดแย้งลงไปได้มาก

หลักไตรสิกขาในข้อที่สาม เรื่องปัญญา ซึ่งหมายถึง การที่คนในสังคมต้องมีปัญญาเพื่อใช้ในการพิจารณาเลือกตัดสินใจ เชื่อ ศรัทธา สิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขอย่างแท้จริง

อริยสัจ ๔ หลักธรรมซึ่งเป็นเครื่องออกจากทุกข์ เป็นหลักธรรมที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นำมาใช้ในการวิจัยถึงเหตุแห่งปัญหาก่อนที่จะตัดสินใจเลือกเชื่อ หรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

กาลามสูตร ๑๐ หลักธรรมสำหรับการป้องกันเหตุแห่งความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นและพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งเชิงทำลาย หรือหลักธรรมอย่าเชื่อ ๑๐ ดังนี้

- ๑) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
- ๒) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา
- ๓) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- ๔) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- ๕) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
- ๖) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะอนุমান
- ๗) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- ๘) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว ๙) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปแบบลักษณะน่าจะเป็นไปได้

๑๐) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเราศาสนาสุกวิหารธรรม หลักธรรมที่จะสามารถนำมาใช้เพื่อการสมานฉันท์และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งคล้ายคลึงกับหลักสาราณียธรรม ๖ คือ

๑) เมตตาการแสดงออกทางกายบนพื้นฐานของความรัก ไม่มีความโกรธ ความเกลียดชังเจ็บป็น ไม่ใช้ความรุนแรงทุกประเภท ไม่ทุบตี ไม่ฆ่าฟัน ไม่ทำลาย

๒) เมตตาวจีกรรม หมายถึง พูดด้วยความเมตตาไม่มี คำเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อความแตกแยกทางสังคม

๓) เมตตาโมกกรรม ถ้าจิตประกอบด้วยเมตตา เวลาพูดก็จะพูดออกมาด้วยเมตตา เวลากระทำก็จะกระทำด้วยความเมตตา ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว

๔) ทิฐีสามัญญตา มีความเห็นตรงกัน ในทางสังคมและในทางการเมือง เช่นจะต้องเห็นร่วมกันว่า สังคมต้องสงบ มีระเบียบ มีข้อตกลงที่เรียกว่ากฎหมายที่จะต้องปฏิบัติกันอย่างเท่าเทียมกัน

๕) ศีลสามัญญตา มีความเสมอกันโดยศีล เคารพระเบียบ วินัย กฎ วัฒนธรรม กฎหมายต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยววิถิปุทธ

พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อแสดงหลักการและแนวทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถแยกจากลัทธิศาสนาที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับตอนแรกที่ตรัสว่า ความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง พระองค์ตรัสเพื่อแสดงให้เห็นว่า การบำเพ็ญตบะของนักบวชทั้งหลาย ที่นิยมทรมานตนเอง ด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เป็นวิธีการเผาผลาญบาปชนิดที่พระพุทธศาสนายอมรับสาระสำคัญของตบะที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ หรือตบะที่ถูกต้องก็คือ ขันติธรรม ความอดทนที่จะดำเนินตามมรรคาที่ถูกต้อง ไปจนถึงที่สุด มีความเข้มแข็งทนทานอยู่ในใจ ดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่สำคัญ คือ ความเหนียว ยากลำบากตรากตรำในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงาน รวมทั้งความหนาวร้อน หิวกระหาย และสิ่งรบกวน ก่อความไม่สบายต่างๆ ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บปวดเมื่อยล้า ความเสียดยอกระบบบาดเจ็บที่เกิดแก่ ร่างกายในยามป่วยไข้ เป็นต้น อาการกิริยาท่าทีวาจาของผู้อื่น ที่กระทบกระทั่งหรือไม่พอใจ เช่น ถ้อยคำที่เขาลำพดไม่ตี เป็นต้น ความอดทน อดกลั้น หรืออดได้ทนได้หมายถึงการยอมรับได้ต่อสิ่ง กระทบกระทั่งหรือไม่สบายผิใจเหล่านั้น ไม่ซึ่งเคียดขัดเคืองไม่แสดงอาการผิดปกติ สามารถดำรงไม่ตรี คงอยู่ในเมตตา หรือรักษาอาการอันสงบมั่นคงในการทำกิจหรือบำเพ็ญกุศลธรรม ทำความดีงามสืบ ต่อไปในหลายถิ่นและหลายยุคสมัย มนุษย์ทั้งหลายอดไม่ได้ทนไม่ได้ แม้ต่อการที่มนุษย์กลุ่มอื่นพวกอื่นมี ความเชื่อถือ สั่งสอน และปฏิบัติกิจพิธีตามประเพณีนิยมและลัทธิศาสนารวมทั้งอุดมการณ์ที่แตกต่าง จากตนมนุษย์เหล่านั้นไม่สามารถสัมพันธ์กันด้วยวิธีการแห่งปัญญา เช่น พุดจากันด้วยเหตุผล จึงทำให้เกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาท ตลอดจนสงครามมากมาย๔๑หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือจุดยืนและ เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้บุคคลยึดถือเป็นความผืนใฝ่อันสูงส่งที่ควรสร้างให้ บังเกิดมีในตน มีดังนี้

๑. ความอดทน หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เป็นความเพียรในการทำงานใด ๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี สอนให้บุคคลมีเป้าหมายสำหรับการประกอบ กิจการงานและมุ่งให้สำเร็จตามเป้าหมายนั้น หากพบปัญหาอุปสรรคทำให้ต้องหยุดความเพียร จึงต้อง ใช้ความอดทน อดกลั้น มาเป็นตบะต่อต้านก็คือใจที่คอยแสวงหาแต่ความสุขสบาย การเจ็บป่วยไข้ การ กระทบกระทั่งกัน และอารมณ์ยั่ววนต่าง ๆ

๒. ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ผิดเว้น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้สงบบหมายถึง พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน โดยมีจุดยืน สำคัญคือ การใช้ชีวิตแบบเว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ถือเป็นผู้ยืนสำคัญของพระพุทธศาสนา

๓. ความสงบ หมายถึง ความเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตรกทั้งหลายไม่มีความโลภ โกรธ หลง เพื่อให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข โดยมีจุดยืนสำคัญคือ ต้องการให้บุคคลใช้ชีวิตแบบมีเมตตาธรรมต่อกัน แผ่เมตตาจิตต่อกัน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ผิวพรรณ เพศและวัย ถือเป็นผู้ยืนสำคัญของ พระพุทธศาสนา

๔. นิพพานเป็นบรมธรรม หมายถึง นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยกำหนดเป็น หลัก เบื้องต้นว่า การกระทำทุกอย่างต้องทำไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย และในจุดมุ่งหมายทุกอย่าง นิพพาน คือ ความเย็นใจ สบายอารมณ์ เป็นสุข ดับทุกข์ หมดปัญหาพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดใน

ศาสนา บุคคลผู้ปฏิบัติตนไปจนถึงจุดหมายสูงสุดนี้แล้ว ย่อมพ้นทุกข์ นิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทัศนะของพระพุทธศาสนานี้จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตไปตามแนวมรรคมีองค์ ๘

สรุปอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาถือเป็นเป้าหมายสำหรับชาวพุทธในการดำเนินชีวิต โดยต้องใช้ความอดทนในการปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานใด ๆ จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตนดำเนินชีวิตตามแนวทาง อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางคือมรรคผลนิพพาน และในระหว่างปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานเพื่อการบรรลุนิพพานนั้น ก็ต้องไม่แก่งแย่งเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นด้วย^{๑๑}

หลักปฏิบัติที่ตรัสในคาถาที่สองของโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นทั้งแนวทางและขอบเขตในการที่พระสาวกทั้งหลายจะไปอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนา และสอนได้เป็นแนวเดียวกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเผยแผ่ความใน คาถาที่สาม พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลักความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงานสำหรับผู้ที่จะไปประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสรุปข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นหลักการ สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้นแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๒. การยังกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้นแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส หมายถึงทำจิตของตนให้ผ่องใส ได้แก่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์สะอาดให้หลุดพ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความฟุ้งซ่านความหดหู่ซึมเซา เป็นต้น ด้วยการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงจนกิเลสและความทุกข์ครอบงำจิตใจไม่ได้จางๆ สั้นๆ ว่า เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธะทั้งหลายสรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือหัวใจของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องที่ติงาม ทางศีลธรรม^{๑๒}

สรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือการไม่ทำชั่วทั้งปวง การละเว้นจากสิ่งซึ่งเรียกว่าบาปทุจริต อกุศล และอบายมุขหมายถึง การไม่ประพฤติสิ่งที่ไม่ดี อันก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ทางกาย วาจา และใจ การทำความดีให้ถึงพร้อม คือการฝึกฝน อบรมตนให้เกิดมีสิ่งซึ่งเรียกว่า “บุญ สุจริต กุศล” หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตนในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สุจริต ไร้โทษ ทางกาย วาจา และใจ และการทำจิตใจของตนให้ผ่องใสคือการฝึกฝน พัฒนาจิตใจ โดยวิธีฝึกจิตแบบต่าง ๆ เพื่อให้จิตมีความผ่องใสภายในมีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดีและมีสุขภาพจิตดี

^{๑๑} อภิวิวัฒน์ โหม้สาน, **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), หน้า ๖๑-๖๓.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตนแต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคนเดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมดาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัดความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน และสังคมนั้นๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ^{๑๙}

๒.๔.๑ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สันติสุขหรือความสงบสุขเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่ง เป็นต้นว่าในเรื่อง “อัญญาตรกุลทวาริกาวัตถุ” ตรัสว่า “สุข (ขึ้น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี”^{๒๐} ในเรื่องติสสเถรวัตถุ” ตรัสว่า “บุคคลดีมีปริเวกรส ลิ้มรสแห่งความสงบ และได้ลิ้มรสแห่งปิตินิธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายไม่มีบาป”^{๒๑} ซึ่งสื่อเน้นว่าผู้มีความสงบ ย่อมไม่มีเวรภัย มีใบหน้าอิ่มเอิบผ่องใส ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายใจ อนึ่ง ผู้รักความสงบ เป็นผู้ไม่หาความสุข ย่อมไม่สวาทความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ในเรื่อง “สัมพหุลกumarวัตถุ” ว่า

ผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน
แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย
ส่วนผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน
ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้ว ย่อมได้รับความสุข^{๒๒}

การที่ว่าจะอยู่อย่างสงบสุขนั้น จะต้องสำรวจมาจา ไม่ระรานใครๆ ด้วยวาจา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในเรื่อง “โกณฑธรรณเถรวัตถุ” ว่า

เธออย่าได้กล่าวคำหยาบต่อใครๆ
คนที่ถูกเธอว่ากล่าวจะกล่าวโต้ตอบเธอ
เพราะว่าถ้อยคำที่ได้โต้เถียงกัน ก่อให้เกิดทุกข์

^{๑๙} โคทม อารียา, “การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สันติวิธีจากมุมมองศาสนา, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

^{๒๐} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^{๒๑} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๕/๙๖.

^{๒๒} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๑-๑๓๒/๗๓.

และการทำร้ายโต้ตอบกันจะมาถึงเธอ
ถ้าเธอทำตนให้นิ่งเงียบได้
เหมือนกังสดาล ที่ตัดขอบปากออกแล้ว
เธอก็จะบรรลุนิพพานได้
การโต้เถียงกันก็จะไม่มีแก่เธอ^{๒๓}

การโต้แย้งหรือโต้เถียง ก่อให้เกิดปฏิกิริยาคือการกระทบกระทั่งกันและกัน ก่อให้เกิดการวิวาทบาดหมาง ขยายไปเป็นความผูกโกรธ เกิดพยาบาลทวงร้าย ถึงขั้นอาฆาตมาดร้ายประหัตประหารกันในที่สุด แม้จะมีผู้มากล่าวร้ายหรือพูดกระทบกระทั่ง เพื่อหลีกเลี่ยงการวิวาทกันก็ไม่ควรใส่ใจถึงคำกล่าวร้ายของผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ตรัสสอนไว้ในเรื่อง “ปาฎิภาชีวกัตถุ” ว่า

บุคคลไม่พึงใส่ใจถ้อยคำแสดงหูกของคนอื่น
ไม่พึงเล็งกิจที่คนอื่นทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ
แต่พึงตรวจดูกิจที่ตนทำแล้วและยังไม่ได้ทำเท่านั้น^{๒๔}

แท้จริงแล้ว หลักการประพฤติปฏิบัติสำหรับชาวพุทธ ซึ่งครอบคลุมถึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วในโอวาทปาฏิโมกข์ ดังนี้

การไม่ทำบาปทั้งปวง
การทำกุศลให้ถึงพร้อม
ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ
การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
ความสำรวมในปาติโมกข์
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
การอยู่ในเสนาะสนะที่สงัด
การประกอบความเพียรในอธิจิต^{๒๕}

จะเห็นได้ว่าการไม่ทำร้ายผู้อื่น การไม่กล่าวร้าย การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งนักบวชในศาสนาควรปฏิบัติ และถ้าขึ้นทำ สิ่งเลวร้าย ถือว่ามีชีวิตเสียสมณะ แม้แต่ผู้นำชุมชนที่เป็นนักการศาสนาก็เช่นเดียวกัน

อีกประการหนึ่ง การทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคมหรือแม้แต่เรื่องศาสนา ล้วนมีผลเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ต้องลดการทะเลาะวิวาท การว่าร้ายเบียดเบียนกัน จึงจะมีชีวิตอย่างสงบ ดังที่พระพุทธเจ้าปรารภเรื่องการระงับความทะเลาะกันของหมู่พระญาติ คือ ฝ่ายโกเถียรและฝ่ายศากยะ เรื่องแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณีเพื่อทำนาวาในหมู่บ้านผู้มีเวร

^{๒๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๓-๑๓๔/๗๓.

^{๒๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๔๒.

^{๒๕} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๕/๙๐-๙๑.

เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ
 ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างไม่มีเวร
 ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน
 เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ
 ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน เราอยู่อย่างไม่เดือดร้อน
 ในหมู่มนุษย์ผู้ชวนชวาย
 เราเป็นผู้ไม่ชวนชวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ
 ในหมู่มนุษย์ผู้ชวนชวาย เราอยู่อย่างไม่ชวนชวาย^{๒๖}

ตัวอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงการที่พระองค์ทรงผูกมิตรกับพวกนักบวชกลุ่มอื่นๆ นอกพระพุทธศาสนามีปรากฏในทีฆนิกาย ปาฏิการกค ดังนี้

เมื่อพระพุทธเจ้ามีโอกาสดูและจังหวะก็มักเสด็จไปเยี่ยมพวกอัญญเดียรัจฉายถึงสำนักพวกเขาบ่อยๆ ได้สนทนาร่วมกัน เช่น คราวหนึ่งเมื่อประทับอยู่ในนิคมของชาวมัลละชื่ออนุปิยะ ในแคว้นมัลละ แต่เขารู้ได้เสด็จเข้าไปสำนักของนักบวชเปลือยชื่อ ปาฏิกบุตร และสนทนากันด้วยอัธยาศัยไมตรี ในที่สุดปาฏิกบุตรปริพาชกมีความเลื่อมใส แม้จะไม่ได้เปลี่ยนใจมานับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็กราบทูลถึงความในใจตนอย่างไพเราะจับใจว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงการที่ข้าพระองค์ซึ่งมีทิฐิแตกต่างกัน มีความถูกใจแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีอารมณ์แตกต่างกัน เข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ นี่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากก็จริง แต่ข้าพระองค์จักรักษาความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคไว้ให้ดีที่สุด^{๒๗}

คราวหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏในกรุงราชคฤห์ ได้เสด็จเข้าไปสำนักของนิโครธปริพาชกซึ่งพำนักอยู่ ณ ปริพาชการามที่พระนางอุทุมพรिका มเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสารทรงสร้างถวาย เป็นอารามใหญ่มีบริวารของนิโครธปริพาชกพักอยู่ด้วยถึง ๓,๐๐๐ คนได้สนทนากัน ด้วยเรื่องกีดกันบาปด้วยตบะ จนนิโครธปริพาชกและบริวารเข้าใจ สรรภาพว่าตนเป็นคนโง่เขลาไม่ฉลาด และที่เคยกล่าวร้ายพระพุทธองค์ เพราะไม่เป็นความจริง ขอให้พระพุทธองค์อดโทษให้ด้วย และจะได้อบรมต่อไป^{๒๘}

การที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปผูกมิตรกับพวกเดียรัจฉายมีผลทางจิตวิทยาหลายอย่าง เป็นการลดศัตรู เพิ่มมิตรไปในตัว อย่างเรื่องนี้พระองค์ตรัสว่า ที่เสด็จสนทนาด้วยเพราะปรารถนาจะได้ปริพาชกเหล่านี้ เป็นอันเตวาสิกก็หาไม่ ปรารถนาให้พวกเขาเคลื่อนจากอุทเทสก็หาไม่ ปรารถนาจะให้เคลื่อนจากอาชีวกก็หาไม่ ปรารถนาจะให้ท่านเหล่านั้นกับอาจารย์ของพวกเขาดำรงอยู่ในอกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรมก็หาไม่ ปรารถนาจะให้ท่านเหล่านั้นกับอาจารย์ของท่านห่างจากกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในกุศลธรรมก็หาไม่^{๒๙}

^{๒๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗-๑๙๘/๙๔.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๘/๓๔.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๙-๗๗/๓๔-๕๕.

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๙-๗๗/๓๔-๕๕.

จะเห็นได้จากตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงผูกมิตรกับศาสนาและสาวกของลัทธิศาสนาอื่นๆ ในสมัยพุทธกาล มีการเคารพความเห็นและให้เกียรติซึ่งกันและกันไม่ก้าวร้าวกัน กล่าวคือเป็นสังคมที่สงบสุข ศาสนาทุกศาสนามากกว่าสองลัทธิอยู่ร่วมกันได้ดี

๒.๔.๑ แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ก็เป็นการแสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนาสังคมของเราให้ดีขึ้นก็ได้ เป็นต้น ทั้งนี้ว่าเป็นการแสดงน้ำใจ การแสดงความมีน้ำใจจึงไม่ได้วัดกันด้วยเงินทอง บางคนมีเงินมาก แต่ไม่ได้หมายความว่า เขาจะเป็นคนมีน้ำใจ เพราะเขาอาจเลี้ยงน้ำใจก็ได้ บางคนเป็นเศรษฐีแต่มีความตระหนี่มากไม่ยอมแม้แต่จะสละเงินให้ผู้อื่นโดยที่ตน ไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทน ถึงกระนั้นคนที่ไม่ได้มีเงินมากเพียงแค่ว่าพอมีพอกินอาจเป็นคนที่มีน้ำใจให้ คนอื่นบ้างก็ยอมเป็นที่รัก และชื่นชมของผู้อื่นเสมอ

ความมีน้ำใจนั้น ตรง กันข้ามความเห็นแก่ตัว ขณะที่คนเห็นแก่ตัวมักจะคิดแต่ประโยชน์ส่วนตัวมาก่อน แต่แน่นอนที่คนมีน้ำใจจะคิดถึงประโยชน์ของส่วนรวมบ้าง และความ มีน้ำใจก็ยังตรงกันข้ามกับความอิจฉาริษยา คนที่อิจฉาริษยาคนอื่นย่อมปรารถนาที่จะเห็นความล้มเหลวของผู้ที่ได้ดีกว่า แต่คนมีน้ำใจนั้น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่าจะมีพินิจและจะ แสดงความยินดีด้วยอย่างจริงใจ ผู้มีน้ำใจจะนึกถึงผู้อื่นและจะพยายามช่วยผู้อื่นที่ด้อยโอกาสกว่า ผู้มีน้ำใจจึงเป็นที่รักและต้องการของคนทั่วไป และเป็นคนมีคุณค่าต่อสังคม และที่สำคัญพวกเขาเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างแน่นอน

อย่างที่เราได้กล่าวไว้ ความมีน้ำใจจะไม่สามารถเกิดขึ้นในสังคมได้เลย หากไม่มีผู้ใดแสดงหรือกระทำความดีขึ้นมา ซึ่งถ้าหากเราอยากที่จะเป็นบุคคลนั้น บุคคลที่จะสร้างความมีน้ำใจให้แก่สังคม บุคคลที่ปรารถนาอยากใหสังคมของตนเองและผู้อื่นมีความสุขนั้น ทำได้ไม่ยากเลย มันอยู่ที่ความคิด ความรู้สึก และหัวใจของเราเองเท่านั้น ที่จะสั่งให้ตัวเองลงมือทำ เราอาจฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจได้ ดังนี้

๑. ควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิด ถึงหัวใจจิตใจของคนอื่น และแสดงต่อผู้อื่นเหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และทำดีต่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม แม้ผู้อื่นไม่ได้รับรู้กันทุกคน แต่หัวใจของเราก็รับรู้เสมอ

๒. ควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องมาให้เราเสมอ

๓. ควรแสดงน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่น เมื่อเวลามีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกลหรือไกลก็ทำตามควรมีของฝากเล็กๆน้อยๆ ติดมือมาถึงคนที่เรารู้จักและญาติมิตรของเรา นั้นเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน เพราะแม้ว่าจะเป็นแค่สิ่งเล็กน้อย แม้จะไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย แต่สิ่งที่ได้มันมีค่ามากกว่านั้น นั่นคือน้ำใจที่ผู้อื่นได้รับจากเรา

๔. ควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญา กำลังกาย และเวลาให้แก่ผู้เดือดร้อน เท่าที่เราพอจะทำได้โดยไม่ถึงกับต้องลำบากแก่ผู้อื่นให้กับผู้ที่ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน

๕. ควรมีนิสัยเอื้อเพื่อ ช่วย เหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่นๆ เท่านั้นเขาก็จะเห็นว่าเราเป็นคนมีน้ำใจ และจะสามารถเชื่อมไมตรีจิตต่อกันได้

๖. ควรให้ความรักแก่คนอื่น ๆ และให้ความร่วมมือเมื่อเขาต้องการให้ช่วยเหลือ และช่วยเหลือเขาอย่างสุดความสามารถด้วยความจริงใจที่เรามี

การฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจ นอกจากจะทำให้เรามีจิตใจที่ต้งามเบิกบานแจ่มใส ผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอิ้มแอบแล้วยังทำให้เราได้มิตรสหายมาก ใครก็อยากคบหาสมาคมด้วยเพราะความมีน้ำใจแสดงถึงความมีเมตตา กรุณาต่อเพื่อน มนุษย์ แล้วชีวิตของเราจะพบแต่ความสุขตลอดไป เพราะสังคมของเราจะเป็นสังคมแห่งความสันติสุข

การสร้างสันติสุข และสันติสุขในสังคมที่สำคัญมีอยู่ ๕ ประการคือ การศึกษา ศาสนา การเมือง กระบวนการยุติธรรม

เรื่องของสื่อทางสังคม ทั้งหมดถือว่าเป็นองค์ประกอบสนับสนุนที่รัฐจะต้องเข้าไปควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายในเรื่องเดียวกัน คือสร้างสันติสุข และสันติภาพในสังคมได้อย่างแท้จริง สามารถสรุปรายละเอียดความสำคัญแต่ละเรื่องได้ดังนี้

๑. การศึกษา

การศึกษาที่แท้จริงมีจุดเริ่มต้นที่ครอบครัว เมื่อครอบครัวมีความอบอุ่นจะสร้างฐานการเรียนรู้ที่ถูกต้องให้กับเยาวชน คือมีความรู้ มีความคิด และมีความรัก ส่วนการศึกษาในระบบของรัฐจะต้องกำหนดเป้าหมายเพื่อสร้างสันติสุข และสันติภาพอย่างชัดเจน โดยที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สิ่งแวดล้อมของตน มีความรักต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม มีจิตใจกว้างและเต็มไปด้วยความเมตตา มีจิตใจที่เป็นอิสระจากอำนาจของวัตถุ จากอำนาจของกิเลสและทิฐิ และมีความสามารถทางด้านการใช้ความคิด หรือใช้ปัญญาได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง รวมทั้งมีศักยภาพในการพัฒนาระดับปัญญาของตนให้สูงขึ้นได้เรื่อยๆ ดังนั้นโรงเรียนหรือระบบการศึกษาควรจะสอนกระบวนการคิดต่อไปนี้ให้กับผู้เรียน (สำนักนายกรัฐมนตรี ๒๕๔๐:๕๕-๕๙) คิดคล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดอย่างมีเหตุผล คิดถูกทาง คิดกว้าง คิดลึกซึ้ง คิดไกล กระบวนการคิดต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยเสริมสร้างปัญญาให้กับมนุษย์ และเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับการสร้างสันติสุขและสันติภาพในสังคม

๒. ศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันหลักทางสังคมมาตั้งแต่อดีต ในสภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งสังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาที่สำคัญอยู่หลายเรื่อง จำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีปัญญาหลาย ๆ ด้าน เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมในทางสร้างสรรค์ และเพื่อมุ่งหวังให้สันติสุขอย่างแท้จริงเกิดขึ้นในสังคม บทบาทที่สำคัญของศาสนาในส่วนนี้จึงควรเป็นการเสริมสร้างปัญญาให้กับประชาชน เป็นการช่วยเสริมบทบาทหน้าที่ของระบบการศึกษาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาเสริมระบบการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาหลักใหญ่ ๆ ก็คือหลักไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมาก และหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะช่วยเสริมและพัฒนาปัญญาของมนุษย์ให้กว้างขวางและถูกต้องยิ่งขึ้น

๓. การเมือง

ระบบการเมืองจะช่วยสร้างสันติสุขให้กับสังคมอีกทางหนึ่ง การเมืองจะต้องสร้างระบบการปกครองบ้านเมือง ระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาล หรือธรรมรัฐ” (Good Governance) ขึ้นมาให้ได้ ธรรมรัฐ หมายถึงผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั่วไป ภาครัฐ และเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ได้กระทำลงไปในหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้ องค์ประกอบของธรรมรัฐมีดังนี้คือ

- ๑) มีความรับผิดชอบและมีเหตุผลที่อธิบายได้รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้
- ๒) ประชาชนมีส่วนร่วม
- ๓) ต้องมีการคาดการณ์ได้
- ๔) จะต้องมีความโปร่งใส
- ๕) จะต้องมีความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๔ องค์ประกอบนี้

๔. กระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรมเป็นองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมรัฐ จะเป็นส่วนที่ทำให้กระบวนการบริหาร การดำเนินชีวิต การควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ สามารถกระทำได้ด้วยความถูกต้อง เสมอภาค ยุติธรรม เริ่มต้นจากการมีระบบกฎหมายที่มีความยุติธรรมต่อสังคม และปัจเจกบุคคล และจะต้องมีผู้ใช้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นตุลาการ อัยการ ตำรวจ ผู้ใช้กฎหมายเหล่านี้จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและมีความเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง สังคมที่ทุกคนอยากจะสร้างก็คือ สังคมที่ต้องมีกฎหมายที่ดีรองรับ นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะต้องมีตุลาการที่เป็นอิสระไม่ติดยึดอยู่ในผลประโยชน์หรืออำนาจ โดยเฉพาะอำนาจทางการเงินของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๕. สื่อทางสังคม

ยุคปัจจุบันเป็นยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร สิ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างใหญ่ยิ่งก็คือ สื่อทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน สื่อทางสังคมได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสื่อบันเทิง โฆษณา การศึกษา วัฒนธรรมและในด้านอื่น ๆ ในปัจจุบันมีลักษณะการใช้สื่อในระบบใหม่คือ มัลติมีเดีย ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีอย่างหลากหลายผสมผสานกันเพื่อเสริมความต้องการของคนให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่สามารถสัมผัสกันได้มากขึ้น ระบบมัลติมีเดียจึงเป็นระบบที่อยู่ในความสนใจของมนุษย์เป็นอย่างมากในสังคมปัจจุบัน

ภาพรวมของสื่อทางสังคมในปัจจุบันที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ในหนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยเรื่องละครประเภทด้อยคุณภาพ เรื่องของดารา วงการกีฬา การโฆษณา และพาดหัวข่าวด้วยการเมือง และอาชญากรรม สื่อวิทยุส่วนมากใช้เวลาในการกระจายเสียงเพลง โฆษณาสินค้า โดยที่สัดส่วนของข่าวสารมีน้อย และมีประเภทสนทนาบ้าง สำหรับโทรทัศน์ส่วนใหญ่ใช้เป็นสื่อสำหรับการบันเทิงและการโฆษณาสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา มีข่าวสารหรือรายการที่มีสาระอยู่บ้าง แต่เป็นสัดส่วนที่น้อยเช่นเดียวกัน

การสร้างสันติสุข สันติภาพในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นสิ่งที่เริ่มต้นจากฐานที่สำคัญคือ ความศรัทธาในศาสนา การมีความคิดอิสระ การมีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญที่ทุกคนจะต้องมีเป็นเบื้องต้น หลังจากนั้นทุกคนจึงต้องช่วยกันสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ครอบครัวยุคใหม่ สุขภาพที่สมบูรณ์ ชุมชนที่เข้มแข็ง สังคมสันติสุข และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ในส่วนของรัฐจะต้องเข้ามาเสริมในองค์ประกอบทุก ๆ ส่วน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์โดยครบถ้วน

ทุก ๆ องค์ประกอบ ในลักษณะของการเกิดดุลยภาพ คือคนเป็นผู้สร้างสังคม สังคมเป็นผู้สร้างรัฐ และรัฐกลับมาสร้างคนและสังคม ต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ในลักษณะของการเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นการสร้างสันติสุข และสันติภาพในลักษณะของการเคลื่อนไหว ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นความสมดุลของทุก ๆ ส่วน เป็นสันติสุขที่มีความสอดคล้องและผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติอย่างแท้จริง

๒.๔.๒ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพึ่งพาอาศัยกัน

คุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและพึ่งพาอาศัยกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ ดังนี้ ประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ทำให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และรู้สึกปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือเมื่อตกยาก หรือประสบกับความยากลำบากจากเหตุการณ์ต่าง ๆ และทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว หรือไร้ที่พึ่งเมื่อเจอปัญหาประสบความสำเร็จในการประกอบหน้าที่การงาน เพราะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลรอบข้างสังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุข ปราศจากปัญหาความแตกแยกขัดแย้งใดๆ เกิดการพัฒนาที่รวดเร็วและยั่งยืน เพราะความสงบสุขในสังคม จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงพอต่อการนำมาปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ และพร้อมรับมือกับความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ความสุขของคนในชาติเพิ่มมากขึ้น เพราะมีความอยู่ดีกินดี รู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต มีหน้าที่การงานและรายได้ที่มั่นคง

แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพึ่งพาอาศัยกัน การเรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายและแตกต่าง เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบุคคลรอบข้าง จะก่อให้เกิดความสุขในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกทุกคน โดยยึดแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

เคารพซึ่งกันและกัน

เมตตาต่อกัน

แสดงกิริยาที่นอบน้อมต่อกัน

พูดดีต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ยอมรับในความแตกต่างทั้งความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติ ผิวพรรณ เป็นต้น

รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

เอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของผู้อื่น

แสดงความห่วงใยต่อบุคคลรอบข้าง ไม่ซ้ำเติมให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ยากมากขึ้น

ฝึกใจให้รักในการให้ มากกว่าการรับ

เสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

บริจาคทรัพย์สิน หรือสิ่งของช่วยเหลือผู้อื่นที่ยากลำบากหรือประสบภัยต่างๆ

ช่วยเหลือผู้อื่นทำงาน หรือช่วยงานตามความสามารถของตนด้วยความทุ่มเทและเต็มใจ

ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อกำหนด หรือระเบียบของสังคม

มีความซื่อสัตย์ต่อกัน

แสดงความจริงใจต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและรับหลัง

รักษาสัจจะวาจา ต้องทำให้ได้ตามที่รับปากไว้

ไม่ทุจริต หรือเอาเปรียบผู้อื่นด้วยกลอุบายต่างๆ
 ไว้วางใจกัน ไม่ระแวงผู้อื่นจนเกิดความเป็นความบาดหมาง
 ฝึกความมีระเบียบวินัยในตนเองให้กลายเป็นนิสัย
 ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นกัน
 ไม่ดูถูกการกระทำ คำพูด หรือความคิดของผู้อื่น
 ไม่แสดงกิริยาหรือวาจาดูถูกศรัทธาความเชื่อ วัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือชาติพันธุ์ของผู้อื่น
 เคารพสิทธิมนุษยชน ด้วยการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม

๑.๔.๓ การสร้างสันติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา จากประวัติมีการนับถือพระพุทธศาสนามายาวนาน ปัจจุบันเมื่อมีการปกครองรัฐบาลต้องเข้ามาข้องเกี่ยวกับการปกครอง การปกครองในเขตพื้นที่ซึ่งต้องอาศัยหลักสันติภาพ เพื่อให้เกิดความสงบสุขอย่างแท้จริง พระพุทธได้มีแนวทางในการปฏิบัติต่อกันไว้หลาย เพื่อไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดังนี้

๑. อปริหานิยธรรม ๗ (condition of welfare)

อปริหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมือง ดังนี้คือ

(๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

(๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง

(๓) ไม่บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนุญ

(๔) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก

(๕) ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก

(๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพศาสนสถาน ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งงาม

(๗) ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

๒. หลักสาราณียธรรม

หลักสาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง หมายถึง มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ดังนี้

(๑) เมตตาการุณยธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตา นั่นคือ การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ก่อสงคราม แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน เพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์ เป็นต้น

(๒) เมตตาจริยธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งจริยกรรมประกอบด้วยเมตตา คือใช้หลักการพูด โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน เป็นต้น

(๓) เมตตาโมรธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา คือการไม่คิดทำร้ายซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีจิตเมตตาต่อกัน เป็นต้น

(๔) แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ ได้แก่ การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตร ตลอดจนวิทยาการความรู้ต่างๆ ให้แก่เพื่อนมนุษย์รวมถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย์ เป็นต้น

(๕) รักษาความประพฤติกาล (ศีล) เสมอกัน ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับมติสากลหรือหลักการขององค์การสหประชาชาติหรือองค์การระหว่างประเทศไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้นื้อเนื้อเชื่อใจกัน

(๖) มีความเห็นร่วมกัน ไม่วิวาทเพราะมีความเห็นผิดกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันจะต้องยอมรับในกฎกติกาทางสังคมที่กำหนดไว้ ไม่กระทำตนเสมือนว่าเป็นการฝ่าฝืนมติของสังคมโลก ไม่เอา رأิตัวเองเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่น มีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

๓. สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ แปลว่า เครื่องยึดเหนี่ยว มีความหมายว่า คุณธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ คือ เป็นเครื่องก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวสนทนสนมยิง ๆ ขึ้นและผูกพันให้มั่นคงตลอดไป ซึ่งมีดังต่อไปนี้

(๑) ทาน แปลว่า การให้ หมายถึง การแบ่งให้ เกลี้ยให้ ปันให้ เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรี ผูกสามัคคีกันไว้ เช่น เมื่อเพื่อนมนุษย์ถูกภัยพิบัติ เราก็ควรส่งอาหาร สิ่งของ ยารักษาโรคไปให้ตามกำลังความสามารถของเราหรือเพื่อนมนุษย์เป็นปกติสุขเราก็แบ่งปันให้ความรู้วิทยาการ เงินทุน เครื่องมือทำการเกษตร เป็นต้น

(๒) ปิยวาจา แปลว่า เจรจาอ่อนหวาน หมายถึง พูดคำที่สุภาพ อ่อนโยนและเป็นคำที่มีประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจ สบายใจเห็นประโยชน์ในคำพูดนั้น

(๓) อตถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ หมายความว่า การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น (ได้แก่ การไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนมนุษย์ และไม่นิ่งดูตายเมื่อผู้อื่นขอความช่วยเหลือ การสนับสนุนในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ต่อประชาคมโลกโดยรวมและการชักนำโน้มน้าวประเทศที่มีนโยบายที่ผิดพลาดที่มุ่งแสวงหาอำนาจผลประโยชน์หรือเป็นภัยต่อความสงบสุขของโลก ให้หันมามีนโยบายหรือทิศทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อความสงบสุขของมนุษยชาติได้

(๔) สมานัตตา แปลว่า ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอ หมายความว่า ไม่ถือตัว คือไม่หยิ่งจองหองในเมื่อได้ดีมีฐานะ ซึ่งได้แก่ การให้ความนับถือเพื่อนมนุษย์ ผู้มีฐานะศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับตน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลที่ด้อยกว่าตน เป็นต้น

๔. พรหมวิหาร

พรหมวิหาร หมายถึง หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หรือธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักในใจและควบคุมความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมวลมนุษยชาติ และสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบธรรม มี ๔ ประการคือ

(๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอย่างให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข มิจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วหน้า

(๒) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

(๓) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตเฝื่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อมมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

(๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง มีจิตใจเที่ยงตรง ไม่เอนเอียง ไม่เกิดอคติต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

ในขณะเดียวกันพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง จะต้องมียุทธสมบัติ และข้อปฏิบัติ เพื่อให้บุคคลในรัฐอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ผู้ปกครองรัฐจะต้องมีหลักปฏิบัติ โดยประกอบด้วยธรรมต่อไปนี้

๕. หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครอง หรือ ราชธรรม (ธรรมของพระราชา ๑๐ ประการ ดังนี้

(๑) ทาน หมายถึง การให้ และแบ่งปันให้มวลประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้กับมวลประชา เอาใจใส่ จัดสรรสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชากรราษฎรได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสพทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

(๒) ศีล หมายถึง รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำนวณกายและวจี ประกอบการอย่างสุจริต ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชากรราษฎร

(๓) ปริจจาคะ หมายถึง บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญเป็นต้น ตลอดจนเสียสละชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

(๔) อาชวะ หมายถึง ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรง ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

(๕) มัททวะ หมายถึง ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีที่ริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี

(๖) ตปะ หมายถึง พ้นจากการมัวเมาโดยเผากิเลส คือ ตัดกิเลสตนหา มิให้เข้ามาครอบงำจิตใจ ระวังยับยั้งเข้มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและมันแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

(๗) อักโกระ หมายถึง ไม่โกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุน วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

(๘) อวิหิงสา หมายถึง ไม่เบียดเบียน คือ ไม่หลงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณาไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

(๙) ขันติ หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก อดทนต่อการบำเพ็ญกรณียกิจโดยชอบธรรม

(๑๐) อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรม คือ การประพฤติดูอยู่ในธรรมอันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้ง สิ่งใดที่ประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดที่จะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลากลักการะหรืออารมณ์ที่ปรารถนาและไม่ปรารถนาใด ๆ มีความเที่ยงธรรม และมีนิติธรรม คือ มีระเบียบแบบแผน มีหลักในการปกครอง ตลอดจนประพฤตินอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม ๑๐ ประการนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหัวใจในการปกครอง องค์พระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครองบ้านเมือง ได้ทรงเคารพและยึดเป็นแนวทางในการบริหารประเทศตลอดมา บุคคลใดก็ตาม หากประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมได้รับการยกย่องเทิดทูนว่าเป็นผู้ปกครองโดยธรรม และจะเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนจงรักภักดีเป็นอย่างยิ่ง และส่งผลให้สังคมสงบสุข

๖. หลักจักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร หมายถึง วัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ พระจริยวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ ธรรมเนียมการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ หรือหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่

ธรรมาธิปไตย หมายถึง การยึดหลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง พระราชาจะต้องจัดการบำรุงรักษาป้องกัน และคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม ต่อบุคคลภายใต้การปกครองดังนี้

(๑) บำรุงพระญาติวงศ์ ด้วยการบำรุงเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อย สงบสุขและมีความเคารพนับถือกัน

(๒) บำรุงกองทัพ

(๓) บำรุงเจ้าเมือง หรือสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย ข้าราชการฝ่ายปกครอง

(๔) บำรุงข้าราชการบริพาร และข้าราชการฝ่ายพลเรือน

(๕) บำรุงนักวิชาการ แพทย์ พ่อค้า และเกษตรกร ด้วยการช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น

(๖) บำรุงราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่น ไม่ทอดทิ้ง

(๗) บำรุงแก่พระภิกษุสงฆ์ นักบวชผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม

(๘) บำรุงสัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย

มา อธรรมการ หมายถึง ห้ามมิให้มีความไม่ชอบธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร คือ จัดการป้องกัน แก้อภัย มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้าย ความเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง

ธนาสุประทาน หมายถึง แบ่งปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่คนยากจน มิให้ขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน

สมณพราหมณปริปุจฉา หมายถึง มีการปรึกษา สอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมั่นเพียร เพื่อให้ทราบถึงการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้องดีงาม แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวมทั้งบำรุงส่งเสริมให้นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย

๗. ราชสังคหวัตถุ ๔

ราชสังคหวัตถุ หมายถึง หลักการส่งเสริมประชาชนของพระราชา หรือนักปกครองบ้านเมือง ประกอบด้วย

(๑) สัสสมะระ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

(๒) ปุริสมะระ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

(๓) สัมมาปาสะ หมายถึง ความรู้จักผูกประสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ

(๔) วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ หมายถึง ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นคำพูดที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

พระพุทธศาสนาสอนว่าการเมืองและสันติภาพ ตลอดจนด้านอื่น ๆ โดยใช้ธรรมะนำการปกครอง สมัยพ้นจากการล่าอาณานิคมของประเทศในแถบตะวันตกได้อย่างสง่างามจึงทรงรักษาไว้ทั้งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ก็ใช้ธรรมะนำการเมืองของอินเดียสมัยต่อสู่เอกราชจากอังกฤษ เป็นผู้นำของรัฐบาลผู้ร่างรัฐธรรมนูญของอินเดีย เป็นที่ศรัทธาของชาวอินเดียทั่วไปจนกลับใจหันมานับถือพระพุทธศาสนาตามอย่างท่านรวมเป็นจำนวนหลายล้านคน

ประสิทธิภาพของคำสอนของพระพุทธเจ้าในการต่อสู้ทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา ได้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นอหิงสาธรรม ในฐานะที่เป็นอาวุธที่มีประสิทธิภาพในความพยายามต่อสู้ทางการเมือง หลักอหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) และความอดทนสามารถใช้ต่อสู้กับความไม่ยุติธรรม และการยึดครองทุกชนิดในโลกที่แวดล้อมไว้ด้วยแนวคิดที่หลากหลายและความ เป็นอยู่ที่แตกต่างกันทั้งทางภาษาและศาสนา

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

๑.๔.๔ การสันติภาพในองค์กร

การสร้างองค์กรแห่งความสุข จะต้องสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ สังคม และปัญญาเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรคุณภาพ หรือองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคตโดยอาศัยภาวะผู้นำที่ต้องร่วมกัน ขับเคลื่อนสุขภาวะที่สมบูรณ์ ๔ ด้านคือ (๑) ภาย ได้แก่ การประกอบสัมมาชีพ ความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัย

ต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากสารพิษ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรฯ มีสุขภาพทางด้านร่างกาย แข็งแรง สมบูรณ์ มีสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว (๒) จิต ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา (๓) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร ระหว่างองค์กรโดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างสังคม เข้มแข็งการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักใช้จ่าย การรู้จักความพอดี พอประมาณ และการใช้ เหตุผลการสร้างสังคม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาคและสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างแรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในองค์กร และสร้างสังคมสันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไข ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (๔) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มี อิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้าง นวัตกรรมใหม่และการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่ที่รับผิดชอบการสร้างองค์กรแห่งความสุข ไป ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จนั้นองค์กรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง นอกจากเหตุผลข้างต้นแล้ว ควร มีระบบการจัดการและการร่วมมือ โดยพิจารณาที่จริยธรรมและการให้คุณค่า (values and ethics) ของคนทำงานทั้ง ความเป็นผู้นำ (Leadership engagement) การมีส่วนร่วมของพนักงาน (worker involvement) เพราะผู้นำมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างทายาทในการทำงาน สร้างทีมงานที่แข็งแกร่งให้เป็นที่ ยอมรับ และพนักงานทุกคน คือทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดขององค์กร นั่นคือ บุคลากรทุกคนในองค์กรคือสิ่ง สำคัญในการเตรียมการขับเคลื่อนองค์กรแห่งความสุข โดยมีการใช้แนวคิดหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ กับการทำงานในองค์กร อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และจริงจัง อาจจะนำมาซึ่งการพัฒนาองค์กรได้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.หลักพุทธธรรมพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร วิหาร แปลว่า ที่อยู่ พรหม แปลว่า ประเสริฐ คำว่า พรหมวิหาร หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐ หรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุด เป็นหลักธรรม ประจำใจสำคัญหมวดหนึ่งในการบริหารชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เพื่อให้ชีวิตที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด เจ็บ ตาย ทั้งหลาย อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในสังคมมนุษย์ เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรม ประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า พรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของผู้ ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ อย่าง ต่อไปนี้ (๑) เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข (๒) กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของ คนและสัตว์ทั้งปวง (๓) มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วย ส่งเสริมสนับสนุน (๔)อุเบกขา(ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจดาวซึ่งมองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้ง จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรมพระ

จากหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อที่กล่าวมาข้างต้น ควรมีการนำไปปฏิบัติใช้ให้ถูกต้องตาม สถานการณ์ดังนี้

(๑) ความมีไมตรี ความเป็นมิตร ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาอยู่ดีเป็นปกติ ทุกคนต้องมีความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงาน และพักอาศัยมีสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี (เมตตา)

(๒) มีความสงสาร มีน้ำใจงาม ในองค์การสิ่งที่เราจำเป็นที่สุดในการที่มนุษย์จะอยู่กับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจคิดถึงคนอื่น มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและกัน คนเราเอาแต่ตัวเองอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม เมื่อเขาประสบความสำเร็จ ทุกข์ ก็อยากช่วยเหลือให้เขาพ้นจากทุกข์ ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาตกต่ำเดือดร้อน (กรุณา)

(๓) มีความพลอยยินดีด้วย เอาใจสนับสนุน ส่งเสริม เมื่อเขาประสบความสำเร็จ ได้ดีมีความสุข ก็อยากให้เขาได้ดีมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาขึ้นสู่ภาวะที่สูงขึ้นไป (มุทิตา)

(๔) การวางเฉยเป็นกลางให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ คือ ต้องรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้องดีงาม อะไรคือหลักการ แล้วเอาความรู้นั้นมาปรับเข้ากับความรู้สึก ให้ลงตัวพอดี เพื่อวางตัวได้ถูกต้อง เป็นกลางตามธรรม คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ มนุษย์เราอยู่ได้ด้วยการศึกษาหาความรู้พัฒนาตัวเองตลอดเวลาจากแหล่งต่างๆ นำไปสู่การเป็นมืออาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน หรือพูดง่ายๆ คือ เรียนเพื่อรู้ มีปัญญาก้าวหน้าในชีวิตทั้งหมดนี้มาจากคำว่ามืออาชีพ(อเบกขา)เมื่อทุกคนได้ทำตัวให้เป็นพรหมที่สมบูรณ์ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา ที่เหมาะสมพอดี และมีอุเบกขาคุ่มท่ายไว้แล้ว ก็จะทำให้ทุกคนมีน้ำใจช่วยเหลือ ส่งเสริมซึ่งกันและกันด้วยความสัมพันธ์อันดีพร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคมและความเข้มแข็ง รับผิดชอบในตัวเองได้ แล้วก็จะเป็นผู้อภิบาลโลก ดำรงรักษาสังคมให้มีสันติสุข ตั้งแต่สังคมเล็กในบ้าน จนถึงสังคมสากลของมวลมนุษย

๒. หลักพุทธธรรม สังคหวัตถุ

สังคหวัตถุมี ๔ ประการ ประกอบด้วย (๑) ทาน การให้ (๒) ปิยวาจา ความเป็นผู้มีวาจา น่ารัก(๓) อตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ และ (๔) สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น ดังเช่นที่กล่าวในพระไตรปิฎกว่า “การให้ ๑ ความเป็นผู้มีวาจา น่ารัก ๑ ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร ๑ ธรรมเหล่านั้นแล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาคบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้นถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้น ไม่พึงมีไซ้รमारดา หรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านั้น ฉะนั้นพวกเขาจึงถึงความใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญฯ” กล่าวโดยทั่วไป สังคหวัตถุ คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีหลักการปฏิบัติทั้งหมด ๔ ประการ ดังนี้

๒.๑ ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของการให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่สมณะชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์ หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับรำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดง อหิยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มัววัตถุสิ่งของ

เล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒.๒ ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ ๒ ประเภท

ได้แก่ (๑) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา” (๒) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

๒.๓ อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนั่งดูดาบ บินวับบินควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง” คนที่ไม่นั่งดูดาบมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ ขวนขวายช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

๒.๔ สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย (๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคมคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย มีประโยชน์เมื่อนำไปปฏิบัติ ดังนี้ (๑) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข (๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน (๓) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ (๔) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี และ (๕) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

จากหลักพุทธธรรมทั้ง ๒ ประการดังกล่าว นำมาแก้ปัญหาในการสร้างองค์กรแห่งความสุขในปัจจุบัน ที่ยังไม่สามารถนำไปดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เพราะไม่มีการนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการหรือไปดำเนินการให้เกิดทางเลือกใหม่ที่ทำให้เกิดผลจริงจัง เพราะฉะนั้นทุกคนในองค์กรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดองค์กรแห่งความสุขและหลักปฏิบัติตามพุทธธรรมเกิดวัฒนธรรมองค์กรที่เหมาะสมดังกล่าวเสียก่อนจึงสามารถสร้างองค์กรแห่งความสุขที่แท้จริงได้

ความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ควรเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการตามหลักการแนวความคิดการจัดการสมัยใหม่ การนำแนวคิดองค์กรแห่งความสุขผสมผสานกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงมาปรับใช้ให้เหมาะสม แล้วนำสังเคราะห์กับหลักพุทธธรรม ให้เป็นองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม โดยอาศัยการบริหารวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) หรือ (Corporate Culture) ให้เกิดความเชื่อ ทศนคติ สมมติฐานและคุณค่าหรือค่านิยมร่วมกันที่ยึดถือในการติดต่อสัมพันธ์ภายใน ให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุผลสำเร็จตามท้องถ้องครคาดหวังไว้ เพื่อต้องการสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นทั้ง ๔ ด้าน คือ

(๑) กาย ได้แก่ การประกอบสัมมาชีพความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินมีสุขภาพทางด้านร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว

(๒) จิต ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา

(๓) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร ระหว่างองค์กรโดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างสังคมเข้มแข็ง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักใช้จ่าย การรู้จักความพอดี พอประมาณ และการใช้เหตุผล การสร้างสังคม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาค และสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในองค์กร และสร้างสังคมสันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

(๔) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

สรุปได้ว่า การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ และการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคต สร้างแนวทางการสร้างสุขในที่ทำงานขึ้น เป็นความสุขพื้นฐาน ตอบสนองความต้องการของมนุษย์หลายมิติ โดยนำหลักพุทธธรรมเช่น พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐ และบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหมเป็นแนวธรรมาปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก,หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มาพัฒนาความรู้และความเข้าใจที่ดีขึ้น ทำให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุผลสำเร็จตามท้องถ้องครคาดหวังไว้ โดยการผสมผสานสังเคราะห์กับหลักพุทธธรรม ให้เป็นองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม

๒.๔.๕ สันติทางจิตใจ

สร้างความร่วมมือระหว่างผู้คนในโลกวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังนั้นหลักผู้คนให้เหินห่างจากกัน สิ่งที่ต้องเข้ามาแทนที่คือพลังที่จะดึงคนเข้ามาใกล้ชิดกัน ไว้วางใจ และร่วมมือกันที่จะทำสิ่งสร้างสรรค์ อย่างแรกที่น่าทำคือการสร้างความไว้วางใจและร่วมมือระหว่างศาสนา ปฏิเสธไม่ได้ว่าในอดีตและปัจจุบันศาสนานั้นมีบทบาทอย่างมากในการก่อความเป็นปึกแผ่นอันนำไปสู่ความรุนแรงและสงคราม แต่ในเวลาเดียวกันศาสนาก็มีศักยภาพอย่างมากในการสร้างความรัก ความอดกลั้นและการให้อภัย อันเป็นสิ่งสำคัญของสันติภาพ สันติภาพในโลกจะมีความหวังได้ต่อเมื่อศาสนาทั้งหลายหันหน้าเข้า

หากัน หรือทำยิ่งกว่านั้นคือการร่วมมือกันเพื่อให้ความรักมาแทนที่ความเกลียดชัง การให้อภัยมาแทนที่ความพยาบาท

การจัดเสวนาวิสาสะระหว่างศาสนาระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจกัน ศาสนาทั้งหลายควรรู้จักกันมากขึ้นว่ามีความเชื่อและหลักปฏิบัติอย่างไร มีแนวทางอย่างไรในการเข้าถึงสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคม ขึ้นต่อก็คือการร่วมมือกันเพื่อเป็นพลังในทางสันติ เช่นการส่งเสริมสันติศึกษา การใช้สันติวิธี การต่อต้านสงคราม ฯลฯ ดังจะได้กล่าวต่อไป

นอกจากความร่วมมือระหว่างศาสนาแล้ว ความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ภาษา และสีผิวก็สำคัญเช่นกัน ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ในหลายประเทศเกิดขึ้นเพราะการหันหลังให้กันจนเกิดความระแวงและการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สิ่งที่จะต้องทำเพื่อช่วยลดความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ก็คือการมีเวทีที่นำคนเหล่านี้มาพบปะกัน พูดคุยกัน และใช้ชีวิตร่วมกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมาถึงความระแวงและหวาดกลัวที่มีต่อกัน กิจกรรมเหล่านี้อาจช่วยให้แต่ละคนแต่ละกลุ่มพบว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้น่ากลัวหรือเลวร้ายอย่างที่ตนเองวาดภาพไว้ กิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีที่ควรชวนพุทธศาสนิกชนส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นมาก ๆ ทั้งในประเทศของตน และในประเทศอื่น ๆ ที่มีชาวพุทธเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้วย หรืออาจทำร่วมกันศาสนาอื่นก็ได้โดยเฉพาะในกรณีศาสนาอื่นนั้นเข้าไปมีส่วนพัวพันกับความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ด้วย ประสบการณ์มากมายในนานาประเทศยืนยันว่า การสร้างความสัมพันธ์แบบตัดผ่านระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลายนั้นนอกจากจะช่วยบรรเทาความระแวงและความรุนแรงแล้ว ยังช่วยป้องกันความขัดแย้งมิให้ลุกลามไปเป็นความรุนแรงด้วย

๒.๔.๖ สันติภาพบนวิถีพุทธทางการศึกษา

การศึกษาเพื่อสันติภาพบทบาทที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มาก โดยการนำเสนอในโรงเรียนต่าง ๆ และการฝึกฝนอบรมนอกโรงเรียน การศึกษาเพื่อสันติที่ควรส่งเสริมให้มากขึ้นนั้น ไม่เพียงเน้นย้ำถึงความสำคัญของสันติภาพเท่านั้น หากยังควรส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่เอื้อต่อสันติภาพ เช่น ความใจกว้าง การเคารพและยอมรับความหลากหลาย การรู้จักให้อภัย และที่สำคัญก็คือทัศนคติที่ว่าความรุนแรงนั้นไม่อาจแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน หากต้องแก้ด้วยสันติวิธี เพราะสันติวิธีเท่านั้นที่เป็นหนทางสู่สันติภาพได้ สิ่งที่ต้องควบคู่กับทัศนคติดังกล่าวก็คือทักษะการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในโรงเรียน ในที่ทำงาน ในครอบครัว ในชุมชน และในประเทศ สามารถแก้ไขได้โดยสันติวิธี หากผู้คนได้เรียนรู้ทักษะดังกล่าว หากเริ่มต้นตั้งแต่ในระดับโรงเรียนได้ยิ่งดี ดังที่ในสหรัฐอเมริกา มีโรงเรียนประถมและมัธยมหลายพันแห่งได้สอนเด็กให้รู้จักทักษะการแก้ไขความขัดแย้งที่มีกับเพื่อน รวมทั้งวิธีจัดการกับความโกรธ จนสามารถเป็นอาสาสมัครไปช่วยระงับความขัดแย้งของเพื่อนในโรงเรียนได้

การศึกษาเพื่อสันติภาพต้องขยายไปถึงการฝึกอบรมปฏิบัติการสันติวิธี เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้นในการต่อสู้เพื่อป้องกันสิทธิและเรียกร้องความเป็นธรรม การที่ประชาชนไม่รู้จักปฏิบัติการสันติวิธีที่มีประสิทธิภาพ บ่อยครั้งทำให้เขาเหล่านั้นหันไปหาความรุนแรงเป็นทางออก ขณะเดียวกันตำรวจและเจ้าหน้าที่รัฐก็ควรรู้จักสันติวิธีเมื่อเผชิญกับผู้ประท้วงเพื่อจะได้รักษาความสงบได้ บ่อยครั้งที่พบว่าเมื่อตำรวจและเจ้าหน้าที่รัฐไม่รู้วิธีที่จะจัดการกับผู้ประท้วงโดยสันติวิธี จึงหันไปหาความรุนแรงเช่นกัน

๒.๔.๗ สันติภาพการใช้สื่อ

ปัจจุบันสื่อมีบทบาทไม่น้อยในการสร้างความเกลียดชังและความระแวงต่อกันและกัน นอกเหนือจากการส่งสมนัยก้าวร้าวและนิยมความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสื่อเพื่อสันติภาพ เพื่อสร้างทัศนคติที่ใสสะอาดและสันติวิธี สื่อดังกล่าวนอกจากจะทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อสันติโดยมีเนื้อหาตามที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว ควรจะมีบทบาทในการลดทอนอคติทางชาติพันธุ์ ศาสนา และสีผิว โดยนำเสนอภาพความเป็นมนุษย์ของคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เห็นว่าแท้จริงเขาก็มีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเรา สื่อดังกล่าวควรช่วยให้เห็นวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ รวมทั้งความสุขและความทุกข์ของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ เพื่อที่คนกลุ่มอื่นจะได้มีความเข้าใจชีวิตและความใฝ่ฝันของคนเหล่านั้นด้วย

ขณะเดียวกันบทบาทในการนำเสนอข่าวสารที่ส่งเสริมสันติวิธี เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่าข่าวที่นำเสนอส่วนใหญ่มักเน้นเรื่องที่หือหวาดึงดูดใจ ดังนั้นจึงมักหนีไม่พ้นที่จะนำเสนอข่าวเกี่ยวกับความรุนแรง อาชญากรรม และการทะเลาะวิวาทกัน ขณะที่ข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมสร้างสรรค์ การร่วมมือกัน รวมทั้งการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี กลับถูกมองข้าม ข่าวประเภทหลังเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรพัฒนาสื่อขึ้นมารองรับ ไม่ว่าในรูปของหนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ และโทรทัศน์ และหากเป็นไปได้แม้กระทั่งรายการภาคบันเทิง หรือเกมต่าง ๆ ในวิทยุโทรทัศน์ ก็ควรพัฒนาให้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความร่วมมือยิ่งกว่าการแข่งขัน ความเสียสละยิ่งกว่าความเห็นแก่ตัว รวมทั้งการใช้สันติวิธียิ่งกว่าความรุนแรง

๒.๔.๘ สันติภาพการลดความรุนแรง

สร้างวัฒนธรรมแห่งสันติ สิ่งที่จะเลยไม่ได้ก็คือการลดเงื่อนไขแห่งความรุนแรง ความรุนแรงทั้งหลายล้วนมีสาเหตุที่หลากหลาย นอกจากอคติหรือทัศนคติที่เป็นลบแล้ว สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อาทิ ความขาดแคลนทางด้านทรัพยากร ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน การละเมิดสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งและบีบคั้นให้ผู้คนเป็นอันมากต้องใช้ความรุนแรงเป็นทางออก โดยอาจใช้ศาสนา ชาตินิยม เผ่านิยม เป็นเครื่องมือหรือข้ออ้างในการต่อสู้เพื่อบรรลุเป้าหมายของตน ดังเราจะพบว่าความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ทั้งหลายนั้น มักมีเบื้องหลังที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงทรัพยากรหรือความคับข้องใจทางด้านเศรษฐกิจ แม้แต่ในการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาซึ่งเกี่ยวข้องกับความเกลียดชังระหว่างเผ่า ๒ เผ่า แต่สาเหตุที่ลึกไปกว่านั้นก็คือปัญหาการขาดแคลนที่ทำกินอันเนื่องจากความหนาแน่นสูงของประชากร ซึ่งผลักดันให้มีการใช้ความรุนแรงเพื่อแย่งชิงที่ดินและแก้ปัญหาการวิวาทเกี่ยวกับที่ดิน ดังจะพบว่าแม้ในชุมชนที่มีแต่คนเผ่าเดียวกัน ก็ยังมีการฆ่ากันอย่างมากมาย โดยที่คนตายมักจะเป็นเจ้าของที่ดิน

พื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา ควรจะสร้างพลังในการสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องให้ความสำคัญระหว่างกันกับบทบาทต่อไปนี้ด้วย

๑. ลดทอนความยากจน ความจริงประการหนึ่งที่ต้องยอมรับก็คือ ๔ ใน ๕ ของสงครามกลางเมืองปัจจุบันเกิดขึ้นในประเทศที่ยากจนข้นแค้น จนอาจกล่าวได้ว่า ตัวทำนายความขัดแย้งที่ดีที่สุดก็คือ ความยากจน การมีรายได้น้อย และการเติบโตในอัตราที่ต่ำ ดังนั้นการแก้ปัญหาความยากจนเป็นวิธีสำคัญวิธีหนึ่งที่จะป้องกันสงครามและความรุนแรง การแก้ปัญหาความยากจนนั้นทำได้หลายระดับ อาทิ การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมทางด้านสุขภาพอนามัย การส่งเสริมการศึกษา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ฯลฯ เหนือขึ้นไปกว่านั้นก็คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ วิถีชีวิตของชาวบ้านนั้นแยกไม่ออกจาก

การเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ ความยากจนในชนบทส่วนใหญ่เกิดขึ้นหรือเลวร้ายลงก็เพราะชาวบ้านสูญเสียอำนาจในการจัดการและเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ เช่น ป่า แหล่งน้ำ ดังนั้นการกระจายอำนาจให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรสาธารณะได้เป็นขั้นตอนสำคัญในการแก้ปัญหาความยากจน

การพัฒนาชุมชนควรเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรไปสู่ชาวบ้าน หรือส่งเสริมให้มีการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะในกรณีที่ชาวบ้านเหล่านั้นเป็นชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ ยิ่งควรได้รับความช่วยเหลืออย่างยิ่งเพราะมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบยิ่งกว่าคนกลุ่มอื่น

๒. ขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ความยากจนนั้นเมื่อพิจารณาให้ลึกแล้วมักมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมที่ไม่ยุติธรรม การที่ชาวบ้านสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรชุมชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสูญเสียอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของตนเองในทุกด้าน อาทิ เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข วัฒนธรรม อำนาจการตัดสินใจที่ถูกผูกขาดโดยส่วนกลางทำให้เกิดนโยบายที่ไม่เป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ที่ยากจน อาทิ การแย่งชิงทรัพยากรของชาวบ้านเพื่อสนองประโยชน์ของคนส่วนน้อย การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยสร้างภาระแก่ภาคเกษตรกรรม นโยบายที่ดินที่ทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดินมากขึ้น ฯลฯ

นโยบายเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดโครงสร้างที่ทำให้ชาวบ้านยากจนลง และเข้าสู่วังวนแห่งความโง่เง่า และจน นำไปสู่การตายก่อนวัยอันสมควร หรือตายตั้งแต่ยังเด็ก จัดว่าเป็นความรุนแรงที่เกิดจากโครงสร้างที่ไม่ยุติธรรม ดังนั้นการสร้างสันติภาพจึงควรครอบคลุมไปถึงการขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ด้วยการสนับสนุนให้เกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน อาทิ การส่งเสริมเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจทางการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุล การสร้างหลักประกันทางสุขภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม และการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรสาธารณะอย่างเป็นธรรม

แน่นอนว่าการขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หมายถึงการกระทบผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ การทำงานดังกล่าวจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องถูกตอบโต้คัดค้าน สิ่งที่ชาวพุทธจะต้องยืนหยัดคือการใช้สันติวิธีแม้ถูกตอบโต้ขัดขวางด้วยความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ต้องตระหนักว่าการขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้น เป็นงานใหญ่ที่ไม่อาจทำได้ด้วยการพูดคุยเท่านั้น หากต้องขับเคลื่อนด้วยปฏิบัติการสันติวิธีที่ทรงพลัง ดังนั้นการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทางด้านสันติวิธีจึงมีความสำคัญสำหรับการทำกิจกรรมดังกล่าว ในแง่นี้ชาวพุทธสามารถเรียนรู้ได้อย่างมากมายจากประสบการณ์ของคานธี มาร์ติน ลูเธอร์ คิง รวมทั้งนักสันติวิธีที่ประสบความสำเร็จในลาตินอเมริกา อาฟริกา หรือแม้แต่ในยุโรปตะวันออก

๔.ต่อต้านสงครามและการสนับสนุนพลังสันติวิธี

ถึงที่สุดแล้ว ในการสร้างสันติภาพหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้ใฝ่สันติจะต้องพร้อมที่จะคัดค้านการทำสงครามที่กำลังดำเนินอยู่หรือกำลังจะเกิดขึ้น การคัดค้านสหรัฐอเมริกาในการทำสงครามในอิรักเป็นกรณีล่าสุดของการร่วมมือกันผู้คนทั่วทั้งโลกเพื่อสันติภาพ นี่เป็นตัวอย่างการคัดค้านสงครามควรมีบทบาทสำคัญในโอกาสต่อไป โดยอาจร่วมกับชาวพุทธในทุกหนแห่งหรือร่วมมือกับศาสนาอื่น

นอกจากการแสดงจุดยืนเด่นชัดคัดค้านสงครามด้วยการประท้วงหรือการแสดงออกผ่านสื่อสาธารณะแล้ว ชาวพุทธควรเข้าไปเป็น “ประจักษ์พยาน” ในที่ ๆ มีสงคราม ในฐานะฝ่ายที่สามเพื่อเตือนสติให้ทั้ง ๒ ฝ่าย (โดยเฉพาะฝ่ายที่มีอำนาจ) ได้ตระหนักว่าโลกกำลังจับจ้องการกระทำของเขาอยู่

ขณะเดียวกันก็เป็นการให้กำลังใจแก่ฝ่ายที่สนับสนุนแนวทางสันติวิธี ในทุกหนแห่งที่มีความขัดแย้ง ฝ่ายสันติวิธีมีกลุ่มน้อยที่ถูกระแวงและตกเป็นเป้าของทั้ง ๒ ฝ่ายที่ใช้กำลังอาวุธ การเข้าไปเป็นกำลังใจและให้ความสนับสนุนอย่างเหมาะสมแก่ฝ่ายสันติวิธี จะช่วยเพิ่มโอกาสให้สันติภาพในประเทศเหล่านั้นได้ฟื้นกลับมาในเร็ววัน จากประสบการณ์ในหลายประเทศ ได้พบว่าการณ์ผู้คนไปเป็นประจักษ์พยานความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น ช่วยให้ความรุนแรงลดลง ขณะเดียวกันการเข้าไปร่วมเป็นประจักษ์พยานสำหรับการทำงานด้านสันติวิธี ได้ช่วยป้องกันนักสันติวิธีในท้องถิ่นให้ปลอดภัยจากภัยคุกคามได้มากขึ้น

๕.เตรียมตัวเพื่อสันติภาพ ข้อเสนอดังกล่าวแม้เป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวพุทธจำนวนมากไม่น้อย แต่ก็ไม่ได้แปลกแยกไปจากหลักการของพุทธศาสนา ซึ่งเน้นประโยชน์ของมหาชนเป็นสำคัญควบคู่ไปกับการบำเพ็ญประโยชน์ตน อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวจะเป็นไปได้ จำต้องมีการปรับเปลี่ยนในฝ่ายชาวพุทธเองหลายประการด้วยกัน อาทิ

๑) เข้าไปมีบทบาทในสังคมวงกว้างมากขึ้น

ที่แล้มาชาวพุทธมักสนใจกับการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล มุ่งความรอดพ้นหรือความบริสุทธิ์เฉพาะตน โดยเชื่อว่าหากทำตนให้ดีแล้วสังคมจะดีไปด้วย จึงมักละเลยปัญหาสังคม แต่ละเลยความจริงอีกด้านหนึ่งว่า คนจะดีได้ก็ต่อเมื่อสังคมดีด้วย พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญอย่างมากกับสิ่งแวดล้อมมากในฐานะปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมและคุณธรรมของบุคคล นอกจากนั้นยังมีคำสอนของพุทธศาสนามากมายที่พูดถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มิติทางสังคมของพุทธศาสนาได้ถูกมองข้ามไป จนพุทธศาสนากลายเป็นคำสอนว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคลเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฟื้นฟูมิติทางสังคมของพุทธศาสนาให้กลับคืนมา เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งนอกจากงานสร้างสันติภาพและการคัดค้านสงครามแล้ว ยังมีงานอีกหลายด้านที่ควรทำควบคู่ไป ได้แก่การแก้ปัญหาความยากจน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างสรรค์ความยุติธรรมทางสังคม การต่อต้านความรุนแรงในครอบครัว การพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๒) เป็นแบบอย่างทางด้านความกรุณา ขันติธรรม อหิงสา และการให้อภัย

งานด้านสันติภาพนั้นจะมีพลังได้ก็ต่อเมื่อมีคุณธรรมดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ไม่มีอะไรที่สามารถเอาชนะความโกรธเกลียด และพยาบาท ได้ดีเท่ากับความกรุณา ขันติธรรม อหิงสา และการให้อภัย พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นคุณธรรมดังกล่าวมาก ในชาดกมีเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เน้นถึงคุณธรรมดังกล่าว อาทิ เรื่องของขันตีวาทีดาบสซึ่งถูกพระราชาลั่นแกล้ง ตัดมือเท้า จมูก และหู แต่ดาบสหาได้โกรธไม่ อีกทั้งยังแสดงเมตตาจิต อวยพรให้พระราชาได้มีพระชนมายุยืนนาน

จะทรงไว้ซึ่งคุณธรรมดังกล่าวได้ประการแรกชาวพุทธต้องไม่ถูกครอบงำด้วยอุปาทานในศาสนาของตน การหลงใหลติดยึดในความเชื่อหรือทิฐิอุปาทานนั้นสามารถนำไปสู่ความรุนแรงได้ง่าย เพราะทำให้จิตใจคับแคบ และก่อให้เกิดความโกรธเกลียดได้ง่ายเพียงเพราะมีความเห็นที่ต่างกัน การทะเลาะเบาะแว้งในระหว่างนิกายหรือระหว่างศาสนา จนถึงขั้นทำร้ายกันนั้นเกิดจากความติดยึดในศาสนาหรือความเชื่อของตนจนไม่สามารถอดทนต่อความแตกต่างได้

ทิฐิอุปาทานอีกอย่างหนึ่งได้แก่ความติดยึดในลัทธิชาตินิยมหรือเชื้อชาตินิยม บ่อยครั้งชาวพุทธก็ติดยึดกับลัทธิดังกล่าวอย่างฝังหัว จนรู้สึกเป็นปฏิกิริยากับชาติหรือเชื้อชาติที่ต่างจากตัว และดังนั้น

อาจพลัดเข้าไปในวงจรแห่งความรุนแรงได้ มีความรุนแรงมากมายในอดีตและปัจจุบันที่ลูกหลานขยายวง เนื่องจากศาสนาได้ตกเป็นเครื่องมือของลัทธิชาตินิยมและเชื้อชาตินิยมขณะเดียวกันก็มีบ่อยครั้งที่ศาสนาได้กลายเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งเสียเองจนลูกหลานไปเป็นสงคราม นั้นเป็นเพราะศาสนิกชนขาดเมตตาธรรม ขันติธรรม และการให้อภัย เพียงแค่ศาสนาไม่ป็นตัวการให้เกิดความรุนแรงเสียเอง ก็ช่วยสร้างสันติภาพให้แก่โลกได้มากแล้ว นั้นหมายความว่าชาวพุทธจะก่อคุณูปการแก่โลกมากหากสามารถสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นระหว่างชาวพุทธด้วยกัน มีความสมานฉันท์และกลมเกลียวระหว่างนิกายต่าง ๆ มีความอดทนอดกลั้นกับความแตกต่าง ความกลมเกลียวดังกล่าวจะเป็นแบบอย่างให้แก่ศาสนาอื่นและแก่ผู้คนทั่วทั้งโลก

๕) เข้าถึงจิตวิญญาณแห่งพุทธศาสนา

เมตตา กรุณา ขันติธรรม อหิงสา และการให้อภัยจะเกิดขึ้นได้กับชาวพุทธได้ก็ต่อเมื่อปฏิบัติจนเข้าถึงจิตวิญญาณของพุทธศาสนา สามารถลดละความเห็นแก่ตัว จนเกิดกรุณาและความใจกว้าง มีสติและปัญญารู้เท่าทันความตียึดหรืออุปาทานต่าง ๆ ในการปฏิบัติดังกล่าว สมาธิภาวนาเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าการฝึกตนด้านศีล อย่างไรก็ตามสมาธิภาวนาหรือการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมิติด้านจิตวิญญาณดังกล่าวได้ถูกมองข้ามไป การปฏิบัติของชาวพุทธไปเน้นที่พิธีกรรมและการทำบุญทำทานเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรื้อฟื้นสมาธิภาวนาเพื่อสลัดทิ้งไปถึงตัวตนอันเป็นมายา และก้าวพ้นจากมายาดังกล่าวได้ เพื่อให้เกิดสันติภาพภายใน อย่างไรก็ตามสมาธิภาวนาดังกล่าวจะต้องไม่ไปเพื่อหลีกหนีโลกหรือปฏิเสธการเกี่ยวข้องกับสังคม สมาธิภาวนาควรเป็นพื้นฐานสำหรับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกด้วยเมตตา กรุณา และอหิงสากว่าอีกนัยหนึ่ง การทำงานเพื่อสร้างสันติภาพในโลกควรมีสันติสุขภายในเป็นพลังขับเคลื่อน

๖) ก้าวพ้นจากความคิดแบบทวิภาวะ

ผู้คนทั่วไปมักมองโลกแบบทวิภาวะ โดยแยกสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นขั้วตรงข้าม เช่น ดีกับชั่ว สุขกับทุกข์ สำเร็จกับล้มเหลว แต่ละขั้วล้วนแยกเป็นอิสระจากกัน ความคิดแบบนี้เป็นพื้นฐานของการมองผู้คนโดยแบ่งแยกออกเป็น “เรา” กับ “เขา” ซึ่งในที่สุดย่อมนำไปสู่ความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันความคิดดังกล่าวสวนทางกับพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนามองโลกอย่างเป็นอิทัปปัจจยตา เห็นสรรพสิ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ ต่างพึ่งพิงอาศัยกัน เงามืดจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีแสงแดด ในทำนองเดียวกันความดีก็ไม่แยกขาดจากความชั่วได้ เพราะความดีนั้นจะเป็นที่รับรู้ได้ต่อเมื่อมีความชั่วมาเทียบเคียง ขณะเดียวกันในความดีนั้นก็มีปัจจัยที่นำไปสู่ความชั่วได้ คนดีจึงไม่ได้ดีไปเสียหมด หากมีเมล็ดพันธุ์แห่งความชั่วแฝงอยู่ด้วย การตระหนักถึงความจริงดังกล่าว ช่วยให้เราไม่มองคนดีกับคนชั่วแยกออกจากกัน เพราะแท้ที่จริงเส้นแบ่งแห่งความดีและความชั่วนั้นอยู่ในใจเรา หากได้อยู่นอกตัวไม่ การมองเช่นนี้ทำให้เราไม่หลงตนว่าเป็นคนดีพร้อม แต่พยายามรู้เท่าทันกิเลสภายใน และขณะเดียวกันก็ไม่เห็นคนอื่นเลวหมด แต่ยอมรับในความดีที่มีอยู่ในจิตใจเขาด้วยความคิดที่ว่า “ถ้าไม่เป็นพวกเรา ก็เป็นศัตรูของเรา” สะท้อนถึงความคิดแบบทวิภาวะ ความคิดเช่นนี้แหละที่ทำให้คนทั้งโลกแบ่งกันเป็น ๒ ฝ่ายและประหัตประหารกัน จะเอาชนะวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังได้ต้องเอาชนะที่รากฐานความคิด คือความคิดแบบทวิภาวะ การหลุดพ้นจากความคิดแบบทวิภาวะ สู่โลกทัศน์แบบอหิงสา จึงเป็น

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสันติภาพในโลก ด้วยการมองโลกแบบอหิงสาเท่านั้นจะช่วยให้เรามองโลกอย่างไม่แบ่งแยก และเห็นมนุษย์ทุกคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๓๐}

จิตใต้สำนึกก็มีความรู้ปรุงแต่งหรือผลักดันกันทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว ความโลภ และการเบียดเบียนกันขึ้นมาในที่สุด แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าจิตใต้สำนึกของเรา “ไม่มีความรู้ว่ามีตัวเอง” เสียอย่างเดียว ทั้งความเข้าใจว่ามีตัวเอง, ความยึดถือว่ามีตนเอง, ความเห็นแก่ตัว, ความโลภ, และการเบียดเบียนกันเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าจิตใต้สำนึกมีความรู้ว่ามีตัวเองในจิตใต้สำนึกเบาบาง จิตนั้นก็จะเป็นจิตที่ดี หรือเป็นคนดี แต่ถ้าจิตใต้สำนึกมีความรู้ว่ามีตัวเองในจิตใต้สำนึกเข้มข้น จิตนั้นก็จะเป็นจิตที่ชั่วหรือเลว หรือเป็นคนชั่วหรือเลว แต่ถ้าจิตใต้สำนึกไม่มีความรู้ว่ามีตัวเองในจิตใต้สำนึกเลย จิตนั้นก็จะเป็นจิตที่หลุดพ้น (คือเหนือดีเหนือชั่ว) โดยทั่วไปแล้วเรามักเชื่อกันว่า เราไม่สามารถที่จะเปลี่ยนนิสัยหรือจิตใต้สำนึกของเราได้ เพราะมันมาจากสัญชาตญาณที่สั่งสมไว้อย่างมากมายตลอดชีวิต ดังนั้นเราจึงมักเชื่อกันว่า พฤติกรรมของคนเรานี้ไม่มีทางจะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงได้ คือเมื่อใครบังเอิญได้รับการสั่งสอนอบรมให้เป็นคนดีมาก่อน ก็จะเป็นคนดีเรื่อยไป จะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือใครที่บังเอิญได้รับการสั่งสอนอบรมให้เป็นคนชั่วมาก่อน ก็จะเป็นคนชั่วเรื่อยไป จะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ดังนั้นเมื่อโลกเรามีแต่คนชั่วมากกว่าคนดี เราจึงมักเชื่อกันว่าโลกคงจะไม่มีสันติภาพเป็นแน่ แต่พุทธศาสนาจะสอนว่า “ทุกสิ่งที่เกิดขึ้น จะต้องมีเหตุและปัจจัย (สิ่งสนับสนุนหรือเหตุย่อยๆ) มาปรุงแต่งหรือทำให้เกิดขึ้น” คือพุทธศาสนาจะสอนว่า ทุกสิ่งจะเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเหตุปัจจัยของมันเป็นเช่นไร มันก็ย่อมที่จะเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น เมื่อเหตุปัจจัยของมันเปลี่ยนแปลงไป มันก็ย่อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของมันเสมอ ซึ่งนี่ก็แสดงถึงว่า แม้จิตใต้สำนึกหรือนิสัยของมนุษย์เรา ที่มันได้สั่งสมความรู้ว่ามีตัวเองเอาไว้อย่างเข้มข้นหรือหนาแน่นนี้ มันก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้ามันเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็คงไม่เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาเป็นแน่ ซึ่งการที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมา ก็เพื่อมาสอนให้มนุษย์รู้วิธีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากชั่วมาเป็นดี และจากดีมาเป็นหลุดพ้น แล้วมาช่วยกันสร้างสันติภาพให้แก่โลกนั่นเอง^{๓๑}

สรุปได้ว่า การสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา สามารถทำให้เกิดสันติสุข เพราะได้ใช้กฎไตรลักษณ์ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีกันไว้ และเป็นการปลูกฝัง วัฒนธรรมให้กับ คนในพื้นที่ ได้รับความดีงาม ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งวิธีการนี้ ย่อมการสร้างความสงบให้กับทั้งสองฝ่าย ได้อย่างสันติ

๒.๕ พื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑. ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

พรมแดนไทย-กัมพูชา ตั้งอยู่บนรอยของแอ่งผาที่สูงตระหง่าน ไม่อาจหาโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรแห่งอื่นใดจักมีความทัดเทียมได้ เดิมตั้งอยู่ที่บ้านภูมิขรอล ระหว่างช่องโพน (ตะวันตก) กับช่องทะลาย ต่ายบึงมะลู อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในราชอาณาจักรไทย ความขัดแย้ง

^{๓๐} พระไพศาล วิสาโล, “พุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ ปาฐกถาในการสัมมนาชาวพุทธนานาชาติหัวข้อ

“Searching for a Bridge of Peace” ประเทศญี่ปุ่น : เมืองเกียวโต, ๓ สิงหาคม, ๒๕๔๘.

^{๓๑} เดชปณฺโญ ภิกขุ สันติภาพตามแนวทางพุทธศาสนา ๑๖ พ.ค. ๒๕๕๑

ระหว่างราชอาณาจักรกัมพูชากับราชอาณาจักรไทย ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จากปัญหาการอ้างสิทธิเหนือบริเวณปราสาทพระวิหาร ซึ่งตั้งอยู่ที่ชายแดนไทยด้านอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒. ลำดับเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับกรณีพิพาทเรื่องเขาพระวิหาร

แผนที่อินโดจีนของชาแบร์ต แอล กัลลิ่ง ซึ่งพิมพ์ก่อนการดำเนินงานของ คณะกรรมการผสมอ้างที่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ แสดงว่าปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในเขตสยามแต่แผนที่ทางโบราณคดีของลูเนต์ เดอ ลาจองกิแยร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ตีพิมพ์เรื่องบัญชีทะเบียนโบราณสถาน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้ยืนยันว่า การปักปันเขตแดนครั้งสุดท้าย ทำให้เปรียะวิเชียรหรือเขาพระวิหารตกมาเป็นของฝรั่งเศส แต่ในช่วงเวลานี้ราชอาณาจักรสยามยังใช้อำนาจปกครองเขาพระวิหารต่อไป ๑๑ ต.ค. ๒๔๘๓ กรมศิลปากรของราชอาณาจักรไทย (เปลี่ยนจากสยามในช่วงนี้) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ต่อมา ๔ ธ.ค. ๒๕๐๒ ไทยประกาศขึ้นทะเบียนเขาพระวิหารเป็นโบราณสถานแห่งชาติอีกครั้งพร้อมทั้งมีแผนที่แสดงปราสาทเขาพระวิหารแนบท้ายปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ฝรั่งเศส ริเริ่มและด้วยความเห็นชอบของกัมพูชาได้มีการคัดค้านอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือเขาพระวิหารอย่างเปิดเผยเป็นครั้งแรก ฝรั่งเศสประท้วงว่าไทยไม่ควรส่งคนไปรักษาปราสาทเขาพระวิหาร กัมพูชาเริ่มเรียกร้องให้เขาพระวิหารเป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชา เริ่มเป็นทางการ พ.ศ. ๒๕๐๑๑ ธ.ค. ๒๕๐๑ กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย

๖ ต.ค. ๒๕๐๒ รัฐบาลกัมพูชายื่นฟ้องต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกขอให้ศาลวินิจฉัยให้ราชอาณาจักรไทยถอนกำลังหรืออาวุธออกจากบริเวณเขาพระวิหาร และขอให้ศาลชี้ขาดว่าอธิปไตยเหนือเขาพระวิหารเป็นของกัมพูชา

๓. ปัญหาที่เกี่ยวกับการปักปันเส้นเขตแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างประเทศอาจถูกระงับไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพราะรัฐที่เกี่ยวข้องยังไม่มีเทคนิคของการสำรวจพื้นที่ที่ตีพ้อหรือไม่สามารถนำเทคนิคเหล่านี้ไปใช้เพื่อตรวจว่าเส้นเขตแดนปัจจุบันถูกต้องตรงตามที่ตนได้ทำความตกลงไว้หรือไม่รัฐที่เกี่ยวข้องเล็งเห็นว่าผลประโยชน์ของงานในด้านอื่นมีความสำคัญกว่ารัฐที่มีดินแดนติดต่อกันยังไม่สามารถคำนวณผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมืองออกได้อย่างชัดเจน

คดีปราสาทเขาพระวิหาร มาจากผลสืบเนื่องของอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ และ ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ตามข้อกำหนดในอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ข้อ ๑ และข้อ ๓ กำหนดไว้ดังนี้

"ข้อ ๑ เขตแดนระหว่างประเทศสยามกับประเทศกัมพูชาเริ่มต้นบนฝั่งซ้ายของทะเลสาบจากปากแม่น้ำสะตุง โรลูโอส ฯลฯ จนถึงทิวเขาตงรัก จากที่นั่นเส้นเขตแดนคือสันปันน้ำระหว่างลุ่มน้ำของแม่น้ำเสนและแม่น้ำโขงด้านหนึ่งกับแม่น้ำมูลอีกด้านหนึ่ง"

"ข้อ ๓ ให้มีการปักปันเขตแดนระหว่างราชอาณาจักรสยามกับดินแดนที่ประกอบเป็นอินโดจีนฝรั่งเศส การปักปันนี้ให้กระทำโดยคณะกรรมการผสมประกอบด้วยพนักงานซึ่งประเทศภาคีทั้งสองแต่งตั้ง งานของคณะกรรมการจะเกี่ยวกับเขตแดนส่วนที่กำหนดไว้ในข้อ ๑ และข้อ ๒"

คณะกรรมการผสมได้ดำเนินการปักปันเส้นเขตแดนจนเกือบจะแล้วเสร็จ แต่สยามกับฝรั่งเศสได้ขึงลงนามอนุสัญญาปี ค.ศ. ๑๙๐๗ ไปก่อน จึงยังไม่ได้มีการทำแผนที่สมบูรณ์ให้รัฐบาลทั้งสองฝ่ายลงนามรับรองแต่อย่างใด ต่อมาฝรั่งเศสได้ดำเนินการตีพิมพ์แผนที่ซึ่งรัฐบาลสยามยังมิได้รับรองอย่างเป็นทางการนั้น โดยได้จัดพิมพ์แต่เพียงฝ่ายเดียวที่กรุงปารีส แล้วจึงส่งแผนที่จำนวน ๑๑ ท่อน มาให้รัฐบาล

สยามในจำนวนนี้มีแผนที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับดินแดนบริเวณเขาพระวิหารด้วยฉบับหนึ่ง รัฐบาลสยามมิได้รับรองแผนที่ดังกล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แผนที่ดังกล่าวกำหนดเส้นเขตแดนบนภูเขาตงรักเรียกว่า "แผ่นตงรัก" (ไทยประจักษ์ว่าไม่ได้ผ่านความเห็นชอบและการพิจารณาของคณะกรรมการผสม) ดังนั้นหากยึดตามอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ก็จะต้องกำหนดตามเขตแดนธรรมชาติคือ สันปันน้ำซึ่งไทยยืนยันว่าสันปันน้ำปันเขาพระวิหารมาไว้ในอาณาเขตไทย แต่แผนที่ทำขึ้นกำหนดปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในกัมพูชา

กัมพูชาอ้างว่าต้นฉบับแผนที่นี้พิมพ์โดยอาศัยอำนาจมอบหมายจากคณะกรรมการผสมมีไทยฝรั่งเศส ได้มีการส่งแผนที่ไปให้รัฐบาลสยามจำนวน ๕๐ ฉบับ เสนาบดีมหาดไทยทรงตอบรับใน พ.ศ. ๒๔๕๑ กับขอเพิ่มเติมอีก ๑๕ ชุด เพื่อไปแจกจ่ายแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่น

๔. คำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในคดีเขาพระวิหาร

กัมพูชาเป็นโจทก์ยื่นฟ้องไทยต่อศาลโลกหรือศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ เป็นเรื่องการอ้างอธิปไตยของคู่กรณีเหนือดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของซากปราสาทพระวิหาร ตั้งอยู่บนเทือกเขา ซึ่งเป็นผืนดินที่ต่อเนื่องออกไปจากแผ่นดินของประเทศไทยในบริเวณเทือกเขา ตงรักและหักลงสู่พื้นที่ราบลุ่มในกัมพูชา ซึ่งอยู่ต่ำกว่าระดับเขาพระวิหารมาก

ก่อนหน้าที่กัมพูชาจะเสนอข้อพิพาทนี้ สนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๐ ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ได้แบ่งเส้นเขตแดนระหว่างสยามกับอินโดจีนให้อยู่ต่ำกว่าบริเวณซากปราสาทพระวิหาร ต่อมาฝรั่งเศสเห็นว่าการปักปันเส้นเขตแดนยังไม่ดีพอ

๕. ประเด็นสำคัญ

ศาลโลกจะต้องพิจารณาคือการจัดพิมพ์แผนที่ดังกล่าวโดยการกระทำฝ่ายเดียวของฝรั่งเศสมีผลผูกพันทางกฎหมายต่อรัฐภาคีหรือไม่ เพียงใดและกัมพูชาจะมีอธิปไตยเหนือดินแดนที่เป็นที่ตั้งของปราสาทพระวิหารหรือไม่ ศาลได้ลงนามเห็นว่ากัมพูชามีอธิปไตยเหนือดินแดน ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระวิหาร โดยอาศัยเหตุผล ๒ ประการ ดังต่อไปนี้

ผลผูกมัดของแผนที่ภาคผนวกที่ ๑ ได้แก่ คุณค่าในตัวเองของแผนที่ ความผิดพลาด ที่เกิดขึ้นในแผนที่และคุณค่าของแผนที่ที่ได้รับการยอมรับจากรัฐภาคี

คุณค่าของแผนที่ในตัวเอง มีการตั้งคณะกรรมการปักปันเส้นเขตแดนผสม ชุดที่ ๒ ซึ่งมีหน้าที่จะต้องปักปันเส้นเขตแดนในเทือกเขาตงรักด้านตะวันออกรวมทั้งเขา พระวิหารด้วย แต่ปรากฏว่าคณะกรรมการชุดที่ ๒ นี้ไม่เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องเป็น เส้นเขตแดนในบริเวณเขาพระวิหารอีก การกระทำนี้อาจจะตีความในทางกลับได้ว่า คณะกรรมการผสมชุดที่ ๒ เห็นว่าเส้นเขตแดนที่ถูกปักปันขึ้นตามอนุสัญญาปี ค.ศ. ๑๙๐๔ นั้นมีความชัดเจนอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องปักปันซ้ำอีก ศาลเห็นว่าแผนที่ของภาคผนวกที่ ๑ เป็นเพียงคณะกรรมการชุดที่ ๑ มีการปักปันเช่นกันแต่ยังไม่เสร็จซึ่งยังไม่ได้มีการรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรจากคณะกรรมการชุดที่ ๑ และไม่มีเอกสารทางราชการอื่นใดที่อาจพิสูจน์ได้ว่าแผนที่ภาคผนวกที่ ๑ นั้น เป็นผลงานโดยชอบของคณะกรรมการผสมชุดที่ ๑ ศาลจึงสรุปว่าในระยะเริ่มแรกในขณะที่แผนที่ได้ทำขึ้น (ค.ศ. ๑๙๐๗) แผนที่นั้นไม่มีลักษณะที่จะผูกมัดรัฐภาคี

ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในแผนที่ ศาลโลกยอมรับว่า แผนที่ภาคผนวกที่ ๑ คลาดเคลื่อนไปจากแนวเส้นสันปันน้ำที่อนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ กำหนดเอาไว้ อย่างหยาบๆ ถึงแม้ว่าการปักปันเส้นเขตแดนตามแผนที่ภาคผนวกที่ ๑ จะมีได้เป็นผลงานของคณะกรรมการผสมชุดที่ ๑ ก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงก็คือ

"รัฐบาล มีอำนาจที่จะรับรองผลของการปักปันเส้นเขตแดนที่คลาดเคลื่อนจากแนวสันปันน้ำ (ซึ่งอนุสัญญาปี ค.ศ. ๑๙๐๔ บัญญัติไว้) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการรับรองแผนที่ภาคผนวก ๑ โดยรัฐบาล คู่พิพาทเป็นความตกลงระหว่างประเทศฉบับใหม่ ซึ่งมีผลลบล้างข้อความที่ภาคีสัญญาได้ตกลงกันไว้แต่เดิมในอนุสัญญาปี ค.ศ. ๑๙๐๔ นั้นเอง รัฐบาลสยามมิได้ทักท้วงข้อผิดพลาดดังกล่าว ขณะที่และภายหลังที่ฝรั่งเศสได้ส่งแผนที่ภาคผนวกที่ ๑ มาให้สยามพิจารณา จึงไม่อาจอ้างเรื่องการทำแผนที่ผิดพลาด โดยนึ่งเฉย และไม่แสดงท่าทีคัดค้านเส้นเขตแดนทั้งที่ไทยสามารถหลีกเลี่ยงได้ การนึ่งเฉยของ ไทยนั้นเป็นการกระทำที่มีส่วนก่อให้เกิดความผิดพลาดนี้ขึ้นมา

คุณค่าของแผนที่ที่ได้รับการยอมรับจากรัฐภาคี ไทยอ้างว่าไทยไม่เคยให้การรับรองเป็นลายลักษณ์อักษร แก่แผนที่ภาคผนวก ๑ เป็นข้ออ้างที่รับฟังไม่ได้ เพราะไทย รับแผนที่มา ๕๐ ชุด และยังขอเพิ่มเติมอีก ๑๕ ชุดจากฝรั่งเศส เพื่อนำไปแจกจ่ายให้ข้าหลวงประจำจังหวัด ต่อมาในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๙ คณะกรรมการจัดทำแผนที่ประเทศสยามก็ยังได้ประชุมกันที่กรุงเทพฯ เพื่อจัดทำแผนที่ประเทศสยามฉบับย่อขึ้น โดยใช้แผนที่ภาคผนวกที่ ๑ เป็นแม่แบบ ดังนั้น แม้ว่าฝ่ายจะไม่ได้ให้การรับรองที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่การประพฤติปฏิบัติของฝ่ายไทยก็สะท้อนให้เห็นว่าฝ่ายไทยยินยอมต่อเส้นเขตแดนในบริเวณเขาพระวิหารที่ตีพิมพ์ลงในแผนที่ฉบับนี้มาโดยตลอด ฝ่ายไทยไม่เคยมีปฏิกิริยาโต้ตอบเรื่องนี้ภายในระยะเวลาอันสมควรด้วยเหตุนี้ศาลจึงเล็งเห็นว่าฝ่ายไทย "ได้ให้ความยินยอมโดยการนึ่งเฉยแล้ว" ดังภาษิตลาตินที่ว่า "ผู้ที่เงียบเฉยอยู่ย่อมถือเสมือนได้ว่ายินยอม ถ้าเขามีหน้าที่ที่จะพูด และสามารถที่จะพูดได้"

เหตุผลอันดีรับรอง ท่าทีที่ขัดแย้งกันเองในข้อต่อสู้ของฝ่ายไทย เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคของไทยได้ค้นพบว่ามีผลผิดพลาดในการเขียนตำแหน่งของลำน้ำเสลงลงในแผนที่ แต่ไม่ได้ทำการประท้วงในระดับระหว่างประเทศ ต่อมาความตกลงระหว่างสยามกับฝรั่งเศส จัดตั้งคณะกรรมการประณอม ทบทวนเส้นเขตแดนหลายจุด ยกเว้นในส่วนที่เป็นข้อพิพาทนี้ อีกประการหนึ่งเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของฝ่ายไทยคือกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จไปสำรวจทางโบราณคดีในเขตของเขาวพระวิหาร ฝรั่งเศสได้ตั้งกองทหารรับเสด็จแต่ฝ่ายไทย ก็มิได้มีปฏิกิริยาโต้ตอบเพื่อคัดค้านอธิปไตยของฝรั่งเศสเหนือเขาวพระวิหาร แม้ไทยจะอ้างว่ารัฐบาลของตนมิได้ทักท้วงแต่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้ครอบครองดินแดนส่วนน้อยอย่างบริสุทธิ์ใจ คือครอบครองด้วยความเชื่อมั่นว่าดินแดนนี้อยู่ภายใต้อธิปไตยของตนมาโดยตลอดแต่ ศาลโลกเห็นว่า "เป็นการยากที่ศาลจะยอมรับว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจะสามารถ ลบล้างท่าทีของรัฐบาลไทยที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคำพิพากษาของศาลโลกได้นำเอาหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความของกลุ่มประเทศแองโกล-แซกซอน มาปรับใช้กับคดีนี้หลักดังกล่าวได้แก่ "หลักทฤษฎีปิดปาก หรือเอสตอปเปิล (Estoppel)" ซึ่งเป็นวิธีพิจารณาความที่ตั้งอยู่บน พื้นฐานของหลักแห่งความบริสุทธิ์ใจ เปิดโอกาสให้คู่ความใช้วิธีนี้ปิดปากฝ่ายตรงข้าม เมื่อฝ่ายหนึ่งให้ข้อขัดแย้งกันเอง ศาลโลกไม่ได้ใช้สำนวนเอสตอปเปิลนี้โดยตรง แต่กลับหลีกเลี่ยงไปใช้คำ "Preclusion" แทน

๒.๖ บทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ เอกสารทั่วไป

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ความอยู่รอดของประเทศไทย”^{๓๒} และ “อติมมยตา คืออะไร? และ อติมมยตากับสันติภาพของโลก”^{๓๓} สรุปความได้ว่า สันติภาพมีได้ทางเดียวเท่านั้นคือจากความไม่เห็นแก่ตัว โลกจะไม่มีสันติภาพ ถ้าปราศจากสันติสุขส่วนบุคคล และปราศจากความเข้าใจระหว่างศาสนา (No World Peace without Individual Peace, without Mutual Understanding between (the two) Religion) และ อติมมยตาสามารถสร้างสันติภาพของโลก เป็นปัจจัยแก่สันติภาพของโลก ภาวะที่อะไรๆปรองดองไม่ได้ กลายเป็นภาวะแบบสูงสุดของจิต จิตมีภาวะสูงขึ้นเรื่อยๆถึงภาวะที่ไม่มีอะไรสามารถปรองดองได้ไม่ว่าวัตถุหรืออารมณ์ เป็นจิตที่ไม่สร้างปัญหา เป็นจิตเรียกว่าไม่เห็นแก่ตัว แลนี่คือทางออกของปัญหา ออกจากวิกฤตการณ์อติมมยตานี้ เหมาะสมอย่างยิ่งกับโลกปัจจุบันนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวคิด “สันติวิธี” อันเป็นแนวทาง หรือมรรควิธีที่ทำให้เกิดขึ้นสันติภาพ ในยุคปัจจุบัน ท่านพุทธทาสได้ตั้งคำถาม “ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ” เหตุผลก็คือสันติภาพนั้น มันสำคัญอยู่ในตัวมันเอง คือ จำเป็นสำหรับชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในระดับส่วนบุคคลหรือทั้งหมดในโลก ล้วนต้องการสันติภาพท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า การที่สันติภาพจะเกิดขึ้น และสำเร็จผลตามที่ต้องการนั้นปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวมต้องมี “ตรีปนิธาน” กล่าวคือ (๑) การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ซึ่งข้อนี้จะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัวอันเป็นศัตรูของสันติ (๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะการที่ชาวโลกที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกันพากันทำความเข้าใจศาสนาต่างๆ แล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจยอมรับในความแตกต่างและร่วมมือกันในที่สุด และ(๓) ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม เพราะว่าการที่คนไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนก็เพราะมีว่ลุ่มหลงมีว่มาในวัตถุนิยม ซึ่งการลุ่มหลงมีว่มาทำให้ขาดความร่วมมือของบุคคลในระหว่างศาสนา^{๓๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในทัศนะเกี่ยวกับแนวคิด “สันติวิธี” มีนัยที่ครอบคลุมสันติวิธี ๒ ประเภทคือ การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการใช้สันติวิธีเพื่อเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต แต่เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้ง ท่านมองว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความขัดแย้งต่อกัน แต่ความแตกต่างก็ทำให้เกิดประโยชน์หลากหลาย และมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นหากจะแปลผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ทำให้เกิดแง่คิด และมุมมองใหม่ ท่านได้ชี้จุดเด่นของเมื่อมีความขัดแย้งว่าควรก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงาม และความก้าวหน้า และความร่มเย็นของสังคม^{๓๕} เปรียบได้กับคนสองคนมีความเห็นแตกต่างกัน การไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ การตระหนักของบุคคลต่อสถานการณ์หนึ่งที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดการกำหนดเป้าหมายที่ขัดแย้งกันได้ ความขัดแย้งจึงมักถูกมองว่าไม่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วในบาง

^{๓๒}พุทธทาสภิกขุ, ความอยู่รอดของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓).

^{๓๓}พุทธทาสภิกขุ, อติมมยตา คืออะไร? และ อติมมยตากับสันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓).

^{๓๔}พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒.

^{๓๕}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

กรณี ความขัดแย้งในความต่างกันก็จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวิธีการแก้ปัญหาาร่วมกันได้อย่างสร้างสรรค์^{๓๖} นำเสนอแง่มุมของ“สันติวิธี”ว่า หลักความคิดหลักสากล ๓ ประการ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติ กล่าวคือ ๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคน รวมทั้งทุกศาสนา ๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน และ๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนา ประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก เป็นแนวคิดสันติวิธีที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในความแตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและเกิดประโยชน์เกื้อกูลกัน^{๓๗}

เจนิส บราห์ม สปริง ได้กล่าวไว้ว่า การให้อภัยแบบไม่มีเงื่อนไขในกรณีที่เกิดความไม่เข้าใจกัน หรือความรุนแรงจนนำไปสู่ความสูญเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง การให้อภัยในลักษณะนี้ ผู้ประสบความสูญเสียมีความยินยอมพร้อมใจที่จะให้อภัยด้วยเหตุผล ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอดีตได้ เพื่อให้อีกฝ่ายสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติ ไม่หวาดระแวง หรือเกิดอาการกดดัน หรือบิบบั่นทางใจ ซึ่งเจนิส บราห์ม สปริง เรียกการให้อภัยในลักษณะนี้ว่า “Cheap Forgiveness” ซึ่งเป็นการให้อภัยที่ง่ายและเร็ว ไม่มีเงื่อนไขเป็นเชิงบังคับต่อการสร้างให้เกิดความสันติปรองดองกัน เป็นแนวคิดที่เริ่มจากภายในตนเอง เป็นการกำจัดพิษภายในตนเอง รักษาและจัดโคลนตมแห่งอารมณ์ออกจากความคิด ปลดปล่อยจิตใจที่ถูกครอบงำให้สามารถสร้างความสงบในตัวเองเหมือนว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นฉะนั้นการให้อภัยต่อกันและกันจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้^{๓๘}

โยฮัน กัลตุง ได้เสนอ แนวคิดสันติในเรื่อง“การยอมรับในความหลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน” นับได้ว่าเป็นนักสันติภาพที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความโดดเด่นในแง่ของ “สันติภาพแบบพหุนิยม” ซึ่งมองว่าความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ ประการ กล่าวคือ การดำรงชีวิต การมีความเป็นอยู่ที่ดี การมีเสรีภาพ และการมีเอกลักษณ์และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต เป็นตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งความรุนแรงในสังคม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอและยังมองว่า สันติภาพไม่ได้เพียงสันติภาพในระดับประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น หากหมายถึง “สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก” ทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ กล่าวคือ ความหลากหลาย (Pluralism) และการพึ่งพาอาศัยกัน และกัน (Symbiosis) ๑) ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาติ นำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศและทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสังคมพหุนิยม และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ๒) การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติเป็นการพึ่งพาในแนวนอนไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้ที่อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแกร่งกว่า

^{๓๖} R.E. Coffey, C.Cook, & P. L. Hunsaker, *Management and Organizational Behavior*. Burr Ridge, (IL: Irwin. ๑๙๙๔), p. ๑๒๒.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๙.

^{๓๘} Janis Brahms Spring, *How Can I Forgive You*, (New York : Harper Collins Publishers, ๒๐๐๕), pp.๒-๑๒.

กัลตุง ได้สรุปว่า ความสัมพันธ์ของสังคมในเชิงพหุนิยมในแง่การเคารพความแตกต่างและการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดการสร้างสรรค์ ถ้ามนุษย์มีความร่วมมือร่วมใจกันและกันและมีทัศนะที่ดำเนินไปในทางเดียวกัน สันติก็จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง^{๓๙} และจากมุมมองของนักทฤษฎีสันติภาพและสันติวิธีมองว่า มนุษย์ไม่จำเป็นต้องต่อสู้กับความขัดแย้งทุกประการเพียงเพื่อระบบใดระบบหนึ่ง หากการที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในโลกที่มีความแตกต่างหลากหลายเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา^{๔๐} การแสดงออกซึ่งการยอมรับกันและกันก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน อันเป็นลักษณะเอกนิยม แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทางด้านต่างๆ อันเป็นสภาพของพหุนิยม สอดคล้องกับแนวคิดของริเคอร์จากการสังเกตของ ริเชิร์ด แอล แลนแกน^{๔๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑” สรุปความว่า เราจำเป็นที่จะต้องก้าวต่อไปข้างหน้าสู่แนวความคิดที่เป็นเชิงบวกหรือ positive อย่างแท้จริงในเรื่องการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันคือจะต้องมองมนุษย์เป็นเพื่อนมนุษย์ เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นผู้เสมอหน้ากันต่อกฎธรรมชาติ และความร่วมมือกันคือจะต้องมีเมตตาคือความรักกัน เป็นเครื่องประสานหล่อเลี้ยงด้วยเมตตาหรือความรักนั้นจะต้องพัฒนาให้ถึงขั้นที่เรียกตามศัพท์พระพุทธศาสนาว่าเป็นอภิปัญญา คือไม่มีขอบเขต ไม่จำกัดกลุ่มพวก แต่เป็นสากลจริงๆ ไม่ใช่เมตตาแบบแบ่งแยก มนุษย์กับมนุษย์ แม้ต่างศาสนาาก็สัมพันธ์กันด้วยเมตตาไมตรี แต่กับสังฆธรรม มนุษย์จะต้องสัมพันธ์ด้วยปัญญา ต้องตรงไปหาตัวความจริง ถ้าทำอย่างนี้ก็ถูกต้องไม่มีปัญหา^{๔๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ชาวพุทธจะอยู่ร่วมกับศาสนิกชนของศาสนาอื่นๆ แม้เมื่อมีลัทธิศาสนาใหม่ๆ เข้ามาจากภายนอก ก็ได้พบการต้อนรับเป็นอย่างดี และเปิดโอกาสหรือถึงกับช่วยเหลือเพื่อให้มีการเผยแพร่โดยสะดวก ชาวพุทธมิใช่มีเพียงขันติธรรมเป็นปกติธรรมดาเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์เชิงบวก คือถึงกับช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูล หรือประสานร่วมมือกัน ด้วยเมตตากรุณา จึงกลายเป็นปัจจัยและเป็นสื่อที่จะช่วยให้ศาสนาต่างๆ ที่แตกต่างหลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันได้ดี^{๔๓}

ไดชากู อิเคดะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สู่สันติ บทสนทนาระหว่าง โยฮัน กัลตุงและ ไดชากู อิเคดะ” สรุปความว่า หลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนา หลักปฏิจจนสมุปบาทความทุกข์ คือ ๕ ฯลฯ เป็นประทีปในการแก้ปัญหาในสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อนรวมทั้งความเป็นเอกภาพของโลกทฤษฎีหลักปฏิจจนสมุปบาทจะมีพลังที่จะใช้เป็นฐานแห่งเอกภาพของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นฐานที่สำคัญ

^{๓๙} Johan Galtung, *Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research*.๑, (Copenhagen: Christian Ejlert, ๑๙๗๕), p. ๘๑.

^{๔๐} Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, in *Journal of Peace Research*. Vol.๖ VI, ๑๙๖๘, p.๑๗๑.

^{๔๑} Richard L. Lanigan. “A Good Rhetoric is Possible: Ricoeur’s Philosophy of Language As a Phenomenology of Discourse in the Human Science”, in *The Philosophy of Paul Ricoeur*.Ed.Lewis Edwin Hahn, Chicago, IL: Open Court, ๑๙๙๙. pp.๓๐๙.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*, ศุภวาระอายุมงคลคุณหญิงกระจำจรัสศรี รักตะกนิษฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๖).

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒.

ที่สุดสำหรับคุณค่าภายในนี้ คือความมีศักดิ์ศรีในชีวิต ในเมื่อสรรพสิ่งมาจากเหตุ สรรพสิ่งต่างอิงอาศัยกันเกิด ธาตุแห่งชีวิตของปัจเจกบุคคลต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ศักดิ์ศรีแห่งชีวิตจึงมาจากเอกภาพสานโยงซึ่งกันและกัน พระนิชิเร็น ไดโชนิน เห็นว่าเมตตาและพุทธภาวะเป็นศูนย์กลางของโลก ที่มีปฏิจาสัมปบาทเป็นกลไก ซึ่งสรรพสิ่งทั้งปวงและแม้ปฏิจาสัมปบาทเองก็ต้องอาศัยพุทธภาวะนั้นคือพลังชีวิต เราจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีของชีวิตทั้งภายในและคุณค่าสากล^{๔๔}

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนามราชธน) กล่าวถึงความหมายคำว่า ศาสนาของนักปราชญ์ชาวตะวันตกมีการรวบไว้ ว่าศาสนา คือ ความเชื่อ ซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการของผู้ที่เลื่อมใส ว่ามีความเคารพเกรงกลัวซึ่งอำนาจอันอยู่เหนือโลก หรือพระเจ้า ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญา ความรู้สึกเกิดขึ้นเองด้วยสยмыญาณ ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ ให้มีอยู่เป็นอยู่ กล่าวง่ายๆ ศาสนา คือการบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยความเคารพเกรงกลัว^{๔๕}

ติช นัท ฮันห์ เขียนไว้ในเรื่อง Love in Action ในหนังสือ “Engaged Buddhist Reader” และในเรื่อง Please Call Me by My True Names จากหนังสือ “The Path of Compassion: Writings on Socially Engaged Buddhism” สรุปความได้ว่า อหิงสาไม่ใช่หลักการ (dogma) แต่เป็นกระบวนการ (process) การแสดงออกเพื่อสันติภาพทุกครั้งต้องมีใครสักคนแสดงความกล้าหาญที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก เป็นความรักและความเสียสละเหมือนการถูกตรึงบนไม้กางเขนของพระเยซู ที่ผู้เสียสละชีวิตไม่ได้กระทำด้วยความรุนแรง ถ้าคิดว่า ความรุนแรงบางครั้งเป็นสิ่งที่จำเป็น แสดงว่าคนนั้นต้องการเรื่องการตระหนักรู้มากขึ้นและต้องการความรักมากกว่านี้^{๔๖}

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน” พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ คือการให้ความหมายที่ตรงกันต่อพื้นที่ เพราะเมื่อเกิดการให้ความหมายที่ตรงกันแล้วจะส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่นั้นๆ ไปในทิศทางเดียวกัน นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการสร้างกฎของพื้นที่และการใช้พื้นที่ร่วมกันในชุมชน ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้เกิดความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกัน คือ การสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของคนในชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกัน เปิดโอกาสให้สามารถกำหนดความหมายของพื้นที่ร่วมกันทั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ

^{๔๔} ไชยา อีเคตะ, **สู่สันติบทสนทนาระหว่างโยฮัน กัลตุง และไชยา อีเคตะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๐), ๑๒๑ หน้า.

^{๔๕} เสฐียรโกเศศ, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๔.

^{๔๖} Thich Nhat Hanh, “Love in Action”, **Engaged Buddhist Reader**, edited by Arnold Kotler, (Berkeley: Parallax Press, ๑๙๙๖), and “Please Call Me by My True Names”, **The Path of Compassion: Writings on Socially Engaged Buddhism**, edited by Fred Eppsteiner, (Berkeley: Parallax Press, ๑๙๘๕).

รวมถึงการกำหนดแนวทางในการมีส่วนร่วมของการใช้พื้นที่จากทุกส่วน เพื่อนำไปสู่การเกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน^{๔๓}

สุริยันต์ สุวรรณราช ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธมุสลิม ในจังหวัดสตูล” พบว่า ชาวไทยพุทธ มุสลิม และชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำมาหากินร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันจึงไม่เกิดความขัดแย้งเพราะเหตุต่างชาติพันธุ์ ศาสนา ค่านิยม ประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติ การประกอบอาชีพที่เหมือนกัน มีวิถีทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดียวกัน จึงไม่เกิดช่องว่างทางชนชั้นในชุมชน ไม่มีการกดขี่ขูดรีดประชาชนในชุมชน จึงไม่มีความขัดแย้งและการปกครองของผู้นำแต่ละชุมชน ที่มาจากความยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันโดยยึดหลักการเป็นตัวแทนของชนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกติกากฎ ระเบียบในการปกครอง จึงไม่มีการต่อต้านหรือขัดขวางสันติภาพจึงเกิดขึ้น กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของสองกลุ่มวัฒนธรรม^{๔๔}

ธนาภรณ์ ไกล์ชิด และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาครุส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” พบว่า ในด้านกระบวนการทางสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียงถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนาแต่ก็ยังคงติดต่อช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีปรองดองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข^{๔๕}

พระมหาธานินทร์ อาทิตตวโร ได้วิจัยเรื่อง “บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา : แนวคิดการสร้างสันติในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนาพุทธ ได้แก่ ศีล ๕ ประกอบด้วย ๑) การไม่ฆ่าสัตว์ ๒) การไม่ลักทรัพย์ ๓) การไม่ประพฤติในกาม ๔) การไม่พูดเท็จ ๕) การไม่ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท บทบัญญัติพื้นฐานของศาสนาคริสต์ คือ บัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว ๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร ๓) วันพระเจ้าให้ ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ๔) จงนับถือบิดามารดา ๕) อย่าฆ่าคน ๖) อย่าล่วงประเวณี ๗) อย่าลักทรัพย์ ๘) อย่าฉ้อโกง ๙) อย่าคิดโลภในประเวณี ๑๐) อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติ พื้นฐาน

^{๔๓} ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน, “แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุ ดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน”, **งานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

^{๔๔} สุริยันต์ สุวรรณราช “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธมุสลิม ในจังหวัดสตูล”, **งานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

^{๔๕} ธนาภรณ์ ไกล์ชิดและคณะ “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาครุส) เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร”, **งานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔, บทคัดย่อ.

ของศาสนาอิสลาม คือ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ ได้แก่ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การ ปฏิญาณตน ๒) การละหมาด ๓) การบริจาคซะกาต ๔) การถือศีลอด ๕) การประกอบพิธีฮัจญ์ กระบวนการสร้างสันติของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม มีกระบวนการสร้างสันติตาม บทบัญญัติพื้นฐานตามหลักศาสนาของตน คือมีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ก่อน แล้วค่อย ปลุกฝังไปเรื่อยๆ ด้วยการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มีการสร้างความสามัคคี ด้วยการจัด ให้มีกิจกรรมร่วมกัน และเมื่อมีการเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ใช้วิธีไกล่เกลี่ยโดยเชิญผู้ใหญ่ที่มีบารมีเป็นที่เคารพนับถือในหมู่บ้านมาช่วยไกล่เกลี่ย ผลจากการวิเคราะห์บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนาพบว่า แต่ละศาสนาสอนให้ศาสนิกชนอยู่ด้วยกันอย่างสันติ มีความสุข ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน มีความไว้วางใจกัน ให้เกียรติแก่กันและกัน มีบทบัญญัติของศาสนาหลายข้อที่ตรงกัน เช่น บทบัญญัติของพุทธกับคริสต์ สรุปลงในสัปดาห์ที่ ๕ ดังนี้ ข้อที่ ๑ ตรงกับข้อที่ ๕ ของคริสต์ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้อที่ ๒ ตรงกับข้อที่ ๗,๑๐ เว้นจากการลัก ขโมย ข้อที่ ๓ ตรงกับข้อที่ ๖,๙ เว้นจากการประทุษร้ายในกาม ข้อที่ ๔ ตรงกับข้อที่ ๘ เว้นจากการ พุดเท็จ ข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มน้ำเมาหรือเสพสิ่งเสพติดต่างๆ ส่วนอิสลามไม่มีข้อตรงแต่พออนุโลม เข้ากันได้ คือข้อการถือศีลอด ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยมีอยู่ในหลักคำสอน ศาสดาแต่ละศาสนาก็ เทศนาสั่งสอนศาสนิกชนในสังคมของตนจนถึงสังคมที่หลากหลายวัฒนธรรมคือสอนให้ศาสนิกชนของ ตนปฏิบัติ ตามถ้าไม่ปฏิบัติก็มีความผิด เป็นบาป ศาสนาอิสลามถือว่าบทบัญญัติของศาสนาเป็น กฎหมายด้วย เมื่อไม่ปฏิบัติตาม เป็นบาปด้วย ถูกปรับโทษด้วย^{๕๐}

พระราชวรเมธี, ดร. และ ดร.ลำพอง กลมกุล ได้วิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพและสันติภาพของประเทศ ในประชาคมอาเซียน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. การจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันในประชาคมอาเซียนโดยส่วนใหญ่นโยบายการจัดการศึกษาจะปรับไปตามนโยบายของรัฐบาล การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และฝึกฝนให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ครูมักทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียน การพัฒนาครูเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษา อย่างไรก็ตามยังปรากฏมีหลายประเทศในประชาคมอาเซียนที่ยังต้องได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการพัฒนาทางการศึกษาและการวิจัย ๒. กรอบแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน พบว่ามี ๕ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนามนุษย์ที่ปลุกฝังความสามัคคีและการร่วมมือกันเรียนรู้ ๒) การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ควรมาจากบุคคลในท้องถิ่น ๓) การจัดการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการระหว่างวิธีทางวิทยาศาสตร์และหลักศาสนา ๔) ช่องว่างของปัญหาทางการศึกษาสามารถแก้ไขได้ด้วยการทำวิจัยในชั้นเรียนและหลักศาสนา และ ๕) มีการบูรณาการในศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยการมุ่งทำความดี ไม่ทำความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส ๒. แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน พบว่า มีคุณลักษณะ ๑๒ ด้านที่จะพัฒนาอาเซียนร่วมกันให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในปี พ.ศ. ๒๕๗๓ ซึ่งสามารถพัฒนาผ่านประเด็นยุทธศาสตร์จำนวน ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ร่วมมือกัน

^{๕๐}พระมหาดานินทร์ อาทิตตวโร, “บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา : แนวคิดการสร้างสันติในสังคมไทย” งานวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙ บทคัดย่อ.

ในการใช้หลักสูตรและการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ยกระดับการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สนับสนุนการทำวิจัยทางการศึกษา ยุทธศาสตร์ที่ ๕ เกื้อกูลการให้โอกาสทางการศึกษา และยุทธศาสตร์ที่ ๖ พัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษา ผลการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค EDR พบว่า ๖ ยุทธศาสตร์ และ ๒๖ เป้าประสงค์ ได้รับฉันทามติจากผู้เชี่ยวชาญ และภาพอนาคตของการจัดการศึกษาอาเซียนได้นำเสนอไว้เป็น Roadmap เพื่อทำนายภาพการศึกษาที่จะมุ่งสู่ความร่วมมือทางการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีความเป็นเอกภาพในการจัดการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ มีการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๕ และสร้างความเป็นเอกภาพทางการศึกษาและจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพในปี พ.ศ. ๒๕๖๗^{๕๐}

พระมหาบุญเลิศ อินทพลโณ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติสุข รวมทั้งอิทธิพลของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเชื่อมประสานให้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในภาคเหนือของประเทศไทย” การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นบุคคลที่ยอมรับในฐานะของภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน ๒๐ รูป/คน ในพื้นที่ ๓ จังหวัดได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นองค์ความรู้ในการเสริมสร้างความสันติสุขในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างสันติสุขในชุมชนด้วยวิธีการ (๑) การทำหน้าที่ควบคุมทางสังคม โดยการควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน การควบคุมทางจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน และกำกับกติกาของชุมชน และ (๒) การสร้างความสมานฉันท์ภายในชุมชนในรูปแบบการร่วมด้วยช่วยกันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีความร่วมมือ ร่วมใจอันดีในชุมชน และสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและ รูปแบบในการการสร้างความยุติธรรม เป็นเครื่องมือในการกำกับควบคุมความเชื่อของคนที่มีต่อน้ำและป่า ก่อให้เกิดกติกาที่ใช้อำนวยความเป็นธรรมในการแบ่งปันน้ำในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา คือ สีลสามัญญตา และ ทิฐิสามัญญตา ก่อให้เกิดชุมชนสันติสุข ที่ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์กลมเกลียว ๒) อิทธิพลของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเชื่อมประสานให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในฐานะของกลไกสนองตอบความความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชน ก่อเกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดสรรน้ำและการแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม ๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการปรับตัวเกี่ยวกับเนื้อหาพิธีกรรมโดยวิธีการเสริมความตระหนักรู้ถึงทรัพยากรธรรมชาติมีการเสริมความเข้มแข็งของกติกาให้คนในชุมชนที่ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกติกาที่ร่วมกันสร้างขึ้นบนฐานของความเคารพยำเกรงต่อสิ่งที่ควบคุมธรรมชาติ มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของป่าและน้ำ สร้างความรู้ ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และ การปรับตัวบูรณาการกับพุทธศาสนานาฬการของศรัทธา

^{๕๐} พระราชวรเมธี, ดร. และ ดร.ลำพอง กลมกุล, “แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพและสันติภาพของประเทศ ในประชาคมอาเซียน” งานวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙ บทคัดย่อ.

และปัญ ญามาตรวจสอบจารีตปฏิบัติของชาวบ้านจึงทำให้การจัดประเพณีพิธีกรรมไม่ได้ว่างเปล่าจากคุณค่าของปัญญา^{๕๒}

สิน งามประโคนการ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม” ผลการวิจัยพบว่า วิเคราะห์พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงคุณสมบัติผู้ส่งสารได้แก่ การแสดงธรรมไปตามลำดับ แสดงธรรมอรรถาธิบาย มีการยกอ้างอิงเหตุผลในการแสดงธรรม มีจิตเมตตา ไม่หวังผลอาภิส ไม่กระทบต่อตนเองและผู้อื่น สารคือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่องทางการสื่อสาร การใช้อายตนะภายนอก และอายตนะภายใน ผู้รับสาร ได้แก่ พุทธบริษัท ๔ กรณีตัวอย่างได้ในพุทธกิจ รูปแบบพุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การแนะนำ การถาม-ตอบ และการสนทนา ที่พระพุทธองค์ใช้มากที่สุดคือ การแบบบรรยาย การแนะนำ และการถาม-ตอบ ผ่านช่องทางการสื่อสารโดยผ่านอายตนะด้านการฟัง การมองเห็นรูป และการถาม-ตอบเพื่อการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลและสังคมที่ดี การบูรณาการพุทธวิธีการสื่อสารสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการเรียนรู้หลักพุทธศาสนา และพัฒนาสังคม พบว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสื่อสารผ่านอายตนะภายใน และอายตนะภายนอก ด้วยกระบวนการ สอนแบบบรรยาย การสาธิต การแนะนำ การถาม-ตอบ และการสนทนาธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย^{๕๓}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวเนื่องกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พบว่ายังมีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาชนพื้นที่พิพาท ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย – กัมพูชา

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัย “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ซึ่งได้

^{๕๒}พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติสุข รวมทั้งอิทธิพลของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเชื่อมประสานให้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในภาคเหนือของประเทศไทย” **งานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙ บทคัดย่อ.

^{๕๓}สิน งามประโคนการ, การวิเคราะห์พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม” **งานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙ บทคัดย่อ.

กล่าวมาแล้วข้างต้น มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลสรุปเป็นกรอบแนวคิดดังภาพที่ ๑

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งหมายเพื่อศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา ผู้วิจัยได้เสนอวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบวิธีการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- ๕.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๖.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบวิธีการวิจัย

๓.๑.๑ รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview)

๑) ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ซึ่งเป็นการวิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และ (๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสารงานนิพนธ์ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติความเป็นมา เมื่อได้ข้อมูลทางด้านเอกสารครบถ้วน นำมาวิเคราะห์ข้อมูล การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย - กัมพูชา

๒) การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อได้ข้อมูล การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย - กัมพูชา

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) สัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน จำแนกออกเป็นสองกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ กลุ่มชายแดนไทย

๑) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) มีจำนวน ๑๐ คน คือ

- (๑) รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๑ คน
- (๒) นายอำเภอ จำนวน ๑ คน
- (๓) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จำนวน ๑ คน
- (๔) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล จำนวน ๑ คน
- (๕) ผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑ คน
- (๖) ผู้บัญชาการทหารในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๑ คน
- (๗) ทหารผู้รักษาดินแดนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๒ คน
- (๘) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จังหวัด ๑ คน
- (๙) นักวิชาการพระพุทธศาสนา อำเภอ ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) มีจำนวน ๘ รูป/คน คือ

- (๑) รองเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป
- (๒) เจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑ รูป
- (๓) รองเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑ รูป
- (๔) เจ้าคณะตำบล จำนวน ๒ รูป
- (๕) ผู้นำทางศาสนาพุทธ จำนวน ๓ คน

๓) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector) มีจำนวน ๑๐ คน คือ

- (๑) ผู้นำชุมชน/หมู่บ้าน จำนวน ๕ คน
- (๒) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน ๕ คน

๓.๒.๓ ชายแดนกัมพูชา

กลุ่มเป้าหมาย ประชากร ชายแดนกัมพูชา จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

- ๑) ปูก เจียก อาจารย์/พิธีทางศาสนา
- ๒) ปูก เกียด หัวหน้าทีมวิจัยกัมพูชา
- ๓) แฉม สาเรื่อน กำนันตำบลสะแรน้อย
- ๔) พระครู ดี ทา รองเจ้าคณะอำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ
- ๕) พระครู รอบ เม้า เจ้าอาวาสวัดละเวีย ตำบลสะแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ
- ๖) พระปรีก แงะ เจ้าอาวาสสะแรน้อย ตำบลสะแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ
- ๗) ยาวเฮียด กรรมการวัด
- ๘) ปิน สุกุณ ครู
- ๙) จันเจียก อาจารย์พิธีศาสนา
- ๑๐) สอง กอมส่อด ครู
- ๑๑) ยาน รุณ กรรมการวัด
- ๑๒) นายสุขคานา ลิม จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา
- ๑๓) นายบุญทิมเวือน จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา
- ๑๔) นายโส๊ะ จิต กิม จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา
- ๑๕) นายปิ่น เคง จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา

๓.๓ พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกพื้นที่สนาม คือ พื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสืบเนื่อง และเป็นแหล่งที่มีผู้มีความรู้ หรือปราชญ์ และเป็นพื้นที่ที่มีผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในปัญหา ซึ่งจะเป็นผู้ให้ข้อมูล พื้นที่วิจัยประกอบด้วย ดังนี้

- (๑) อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- (๒) ตำบลเสาธงชัย
- (๓) หมู่บ้านภูมิซรอล
- (๔) จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสำรวจ (Surveying Guide) แบบสังเกต (Observation Guide) และแบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ดังนี้

๑) แบบสำรวจ (Surveying Guide) ประกอบด้วย แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นสภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัย เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสัมพันธ์ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต

๒) แบบสังเกต (Observation Guide) สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participants Observation) ใช้สังเกตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา

๓) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview Guide) และแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Guide) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด และตามความมุ่งหมายของการวิจัย ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา และวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา

๓.๕ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๑) นำข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา กำหนดเป็นประเด็นสำคัญใช้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview)^๑

๒) นำร่างแบบสัมภาษณ์เสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือพิจารณา ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

^๑สุภากร จันทวานิช. ศ.ดร., การวิจัยเชิงคุณภาพ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖, หน้า ๒๗.

๓) เสนอผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่านจากการวิจัยเชิงคุณภาพตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์

๔) พิมพ์แบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย - กัมพูชา

๒) ผู้วิจัยติดต่อประสานงาน และนัดหมายผู้รู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสัมภาษณ์ใน วัน เวลา และสถานที่ที่ผู้รู้กำหนด ประสานขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ คือ รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๘ คน แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) เพื่อขออนุญาตให้ความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม

๓) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ตลอดถึงขออนุญาต การจดบันทึกบันทึกเสียงและภาพ ภาคนาม ตั้งแต่ก่อนเข้าสนาม ระหว่าง หลัง ออกจากสนามการวิจัย และทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ต่อไป

๔) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง ดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ และเพื่อให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยมีผู้ช่วยวิจัยสองคน คือ

(๑) นิสิตระดับปริญญาตรี สาขารัฐศาสตรบัณฑิต ช่วยบันทึกเสียง และจดบันทึกข้อมูล

(๒) นิสิตระดับปริญญาตรี สาขารัฐศาสตรบัณฑิต ช่วยถ่ายภาพและจดบันทึกข้อมูล

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการบันทึกภาพนำมารวบรวมและแยกแยะเป็นหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นคำถามที่ได้กำหนดไว้ ส่วนการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลจากการถอดเสียงการสัมภาษณ์และภาพถ่ายในแต่ละครั้ง โดยการจำแนกข้อมูล คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามความมุ่งหมายการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ และนำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายในประเด็นที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา และวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา ซึ่งผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าเพียงพอหรือไม่ โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยนำเสนอข้อมูลพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่

พิพาทชายแดนไทย - กัมพูชา กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาท
ชายแดนไทย - กัมพูชา และวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาท
ชายแดนไทย - กัมพูชา

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๒. เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา และ ๓. เพื่อวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีประเด็น ที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ กับผู้รู้และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถนำข้อมูลที่ได้กลับมาวิเคราะห์ สรุปประกอบการบรรยาย มีประเด็นที่จะนำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

๔.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา ตามประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่ที่อินเดีย ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีการเผยแผ่ และนับถือกันมา ไทยกับกัมพูชา ก็ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนามาก ซึ่งปรากฏในทางพัฒนา ดังนี้

๔.๑.๑ พัฒนาการทางความเชื่อ

ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทยถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในประเทศไทย ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมาช้านาน โดยแบ่งชาวไทยเชื้อสายเขมรออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ ชาวเขมรบน หรือเขมรสูง ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรือที่เรียกว่าอีสานใต้ โดยเชื่อว่าอพยพเข้ามาในดินแดนไทยในช่วง พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๒๕ และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนจากประเทศกัมพูชาในสมัยอดีตซึ่งปัจจุบันกลุ่มหลังนี้จะกลมกลืนไปกับชาวไทยในปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวกัมพูชาอพยพ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยในภาวะสงคราม โดยบางส่วนได้อพยพกลับภูมิลำเนาเดิม ขณะที่บางส่วนยังคงปักหลักอยู่ในดินแดนไทยพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา จึงพบในทางหลักฐานประวัติศาสตร์ ความเป็นมาว่าพันปี โดยแต่เดิมเป็นดินแดนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ที่มีหลักฐานว่าอพยพมาจากอินเดีย ในฐานะพ่อค้า หรือเพื่อการค้า ผ่านเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรอินโดจีน และตั้งถิ่นฐาน ผสมผสานกับคนในท้องถิ่นเดิม และกับคนที่อพยพมาทีหลัง ทั้งในชาติพันธุ์ และทางวัฒนธรรม มีความเจริญเพิ่มขึ้นตามลำดับ นอกจากนั้นได้มีชนอินเดียเข้ามาติดต่อค้าขาย และได้นำเอาวัฒนธรรมอินเดียมาเผยแผ่

^๑พระราชธรรมสารสุธี, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ด้วย ทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา รับเอาวัฒนธรรมอินเดีย^๒ จะเห็นได้ว่า ตอนแรกเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จะได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก่อน ต่อมาภายหลังยอมรับได้มีการหันมานับถือพุทธมากขึ้นทำให้ศาสนาพราหมณ์มีค่านับถือน้อย และพุทธศาสนาจึงเจริญมากในเขตพื้นที่นี้ แต่ก็มีผู้นับถือศาสนาพราหมณ์อยู่บ้าง”

ปัจจุบันประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการนับถือผสมผสานกับทั้งสองศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานทางด้านจารึก โบราณคดี และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏผ่านปราสาทนครวัด ปราสาทนครธม และพลวัตน์ทางพระพุทธศาสนาสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน^๓ จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏสามารถจัดลำดับในแต่ละช่วงเวลาได้แต่ละยุคต่าง ๆ ปัจจุบันหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ ปราสาทพระวิหารสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ ถือว่าเป็นศาสนสถานตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายที่นับถือพระศิวะเป็นเทพสูงสุด ถือเป็นเรื่องรอยความเจริญรุ่งเรืองและวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต และยังสะท้อนถึงความสำคัญของปราสาทที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้คนในชุมชนโบราณในดินแดนแถบนี้มาแต่บรรพกาล^๔

สรุปได้ว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการพัฒนามายาวนาน โดยผ่านการเวลา และรูปแบบของการปกครอง ซึ่งผู้นำได้มีการยึดถือปฏิบัติตามกันมา เริ่มแรกมีการนับถือศาสนาฮินดู หรือศาสนาพราหมณ์ ต่อมาได้มีการนับถือพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นผู้เผยแผ่ และผู้นำทางการปกครองได้มีการนับถือและส่งเสริมให้ศาสนิกชนปฏิบัติตาม ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำเมืองของตนเองเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งสองฝั่งได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์และพุทธมา แบบผสมผสานสองศาสนา เห็นได้จากศิลปะการก่อสร้างนคร ประเพณี วัฒนธรรม ต่าง ๆ ได้มีการสืบทอดกันมา

๔.๑.๒ พัฒนาการทางประเพณี

ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นชาติพันธุ์ที่ปรับรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเพื่อให้กลมกลืน ก่อนที่ค่านับถือศาสนาพราหมณ์ ไม่ว่าจะเป็นการทานข้าวจ้าว ส่วนใหญ่ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชานับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ช่วงเข้าพรรษาจะมีประเพณีกันสง ซึ่งประเพณีการถือศีล นำอาหารไปทำบุญ ที่วัด ๘ วัน หรือ ๑๕ วัน นอกจากนั้น

^๒ พระครู รอบ เม้า เจ้าอาวาสวัดละเวีย ตำบลสะแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๓ พระศรีวรเวที, เจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์, วัดบ้านเขว ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๔ พระมหาสนอง ขนติธโร ป.ธ.๙, รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์, วัดศิริวรवास อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๕ นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จะมีประเพณีไหว้บรรพบุรุษ เรียกว่า ประเพณีเป็นหรืองาน แคนเป็น ซึ่งตรงกับสารทไทย พิธีมั่งกั่วลจองได เป็นพิธีสู่ขวัญแบบพื้นบ้าน นิยมจัดในงานมงคล เช่น งานมงคลสมรส ขวัญนาค โกองจุก ยกเสาเอก ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น พิธีมอมีวด เป็นพิธีที่ทำเพื่อหาสาเหตุการเจ็บป่วย โดยผู้เข้าทรงจะเชิญวิญญาณมาเข้าสู่ร่าง และจะมีผู้คอยซักถามว่าเหตุใดถึงได้เจ็บป่วย นอกจากนั้นชาวไทยเชื้อสายเขมรยังเชื่อเรื่องโชคราง ของคลัง ฤกษ์ยามเครื่องราง ของคลังบางอย่างสามารถป้องกันภัยและรักษาโรคได้^๖

ปัจจุบัน ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะในอำเภอขุขันธ์ได้รับเกียรติร่วมกับชาวเขมรเมืองอันลองเวง ประเทศกัมพูชา มาร่วมกันแซนโดนตาที่อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งภายในงานจะมีการจัดริ้วขบวนตามประเพณีการแซนโดนตาของชาวไทยเขมรและมีกิจกรรมต่างๆร่วมกันตลอดจนการแสดงออกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ประเพณีแซนโฌนตา^๗ คือ อีกประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญและปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมายาวนานนับพันปีของชาวเขมรพื้นเมืองศรีสะเกษ สุรินทร์ ที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความรัก ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว เครือญาติรวมถึงชุมชนต่างๆ โดยจะประกอบพิธีกรรมตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๐ ของทุกปีเมื่อถึงวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๐ สายเลือดลูกหลานชาวพื้นเมืองเขมร ที่ไปทำงานหรือตั้งถิ่นฐานที่อื่น ไม่ว่าจะไกลหรือใกล้หลายหมื่นหรือนับแสนคน ต่างพร้อมใจกันเดินทางกลับมารวมญาติเพื่อทำพิธีแซนโฌนตา (เส้นไหว้บรรพบุรุษ) อย่างพร้อมหน้าพร้อมตากันทุกหมู่บ้าน ความเชื่อของชาวเขมรเชื่อว่าเมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ประตูยมโลกจะเปิด ฝืนยมโลกจะเดินทางมาเยี่ยมญาติได้ ชาวเขมรจึงมีการจัดทำอาหาร ขนม ข้าวต้ม ในตอนเย็นของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ และพอรุ่งเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ก็จะนำอาหาร ขนม ข้าวต้ม ไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลที่วัด เป็นวัน "เป็นตุง" ^๘ โดยเชื่อว่าผีจะออกมาจากยมโลกได้ ๑๕ วัน หลังจากนั้นต้องกลับไปรับกรรมในยมโลกตามเดิม จากวันเป็นตุงนับไปอีก ๑๕ วัน(นับจากวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐) จะตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี คือวัน"เป็นทม"ซึ่งเป็นวันที่ประกอบพิธีแซนโฌนตา สาเหตุที่ต้องเตรียมตัวทำบุญตั้งแต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เพราะผีตายาย หรือผีบรรพบุรุษ ถูกปล่อยมาวันนั้นและเดินทางมาไกลเกิดความเหน็ดเหนื่อย หิวกระหาย เมื่อมาถึงก็จะอยู่ที่วัดรอคอยว่าญาติหรือลูกหลานจะมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้หรือไม่ เมื่อถึงรุ่งเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ญาติหรือลูกหลานก็จะไปทำบุญที่วัดตอนนี้องเองถ้าญาติหรือลูกหลานมาก็จะดีใจและได้รับผลบุญจากที่ได้มีการทำบุญอุทิศให้ ก็จะอวยพรให้ญาติ

^๖พระมหาสนอง ขนติธโร ป.ธ.๙, รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์,วัดศิริวาราวาส อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๗พระราชธรรมสารสุธี, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๘พระศรีวรเวที, เจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์, วัดบ้านเขว้า ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

หรือลูกหลานมีความสุขความเจริญ ประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จมีเงินมีทองใช้ แต่ถ้าไม่เห็นก็จะโกรธและสาปแช่งญาติหรือลูกหลานไม่ให้มีความสุขความเจริญ^๕

๔.๑.๓ พัฒนาการทางวัฒนธรรม

๑) ภาษา พบว่า ภาษาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ใช้พูด จะเรียกว่า ภาษาเขมรเหนือ หรือเขมรบน โดยมีความต่างจากภาษาเขมรในกัมพูชาในเรื่องของหน่วยเสียงสระ การใช้พยัญชนะ รากศัพท์ และไวยากรณ์ โดยผู้ใช้ภาษาเขมรเหนือจะสามารถเข้าใจภาษาเขมรทุกสำเนียง ส่วนผู้ใช้สำเนียงพนมเปญจะมีปัญหาในการทำความเข้าใจ นอกจากภาษาเขมรเหนือแล้ว ชาวไทยเชื้อสายเขมรกลุ่มอื่น ๆ ก็สามารถเข้าใจภาษาเขมรได้ดีโดยเฉพาะกลุ่มที่ติดชายแดนใกล้กับประเทศกัมพูชา ภาษาเขมรของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาในถิ่นนี้ ได้รับอิทธิพลของภาษาไทย โดยชุมชนเชื้อสายเขมรหลายชุมชนเลิกการใช้ภาษาเขมร โดยสงวนไว้เฉพาะคนเฒ่าคนแก่ ไม่เผยแพร่ต่อลูกหลาน ปัจจุบันพบว่า ผู้พูดภาษาเขมรประมาณ ๘-๑๐ คน มีอายุระหว่าง ๗๐-๘๐ ปี แต่ไม่ได้ใช้ภาษาเขมรสื่อสารกับลูกหลาน เพียงแต่นึกศัพท์ได้เป็นคำๆ หรือพูดคุยกับคนรุ่นเดียวกันได้เพียงเล็กน้อย^๖

๒) การแต่งกาย พบว่า การแต่งกายของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ไม่ใช้การแต่งกายของชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นการนุ่งผ้าถุงที่มีลายเฉพาะของชาวกูย และเสื้อสีดำที่สวมใส่ คือเสื้อแขว เป็นเสื้อที่ทอด้วยมือ และย้อมด้วยมะเกลือให้เป็นสีดำ การเอาภาพของคนไทยเชื้อสายกูยมาประกอบทำให้สังคมสับสน หากไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมรอย่างแท้จริง ชาวไทยเชื้อสายเขมรมีมากที่สุดและเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุดในจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ นอกจากการแต่งกายชาวไทยเชื้อสายเขมรนั้น จะมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันระหว่างคนภายในชุมชนเดียวกันแต่ต่างชาติพันธุ์กัน ซึ่งเดิมเป็นชุมชนของชาวเขมร แต่ต่อมามีชาวไทยเชื้อสายลาวเข้ามาอยู่ภายในชุมชนด้วย โดยหากมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันระหว่างกลุ่ม ก็จะนิยมจัดงานแต่งงานแบบเขมร และชาวไทยเชื้อสายเขมรในชุมชนนี้จะมีความพยายามในการเรียนรู้ภาษาไทยกลางและภาษาลาว^๗

สรุปได้ว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เริ่มแรกเป็นการนับถือพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและประกอบกับชาวอินเดียได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในไทย-กัมพูชา พระมหากษัตริย์ชั้นสูงหลายองค์จึงให้ความสนใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น และส่งเสริมการเผยแผ่ นับถือ ปฏิบัติกันต่อมา แสดงให้เห็นได้ว่าประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธ มาตลอดจนถึงในปัจจุบัน

^๕ พระปรีก แงะ เจ้าอาวาสสระแรน้อย ตำบลสระแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๖ นายโชคชัย สายแก้ว นายก อบต.เสาชงชัย, องค์การบริหารส่วนตำบลเสาชงชัย อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๗ กำนันตำบลเสาชงชัย อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑.

๔.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย-กัมพูชา

กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย-กัมพูชา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นสามด้าน คือ ๑. ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ๒. ด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา และ ๓. ด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลที่ค้นพบซึ่งนำมาวิเคราะห์ปรากฏ ดังนี้

๔.๒.๑ ด้านความเชื่อ

จากหลักฐานพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งได้สร้างในปี พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๔๔๓ ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ เพื่อใช้เป็นสถานที่สักการะตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ โดยสมมติให้เปรียบเสมือน "เขาพระสุเมรุ" (ศูนย์กลางของจักรวาล) เหตุผลในสร้างเพื่อการรวบรวมอำนาจและความเชื่อของคนในละแวกนั้นเข้าด้วยกัน พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ โปรดให้สร้างเขาพระวิหารขึ้น เพื่อเป็นจุดยึดเหนี่ยวและศูนย์รวมจิตใจของ ชาวบ้านเพื่อการปกครองที่ง่ายขึ้น ซึ่งกั้นพรมแดน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๖๕๗ เมตร ปราสาทพระวิหาร จึงเปรียบเสมือน เทพสถิตบนเขา หรือ "ศรีศิขเรศร" เป็น "เพชรยอดมงกุฎ" ขององค์ศิเวเทพ (พระอิศวร) ตั้งโดดเด่นอยู่บนยอดเทือกเขาพนมดงรัก มีความยาว ๘๐๐ เมตร ตามแนวเหนือใต้ ส่วนใหญ่เป็นทางเขายาว และบันไดสูงถึงยอดเขา จนถึงส่วนปราสาทประธาน ซึ่งอยู่ที่ยอดเขาทางใต้สุดของปราสาท (สูง ๑๒๐ เมตร จากปลายตอนเหนือสุดของปราสาท, ๕๒๕ เมตร จากพื้นราบของกัมพูชา และ ๖๕๗ เมตรจากระดับน้ำทะเล) "ปราสาท" สร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง ซึ่งชะแมร์กัมพูชาก่อสร้างปราสาทบนเขาพระวิหาร ติดต่อกันมาหลายรัชสมัย กว่า ๓๐๐ ปี ตั้งแต่กษัตริย์ "ยโศวรมันที่ ๑" ถึง เรื่อยมาจน "ชัยวรมันที่ ๕-๖" จนกระทั่งท้ายสุด "สุริยวรมันที่ ๒" และ "ชัยวรมันที่ ๗" จากปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๙ จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ก็สิ้นสุดของการนับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็รณรงค์ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน^๒

ชุมชนไทยในพื้นที่พิพาทก็เช่นกัน ได้รับอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครอง

^๒ พระราชธรรมสารสุธี, รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีการนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

การสร้างสันติภาพทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่ผ่านมาจากประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าการปกครอง จะยอมรับนับถือ เอาพระพุทธศาสนา เข้าแก้ปัญหาในการปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เพราะอาจเชื่อว่าพระพุทธศาสนา สามารถทำให้เกิดความสงบสุข ของบ้านเมือง และชุมชน ซึ่ง**นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล** กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้มีการยอมรับนับถือกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ ตกมาสู่ลูกหลาน ความเชื่อเหล่านั้นก็ปลูกฝัง สามารถอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่พิพาทได้ จะเห็นได้ว่า ไทย – กัมพูชา เช่น วัดอัลลองเวง อำเภอลองเวง จังหวัดอุดรธานี ก็ได้มีการนำเทียนพรรษา ผ้าอาบน้ำฝน และจุดปัจจัยไทยธรรม ไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ของประเทศกัมพูชาที่อยู่ตามแนวชายแดนไทย พร้อมทั้งถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณร โดยมี ส่วนคณะสงฆ์ชาวกัมพูชามารับถวายเทียนพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน พร้อมด้วยจุดปัจจัยไทยธรรม โดยมีประชาชนชาวกัมพูชาให้การต้อนรับจำนวนมาก เช่นกัน^{๓๓} และ**พระครูโกศลศาสนวงศ์** กล่าวว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสันติภาพ ของคนในชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างสันติภาพของประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย จะเห็นว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาท ในช่วงเข้าพรรษา จะมีการจัดกิจกรรมการถวายเทียนเข้าพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน ของชุมชนสองชาติ โดยเป็นการสานสัมพันธ์ไมตรีมิตรพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-กัมพูชา เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของหมู่คณะ ทั้งพระสงฆ์ และประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมประเพณีเทียนเข้าพรรษา ให้คงอยู่สืบไป อีกทั้งเพื่อเป็นการรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

สรุปได้ ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานับถือกันมายาวนาน ทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความรัก เมตตาต่อกัน โดยเฉพาะการปฏิบัติในคุณงามความดีต่อกัน ยึดหลักคุณธรรม การสร้างสัมพันธ์ไมตรี ในการทำบุญ การให้ทาน การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เป็นการลดข้อขัดแย้งของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๔.๒.๒ ด้านประเพณี

จากการสังเกตพบว่า ประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ส่วนมากจะนับถือ ประเพณีแสนโดนตา ถือว่าเป็นประเพณีที่ประชาชนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา นับถือเป็นส่วนมาก เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงออกถึงการนับถือผียายตา คือ เทศกาลเดือน ๑๐ ในวันแรม ๑๕ ค่ำ มีการเซ่นผียายตาที่เรียกแสนโดนตา คำว่า แสน หมายถึง เซ่น โขน หมายถึง ยายตา โดยจะมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งประเพณี ดังกล่าวจะมีการเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวกัมพูชา จะแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา ย้อนรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ สืบสานขนบธรรมเนียมที่ลูกหลานต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ และยึดหลักคำสอน

^{๓๓}นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ทางพุทธศาสนา คำว่า "แซน" แปลว่า เซ่น ในภาษาไทย โดนตา แซน /แซนเปรียญ ตรงกับคำว่า เซ่น หรือ เซ่นสรวง เป็นลักษณะกิริยา การกระทำ กระบวนการ หรือพิธีกรรม มีการจัดสำหรับอาหารหวาน คาว เรียกว่า แซนหรือสะปวก จุดรูปเทียนบอกกล่าว ร้องเรียกชื่อสกุลของบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว ให้มา "ซีเจาะ โฮบปะชากระยาบูชา" การหยิบแบ่งให้ ปจี ลงท้ายที่การกรวดน้ำให้ "แซนหม้อจหรือ จตักโดง" ภาพลักษณ์ทั้งหมดแสดงออกทางสังคม บ่งชี้คุณธรรม ถึงธรรมชาติแห่งความจงรักภักดี ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความรักความผูกพัน ความตระหนักในบุญคุณ การประกาศคุณค่าคุณงาม ความดี ที่มีต่อบรรพบุรุษ ซึ่งนายธงชัย เจริญพานิชย์กุล ได้กล่าวว่า ประเพณีสำคัญของประชาชนในพื้นที่พิพาท ซึ่งพอจะเห็นได้มากที่สุด คือ ประเพณีการทำบุญ แซนโดนตา ซึ่งเป็นประเพณี ที่ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับทาง พระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติตนให้มีความมีความกตัญญูต่อบุพการีของตน และผู้ที่ล่วงลับไป^{๔๔}

พระปรีก แะ เจ้าอาวาสสะแรน้อย กล่าวว่า ประเพณีของกัมพูชา ก็เหมือนชาวไทย เช่น ประเพณี แซนโดนตา ก็เป็นประเพณีที่กัมพูชา ได้มีการสืบทอด มาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมาจากพระพุทธศาสนา เช่นกัน การเตรียมอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีแซนโดนตาประกอบด้วย อาหารคาว – หวาน ผลไม้ เครื่องดื่ม และอุปกรณ์ดังต่อไปนี้ (๑) อาหารคาวได้แก่ ปลาแห้ง ปลาลาย หมูย่าง ไก่ย่าง แกงวันเส้น แกงกล้วย ต้มยำไก่ ลาบหมู ไก่หนึ่ง ซึ่งต้องเป็นไก่ทั้งตัวเอาเครื่องในออก (๒) อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัดใบมะพร้าว ขนมหิวน ขนมนางเล็ด ขนมหอค (ขนมหอกบัว) ขนโมกรด ข้าวกระยาสาร (๓) ผลไม้ ได้แก่ มะพร้าวอ่อน กล้วย ส้ม ละมุด พุทรา องุ่น เป็นต้น (๔) เครื่องดื่ม ได้แก่ น้ำเปล่า เหล้าขาว น้ำอัดลม เหล้าสีต่างๆ เป็นต้น (๕) อุปกรณ์ต่างๆ ได้แก่ เสื่อหวาย ที่นอนแบบพับ หมอน ผ้าขาว ผ้าไหม ผ้าโสร่ง อาภรณ์ต่าง ๆ พาน รูป เทียน กรวย ๕ ซ่อ ที่ทำจากใบตองสดม้วนเป็นกรวย แล้วสอดด้วย รูป และใบกรวยกะนำ ความหมายของการจัดกรวย ๕ ซ่อ คือขันธ ๕ หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ^{๔๕}

สรุปได้ ประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเพณีที่สำคัญ คือ การให้ทาน โดยเฉพาะประเพณีแซนโดนตา ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้มีการแสดงถึงความกตัญญูต่อบุพการี การสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ ตลอดจนการสร้างสามัคคีของคนในชุมชนความรัก เมตตาต่อกัน ซึ่งก็เป็นการมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธ ลดความขัดแย้งของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๔.๒.๓ ด้านวัฒนธรรม

จากการสังเกตพบว่า ชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีหลายวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการกิน การแต่งกายวัฒนธรรมทางภาษา มีความเหมือนกันที่สุด ก็คือการใช้ภาษาของชุมชนในพื้นที่พิพาท เพราะส่วนมากจะพูดเป็นภาษาเขมร สาเหตุเพราะเขตพื้นที่ที่ติดกับกัมพูชา มี

^{๔๔}นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕}พระปรีก แะ เจ้าอาวาสสะแรน้อย ตำบลสะแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ประวัติศาสตร์ แต่สมัยก่อนเขตพื้นที่นั้น เคยเป็นชุมชนเขมรมาก่อน ต่อมาได้มีการต่อสู้เขตแดน และมีการแบ่งเขตของชาติ ชุมชนในเขตพื้นที่พิพาท ส่วนมากจึงจะมีการใช้ภาษาเขมรเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้วยังให้การเคารพซึ่งกัน และกัน ให้เกียรติกันอยู่เสมอ ซึ่ง**พระครู ติ ทา** กล่าวว่า ภาษาเขมร พื้นเดิมเป็นภาษาของคนกัมพูชา และในเขตพื้นที่นั้นเคยเป็นเขมรมาก่อน จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษาของชุมชนมีส่วนคล้ายกัน และพูดกันรู้เรื่อง มีการพูดจาให้ความเคารพซึ่งกันและกัน^{๑๖} **นายสุชานา ลิ้ม** ได้กล่าวว่า กัมพูชา กับไทยเหมือนเป็นพี่น้องกัน เพราะแต่ก่อนในเขตพื้นที่นี้ เคยพูดภาษาเดียวกัน ต่อมาได้มีการแบ่งแยกอาณาเขตของประเทศ เขมรที่อยู่ฝั่งไทย ก็เลยพูดภาษา เดียวกันกับกัมพูชาได้อย่างคล่องแคล่ว การใช้ภาษา จึงเป็นประโยชน์ ต่อการติดต่อค้าขาย และการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันได้^{๑๗} **นายปิ่น เคง** กล่าวว่า กัมพูชา กับไทย คือพี่น้องกัน แต่ครั้งก่อนเคยอาศัยซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การกราบไหว้ให้ความเคารพ นับถือพระพุทธศาสนา เหมือนกัน^{๑๘}

พระรอบ เมฆ กุสลาภิรโต กล่าวว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไก อันสำคัญยิ่ง ที่ทำให้ชุมชนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะวัฒนาของไทย – กัมพูชา แต่มีการแสดงความเคารพรักต่อกัน เมื่อมีการพบกันก็ยิ้มแย้มแจ่มใจต่อกัน แม้จะไม่มี การพูดจาทักทายกันก่อนก็ตาม^{๑๙} **นายบุญทิม เวื่อน** กล่าวว่า กัมพูชา มีวัฒนธรรมที่เหมือนกับไทย คือ มีการเคารพซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกัน เมื่อมีการพบกันจะยกมือไหว้กัน มีความเมตตา กรุณา ให้การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ^{๒๐} **ปุก เจียก** กล่าวว่า ประชาชนในพื้นที่พิพาท จะให้การช่วยเหลือ เมื่อมีการขอความช่วยเหลือ โดยเฉพาะชาวไทย ได้เข้ามาช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวกัมพูชาได้ดีขึ้น^{๒๑}

สรุปได้ว่า ภาษาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ส่วนมากจะใช้ภาษาเหมือนกันคือภาษาเขมร การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกันทำให้เกิดความเข้าใจกันเป็นอันดี จึงเหมือนเป็นพี่น้องกันได้ วัฒนธรรมภาษาช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในการสื่อสารของประชาชนทั้งสองฝั่งเข้าใจกันได้ จนกลายเป็นบ้านพี่เมืองน้องกัน ซึ่งก็เป็นการมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบริบทวิถีพุทธ ลดความขัดแย้งของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๔.๓ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบริบทวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

^{๑๖} พระครู ติ ทา, รองเจ้าคณะอำเภอวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} นายสุชานา ลิ้ม, จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๘} จังหวัดกำแพงเพชร, ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} นายปิ่น เคง, พระรอบ เมฆ กุสลาภิรโต, เจ้าคณะตำบล, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} นายบุญทิม เวื่อน, จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} ปุก เจียก, อาจารย์/พิธีทางศาสนาชาวกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนา การนำพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนา มนุษย์ จึงเป็นคำตอบ หรือทางออกที่ดีที่สุด เพราะเหตุผลที่ว่า ความขัดแย้งที่จะเกิดความสงบได้นั้น ต้องอาศัย ความเมตตา ความรัก สามัคคีต่อกัน จากทางประวัติศาสตร์สอนให้รู้แล้ว การประหัดประหารด้วยศัตรารัฐ ไม่ใช่วิธีการที่ดี มีแต่จะทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากร ประเทศที่อยู่ลอดปลอดภัยมาได้หลายประเทศส่วนมากจะใช้กุศโลบายในการสร้างสันติภาพ คือ การแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง **Discovery of others Projects of shared purpose** ประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งทางประเพณี และวัฒนธรรม ที่ได้รับอิทธิทางศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ผสมผสานกันมาตลอด ทำให้ทั้งสองพื้นที่ได้รับผลประโยชน์ที่ดีงามตามมาเช่นกัน ซึ่งผลการวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยจะได้มุ่งวิเคราะห์ในสามประเด็น ดังนี้

๔.๓.๑ ด้านความเชื่อ พบว่า ความเชื่อของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ส่วนมากเกิดจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์ เช่น มีการนับถือผีสง นางไม้ เทวดา และผสมผสานกับ พระพุทธศาสนา มีการทำบุญ ให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นเครื่องผูกพันทางด้านจิตใจ ทำให้ประชาชนในพื้นที่พิพาท ยังมีความเกรงกลัวต่อสิ่งเลวร้ายในชีวิต แล้วหันมาทำความดี ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ทางความเชื่อ เพราะศาสนาทำให้คนเกรงกลัวต่อภัย และไม่กล้าทำบาปที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

๔.๓.๒ ด้านประเพณี พบว่า ประเพณีของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการนับถือกันมายาวนาน คือ ประเพณีทางศาสนา เช่น พราหมณ์ นับถือการบูชาฮัยญ การฟ่องรำ บวงสรวงสิทธิดี เพื่อขอพรแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่เป็นเทพต่าง ๆ และต้นไม้ ธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ผสมผสานกับการนับถือพุทธศาสนา มีการทำบุญ ให้ทานแก่คนจน คนตายไปแล้ว รักษาศีล เพื่อให้บ้านเมืองอยู่ในความสงบไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ทำให้ประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๔.๓.๓ ด้านวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีข้อวัตรปฏิบัติมายาวนาน และมีหลากหลายวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การพูดจาทางภาษา การปฏิบัติ แม้จะมีข้อแตกต่างกันทางวัฒนธรรมอื่น ๆ แต่วัฒนธรรมการปฏิบัติต่อกันของเพื่อนมนุษย์ ก็คือ วัฒนธรรมการทักทายกันของคนต่างชาติ ศาสนา ซึ่งประชาชนในพื้นที่พิพาทส่วนมากจะรับเอาวัฒนธรรมที่มาจากชาติตะวันออก คือ อินเดียที่นับถือพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมทางศาสนาจึงทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาท หล่อหลอมทำให้มีวัฒนธรรมอันดีงามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ข้อปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ความดีงามต่อกัน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขของคนในชาติ

สรุปได้ว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติ พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญมีความเหมือนกันหลายด้าน การอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า **Discovery of others Projects of shared purpose** “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๒. เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา และ ๓. เพื่อวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีประเด็น ที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ กับผู้รู้และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งสามารถนำข้อมูลที่ได้กลับมาวิเคราะห์ สรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ มีประเด็นที่จะนำเสนอ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับองค์ความรู้ ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ สันติภาพบนความเชื่อ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่ออันเดียวกันมีการสืบทอดมายาวนาน คือ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แม้จะเป็นการผสมผสานกัน แต่ก็ทำให้มีผลต่อทัศนคติทางความคิดของประชาชนในพื้นที่พิพาท ส่วนหนึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่พิพาท หันมาทำความดี ในความเชื่อที่ว่า ทำดีได้ดี ความชั่วได้ชั่ว การบูชาเทพ การบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นความเชื่อทำให้ประชาชนต้องมีการปฏิบัติตาม เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งความดีงาม

๔.๔.๒ สันติภาพบนประเพณี

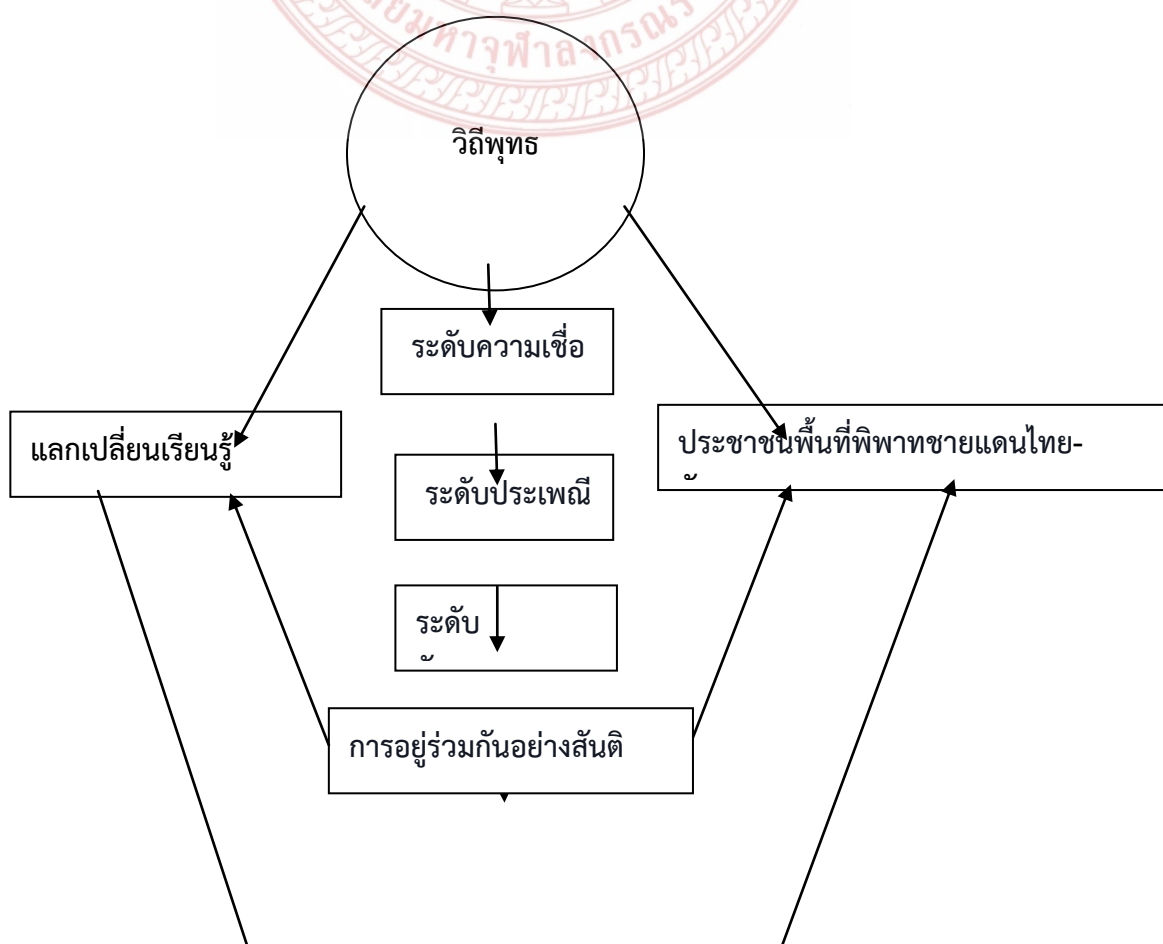
การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ที่อยู่บนพื้นฐานการปฏิบัติตามประเพณี ซึ่งประเพณีที่หลากหลายส่วนมากมาจากสองศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้รับอิทธิพลทางประเพณีทางพราหมณ์ เช่น การบูชาเทพ เพราะกลัวภัยธรรมชาติ ส่วนพุทธศาสนา มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น

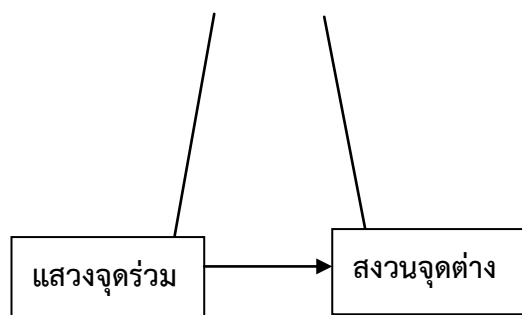
๔.๔.๓ สันติภาพบนวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม อันดีงามในทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนมาก มีแนวทางปฏิบัติตามหลักคุณธรรมความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายเรียบร้อย การใช้ภาษา พุดจาสุภาพต่อกัน วัฒนธรรมทางกาย เช่น การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ การแสดงความเคารพต่อกัน การนับถือผู้ใหญ่ เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีสามระดับที่สำคัญ คือ ๑. สันติภาพบนความเชื่อ ๒. สันติภาพบนประเพณี และ ๓. สันติภาพบนวัฒนธรรม ทั้งสามระดับเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างประชาชนพื้นที่พิพาท และวิถีพุทธ เป็นแนวทางในการปฏิบัติบนพื้นฐานเพื่อลดความขัดแย้ง ที่เรียกว่า *Discovery of others Projects of shared purpose* “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทำให้เกิดสันติภาพความสงบ ราบรื่น ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งพอสรุปเป็นแผนภาพประกอบ องค์ความรู้ ๓ ระดับ ได้ดังต่อไปนี้

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๓ ระดับ

ภาพประกอบที่ ๑ องค์ความรู้ ๓ ระดับ

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๒) เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ คือ เน้นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงภาคสนาม (Field Research) ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผล

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา สรุปตามประเด็นวัตถุประสงค์ สำคัญดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็ทรงระงับประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนถึงปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรม หลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมกลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีการรับความนิยมนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

๕.๑.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

(๑) ด้านความเชื่อ พบว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มายาวนาน ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือในคุณธรรมความดี และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองหลายครั้ง แต่ประชาชนก็ยังยึดมั่นนับถือกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อนั้น ๆ การสร้างสันติภาพทางความเชื่อที่ถูกต้อง จึงเป็นการลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสุขของชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ได้เป็นอย่างดี

(๒) ด้านประเพณี พบว่า ชุมชนพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา ได้ยึดถือประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีทำบุญแซนโดนตา หรือการให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อบุ ป่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี คือการให้ทาน เป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีการจัดร่วมกัน คือ ประเพณี แซนโดนตา ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่

(๓) ด้านวัฒนธรรม พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมี การทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ประเด็นที่สำคัญของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ที่ยึดเหนี่ยวต่อกัน คือ ความรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่

๕.๑.๓ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญยังมีความเหมือนกันหลายประการ และการอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า Discovery of others Projects of shared purpose “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมวิเคราะห์ และนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๒.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็รณรงค์ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การ

ขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีการรับนับถือ สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวไว้ว่า สมัยก่อนพุทธกาล ชาวอินเดียได้เดินทางมาค้าขายกับสุวรรณภูมิอยู่เสมอ และเข้ามาตั้งถิ่นฐานรกรากและเผยแผ่วัฒนธรรมแก่ชาวพื้นเมืองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานาน และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาไม่มีความรังเกียจลัทธิอื่นใดที่ร่วมสมัยในที่ต่าง ๆ จนมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเดินทางเข้าสู่ดินแดนแหลมอินโดจีนเป็นจำนวนมาก^๑ และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของนายธงชัย เจริญพานิชย์กุล กล่าวไว้ว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทยถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในประเทศไทย ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมาช้านาน โดยแบ่งชาวไทยเชื้อสายเขมรออกเป็นสองกลุ่มใหญ่คือ ชาวเขมรบน หรือเขมรสูง ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรือที่เรียกว่าอีสานใต้ โดยเชื่อว่าอพยพเข้ามาในดินแดนไทยในช่วง พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๒๕ และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนจากประเทศกัมพูชาในสมัยอดีตซึ่งปัจจุบันกลุ่มหลังนี้จะกลมกลืนไปกับชาวไทยในปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวกัมพูชาอพยพ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยในภาวะสงคราม โดยบางส่วนได้อพยพกลับภูมิลำเนาเดิม ขณะที่บางส่วนยังคงปักหลักอยู่ในดินแดนไทยพัฒนาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา จึงพบในทางหลักฐานประวัติศาสตร์ ความเป็นมากกว่าพันปี โดยแต่เดิมเป็นดินแดนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ที่มีหลักฐานว่าอพยพมาจากอินเดีย ในฐานะพ่อค้า หรือเพื่อการค้า ผ่านเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรอินโดจีน และตั้งถิ่นฐาน ผสมผสานกับคนในท้องถิ่นเดิม และกับคนที่อพยพมาทีหลัง ทั้งในชาติพันธุ์ และทางวัฒนธรรมมีความเจริญเพิ่มขึ้นตามลำดับ ต่อมาได้มีชนอินเดียเข้ามาติดต่อค้าขาย และได้นำเอาวัฒนธรรมอินเดียมาเผยแพร่ด้วย ทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา รับเอาวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งก็คือพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน^๒

๕.๒.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้

๑) ด้านความเชื่อ

พบว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มายาวนาน ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือในคุณธรรมความดี และเป็นแนวทางใน

^๑เสถียร โพธิ์นันทะ, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า๒.

^๒นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

การปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้ง แต่ประชาชนก็ยังยึดมั่นนับถือกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อนั้น ๆ การสร้างสันติภาพทางความเชื่อที่ถูกต้อง จึงเป็นการลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสงบสุข ของชุมชนในเขตพื้นที่พืพาทไทย – กัมพูชา ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**ธงชัย เจริญพานิชย์กุล** กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้มีการยอมรับนับถือกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ ตกมาสู่ลูกหลาน ความเชื่อเหล่านั้นก็ปลูกฝัง สามารถอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่พืพาทได้ จะเห็นได้ว่า ไทย – กัมพูชา เช่น วัดอัลลองเวง อำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี ก็ได้มีการนำเทียนพรรษา ผ้าอาบน้ำฝน และจุตูปัจจัยไทยธรรม ไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ของประเทศกัมพูชาที่อยู่ตามแนวชายแดนไทย พร้อมทั้งถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณร โดยมี ส่วนคณะสงฆ์ชาวกัมพูชามารับถวายเทียนพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน พร้อมด้วยจุตูปัจจัยไทยธรรม โดยมีประชาชนชาวกัมพูชามาให้การต้อนรับจำนวนมากเช่นกัน และ**พระครูโกศลศาสนวงศ์** กล่าวว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสันติภาพของคนในชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างสันติภาพ ของประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย จะเห็นว่า ชุมชนในพื้นที่พืพาท ในช่วงเข้าพรรษา จะมีการจัดกิจกรรมการถวายเทียนเข้าพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน ของชุมชนสองชาติ โดยเป็นการสานสัมพันธ์ไมตรีมิตรภาพพระพุทธศาสนาระหว่างไทย-กัมพูชา เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของหมู่คณะ ทั้งพระสงฆ์ และประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ตามนโยบายของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ (คสช.) และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมประเพณีเข้าพรรษา ให้คงอยู่สืบไป อีกทั้งเพื่อเป็นการรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

๒) ด้านประเพณี

พบว่า ชุมชนพื้นที่พืพาท ไทย – กัมพูชา ได้ยึดถือประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ ประเพณีทำบุญแซนโดนตา หรือการให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อบุยา ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี คือการให้ทาน เป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พืพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีการจัดร่วมกัน คือ ประเพณี แซนโดนตา ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งประชาชนในเขตพื้นที่พืพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**ธงชัย เจริญพานิชย์กุล** ได้กล่าวว่า ประเพณีสำคัญของประชาชนในพื้นที่พืพาท ซึ่งพอจะเห็นได้มากที่สุด คือ ประเพณีการทำบุญ แซนโดนตา ซึ่งเป็นประเพณี ที่ประชาชนในเขตพื้นที่พืพาทให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติตนให้มีความมีความกตัญญูต่อบุพพการีของตน และผู้ที่ล่วงลับไป” **พระปริก แะ เจ้าอาวาสสระน้อย** กล่าวว่า ประเพณีของกัมพูชา ก็เหมือนชาวไทย เช่น ประเพณีแซนโดนตา ก็เป็นประเพณีที่กัมพูชา ได้มีการสืบทอด มาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมาจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน การเตรียมอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีแซนโดนตาประกอบด้วย อาหารคาว – หวาน ผลไม้ เครื่องดื่ม และอุปกรณ์ดังต่อไปนี้ (๑) อาหารคาวได้แก่ ปลาแห้ง ปลาล้าง หมูย่าง ไก่ย่าง แกงวุ้นเส้น

“นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

แกงกล้วย ต้มยำไก่ ลาบหมู ไก่หนึ่ง ซึ่งต้องเป็นไก่ทั้งตัวเอาเครื่องในออก (๒) อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัดใบมะพร้าว ขนมเทียน ขนมนางเล็ด ขนมโชค(ขนมดอกบัว) ขนมโก๋รด ข้าวกระยาสาร (๓) ผลไม้ ได้แก่ มะพร้าวอ่อน กล้วย ส้ม ละมุด พุทรา องุ่น เป็นต้น (๔) เครื่องดื่ม ได้แก่ น้ำเปล่า เหล้าขาว น้ำอัดลม เหล้าสีต่างๆ เป็นต้น (๕) อุปกรณ์ต่างๆ ได้แก่ เสื่อหวาย ที่นอนแบบพับ หมอน ผ้าขาว ผ้าไหม ผ้าโสร่ง อาหารต่าง ๆ พาน รูป เทียน กรวย ๕ ซ่อ ที่ทำจากใบตองสดม้วนเป็นกรวย แล้วสอดด้วย รูป และใบกรวยกะน้ำ ความหมายของการจัดกรวย ๕ ซ่อ คือชั้น ๕ หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ^๔

๓) ด้านวัฒนธรรม

พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา มีข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมีการทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ประเด็นที่สำคัญของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา ที่ยึดเหนี่ยวต่อกัน คือ ความรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**พระครู ติ ทา** กล่าวว่า ภาษาเขมร พื้นเดิมเป็นภาษาของคนกัมพูชา และในเขตพื้นที่นั้นเคยเป็นเขมรมาก่อน จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษาของชุมชนมีส่วนคล้ายกัน และพูดกันรู้เรื่อง มีการพูดจาให้ความเคารพซึ่งกันและกัน^๕ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**นายสุชานา ลิ้ม** ได้กล่าวว่า กัมพูชา กับไทยเหมือนเป็นพี่น้องกัน เพราะแต่ก่อนในเขตพื้นที่นี้ เคยพูดภาษาเดียวกัน ต่อมาได้มีการแบ่งแยกอาณาเขตของประเทศ เขมรที่อยู่ฝั่งไทย ก็เลยพูดภาษาเดียวกันกับกัมพูชาได้ อย่างคล่องแคล่ว การใช้ภาษา จึงเป็นประโยชน์ ต่อการติดต่อค้าขาย และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้^๖ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**นายปิ่น เคง** กล่าวว่า กัมพูชา กับไทย คือพี่น้องกัน แต่ครั้งก่อนเคยอาศัยซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การกราบไหว้ให้ความเคารพ นับถือพระพุทธศาสนา เหมือนกัน^๗ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**พระรอบ เมฆ กุสลาภิรัต** กล่าวว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไก อันสำคัญยิ่ง ที่ทำให้ชุมชนพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะวัฒนาของไทย - กัมพูชา แต่มีการแสดงความเคารพรักต่อกัน เมื่อมีการพบกันก็ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน แม้จะไม่มี การพูดจากันก่อนก็ตาม^๘ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ**นายบุญทิม เวื่อน** กล่าวว่า กัมพูชา มีวัฒนธรรมที่เหมือนกับไทย คือ มีการเคารพซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกัน เมื่อมีการพบกันจะยกมือไหว้กัน มีความเมตตา กรุณา ให้การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันอยู่

^๔พระปรีก แะ เจ้าอาวาสสระแรน้อย ตำบลสระแรน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๕พระครู ติ ทา, รองเจ้าคณะอำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๖นายสุชานา ลิ้ม, จังหวัดกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๗จังหวัดกำปงธม, ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๘นายปิ่น เคง, พระรอบ เมฆ กุสลาภิรัต, เจ้าคณะตำบล, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

เสมอ^๕ และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ **ปูก เจียก** กล่าวว่า ประชาชนในพื้นที่พิพาท จะให้การช่วยเหลือ เมื่อมีการขอความช่วยเหลือ โดยเฉพาะชาวไทย ได้เข้ามาช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวกัมพูชาได้ดีขึ้น^๖

๕.๒.๓ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผลการวิเคราะห์สรุป ดังนี้

๑) ด้านความเชื่อ พบว่า ความเชื่อของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ส่วนมากเกิดจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์ เช่น มีการนับถือผีสง นางไม้ เทวดา และผสมผสานกับ พระพุทธศาสนา มีการทำบุญ ให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นเครื่องผูกพันทางด้านจิตใจ ทำให้ประชาชนในพื้นที่พิพาท ยังมีความเกรงกลัวต่อสิ่งเลวร้ายในชีวิต แล้วหันมาทำความดี ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ทางความเชื่อ เพราะศาสนาทำให้คนเกรงกลัวต่อกาย และไม่กล้าทำบาปที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

๒) ด้านประเพณี พบว่า ประเพณีของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการนับถือกันมายาวนาน คือ ประเพณีทางศาสนา เช่น พราหมณ์ นับถือการบูชาโยน การพ้องรำวงสรวงสิทธิศักดิ์ เพื่อขอพรแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่เป็นเทพต่าง ๆ และต้นไม้ ธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ผสมผสานกับการนับถือพุทธศาสนา มีการทำบุญ ให้ทานแก่คนจน คนตายไปแล้ว รักษาศีล เพื่อให้บ้านเมืองอยู่ในความสงบไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ทำให้ประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๓) ด้านวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีข้อวัตรปฏิบัติมายาวนาน และมีหลากหลายวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การพูดจาทางภาษา การปฏิบัติ แม้จะมีข้อแตกต่างกันทางวัฒนธรรมอื่น ๆ แต่วัฒนธรรมการปฏิบัติต่อกันของเพื่อนมนุษย์ ก็คือ วัฒนธรรมการทักทายกันของคนต่างชาติ ศาสนา ซึ่งประชาชนในพื้นที่พิพาทส่วนมากจะรับเอาวัฒนธรรมที่มาจากชาติตะวันออก คือ อินเดียที่นับถือพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมทางศาสนาจึงทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาท หล่อหลอมทำให้มีวัฒนธรรมอันดีงามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ข้อปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ความดีงามต่อกัน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขของคนในชาติ

สรุปได้ว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติ พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญยังมีความเหมือนกันหลายประการ และการอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า Discovery of others Projects of shared purpose “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริงในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

^๕ นายบุญทิม เวียน, จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๖ ปูก เจียก, อาจารย์/พิธีทางศาสนาชาวกัมพูชา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้เป็นอเนกประการ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยกลับพบว่ายังมีปัญหาอีกหลายอย่างที่ควรจะต้องได้รับการค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ก็เช่นเดียวกันกับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัยจึงขอข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและสาหรับการทา วิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. รัฐบาลควรส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยจัดงบประมาณให้กับชุมชนในการส่งเสริมกิจกรรม และเชิญชุมชนในพื้นที่พิพาทร่วมในกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันสำคัญ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

๒. รัฐบาลควรส่งเสริมประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในพื้นที่พิพาท แบบมีส่วนร่วมให้เกิดความรักสามัคคีของชุมชนในพื้นที่พิพาท

๓. กระทรวงกิจการศาสนา และวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หลักธรรมให้มากเพราะหลักธรรมสามารถช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดความขัดแย้ง

๔. รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีงามระหว่าง ชุมชนในพื้นที่พิพาท เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสันติของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา

๒. ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทย – ในกัมพูชา ที่มีต่อการสร้างสันติของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา

บรรณานุกรม

ก. เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารทุติยภูมิ

๑) ภาษาไทย

(๑) หนังสือทั่วไป

กวี วรกวิน. แผนที่ความรู้ท้องถิ่นไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาคุณภาพวิชาการ, ๒๕๔๗.

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕.

โคทม อารียา. “การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สันติวิธีจากมุมมองศาสนา. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.

พระครูพินิตธรรมประภาส. อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พระครูอนันตขันติคุณ. เชียงราย : เจ็ดยอดการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมฺโม). ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พะเยา: โรงพิมพ์เจริญอักษร, ๒๕๕๐.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.

ชาติ เปรมฤดี. ชะตากรรมพระพุทธศาสนาระหว่างสงครามในสาธารณรัฐเขมร. กรุงเทพฯ มหานคร : ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๑๗.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “หน่วยที่ ๙ การใช้ความรุนแรง” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ ๘-๑๕ พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

_____. ทำทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๓๓.

ไชยันต์ รัชชกุล. “หน่วยที่ ๒ ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา”. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษาหน่วยที่๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

ไชยา อีเคตะ. สู่สันติ บทสนทนาระหว่าง โยฮัน กัลตุง และ ไชยา อีเคตะ. กรุงเทพฯ:บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๐.

- เดวิด แชนด์เลอร์. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. แปลโดยพรณงามเง้าธรรมสารและคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- นักร้อง นพรัตน์. **ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา**. แปลโดยทองดีธนรัชต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จังหวัดจันทบุรี, ๒๕๕๐.
- ถนอม อานามวัฒน์. **ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน**. กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓.
- ธีระ นุชเปี่ยม. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา**. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒๗.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม**. พิมพ์เฉพาะบทครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **ประวัติมหาดมะ คานธี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. ๒๕๓๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การกลับมาแห่งศีลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑.
- พระธรรมโกศาจารย์.(พุทธทาสภิกขุ). **การกลับมาแห่งศีลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____ . **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: พิมพ์สาย. ๒๕๔๘.
- _____ . **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕.
- _____ . **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.
- _____ . **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ . **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.
- _____ . **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑.
- _____ . **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- ปวย อึ้งภากรณ์. ศาสตราจารย์. **สันติประชาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

- _____ . **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑
กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐.
- พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- พุทธทาสภิกขุ. **ความอยู่รอดของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.
- _____ . **อติมมยตา คืออะไร? และ อติมมยตากับสันติภาพของโลก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.
- _____ . **สันติภาพของโลก.** สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ. ๒๕๓๑.
- ฟื้น ดอกบัว. **รศ.ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุรพาสาส์น, ๒๕๔๙.
- มนต์ ทองซึ้ง. **๔ ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. **“แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายทางสังคม”.** เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนากับพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๕๕).
- มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน ; คติความเชื่อ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- _____ . **ความเชื่อของคนไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖.
- พระยาอนุমানราชธน. **รวมเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๒.
- โยฮัน กัลตุง. **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง.** สมชัย เย็นสบาย ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ., ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น), ๒๕๔๖.
- วงศ์ พัวพันธ์. **เขมรในทัศนะเจ้าโรมดม สีหนุ.** แปลโดยสว่าง พิมพ์ครั้งที่. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑.
- วิจิตร ศรีสอาน. ศาสตราจารย์ ดร. **“การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”.** ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง.** วลัย อารุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- วิทยากร เชียงกุล. **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะ คานธี.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓). หน้า ๑๐๓.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย จังหวัดพะเยา.** กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรีณิตติ้งเฮ้าส์), ๒๕๓๖.
- สายหยุด เกิดผล. พลเอก. **“สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย”.** ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง.** วลัย อารุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

เสถียร กองธรรม. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. ปัตตานี : สำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๒๗.

เสถียร โกเศศ. **ประเพณีเบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘.

_____. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒.

เสาวภา ไพทยวัฒน์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๙.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัว : ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

ศิริพร จิตะฐาน. **เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ของดีในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์. ๒๕๔๔.

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๒) วิจัย/สารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์

ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน. “แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน”. **รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์**. (กองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น), ๒๕๕๑

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ธนาภรณ์ ไกล่ชิดและคณะ. “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตากุ้ง) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๔.

ธิดารัตน์ ดวงสินธุ์. “แนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษาของประชาชนอำเภอเมืองอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

พระมหาหวมด สุภกธมโม. ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิกร) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรธนา). “พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุริยันต์ สุวรรณราช “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดสตูล”.
รายงานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

(๓) วารสารวิจัย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์”. ใน วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับ
 ที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค, ๒๕๒๘) หน้า ๑๖๐-๑๖๑

(๔) ออนไลน์

มาร์ติน ลูเธอร์ คิงจูเนียร์. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki> (๑ พ.ย.๒๕๕๖).
 Roger Bischoff. **Buddhism in Myanmar: A Short Story**. (Kandy: Sri Lanka Buddhist Publication Society, ๑๙๙๕) p.๑๖-๑๙๒๖-๒๗
 ๒๘๓๒. Available at <http://www.buddhanet.net/pdf_file/budhmyanmar.pdf> (๑๓ June ๒๐๑๐)
 Wilhelm Geiger. **The Mahāvamsa or the Great of Chronicle of Ceylon**. (London: Oxford Press.
 1912). p.82. Available at <<http://www.archive.org/details/mahavamsagreatchoo>
 geigrich> (13 June 2010)

(๕) สัมมนา

พระไพศาล วิสาโล พุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ ปาฐกถาในการสัมมนาชาวพุทธนานาชาติหัวข้อ
 “Searching for a Bridge of Peace” ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น วันที่ ๓ สิงหาคม
 ๒๕๕๘.

(๖) สัมภาษณ์

ไครซิสกรุป นักการทูต. รายงานของไครซิสกรุปเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย.
 ๑๑ เมษายน ๒๕๕๔. สัมภาษณ์.

๒) ภาษาอังกฤษ

(1) Booked

BuddhisminMalaysia. Available at <http://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_in_Malaysia
 > (13 June 2010)
 Coffey. R.E. C.Cook. & P. L. Hunsaker. **Management and Organizational
 Behavior**. Burr Ridge. (IL: Irwin. 1994). p. 122.
 Gandhi. M.K. Non-Violence in Peace & War. Vol.1. Ahmedabad : Navajivan Publishing
 House. 1948.
 Janis Brahms Spring. **How Can I Forgive You**. (New York : Harper Collins
 Pulishers. 2005.

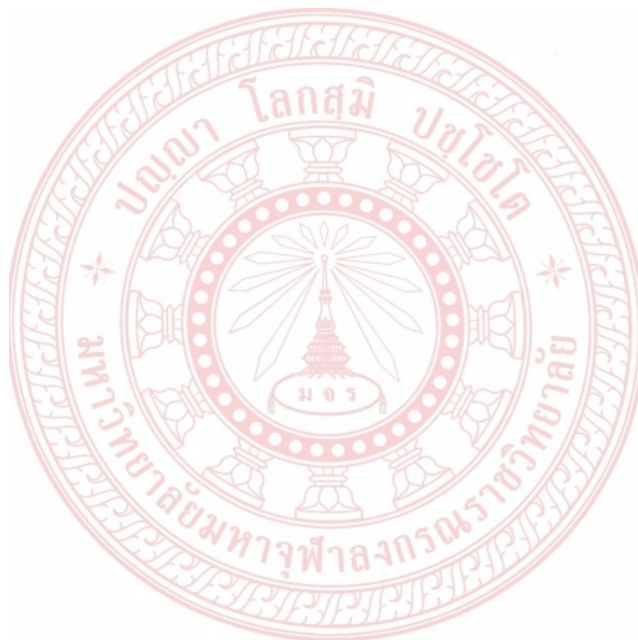
- Johan Galtung. **Peace: Research. Education. Action: Essays in Peace Research.1.** (Copenhagen: Christian Ejlers. 1975).
- _____. "Violence Peace and Peace Research". in **Journal of PeaceResearch. Vol.6 VI.** 1968.
- _____. "Violence Peace and Peace Research". in **Journal of PeaceResearch. Vol. 6.** 1996.
- James O'Connell. "Meanings. Strategies. and Structures : Another Look at Nonviolence.Force and Violence". Unpublished Paper. School of Peace Studies. Bradford UniversityU.K.. 1987.
- Khamsao Cuvilize. **A Study of the Present Laotian Buddhist Sangha's Status and Roles inEducational Administration. Thesis of M.A. of Buddhist Studies.** (Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalay. 2007). p. 13.
- Richard L. Lanigan. "A Good Rhetoric is Possible: Ricoeur's Philosophy of Language As a Phenomenology of Discourse in the Human Science". in **The Philosophy of Paul Ricoeur.**Ed.Lewis Edwin Hahn. Chicago. IL: Open Court. 1999. Pp.309.
- Thich Nhat Hanh. "Love in Action". **Engaged Buddhist Reader.** Edited by Arnold Kotler.(Berkeley: Parallax Press. 1996). and "Please Call Me by My True Names". **The Path of Compassion:Writings on Socially Engaged Buddhism.** edited by Fred Eppsteiner. (Berkeley: Parallax Press. 1985).
- Phra Brahmaguna Bhorm (P.A. Payutto). **Thai Buddhist in the Buddhist World.**(Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Press. 2005). p.24-26.
- Charuwan Phongtian. **Buddhist Arts of Thailand. Thesis of M.A.** Magadha University. (India: Bodha-Gaya.1979-1981. **Thai - Cambodia culture relationship through Arts.** Dissertation of Ph.D. of Magadha University. (India: Bodha-Gaya.2000.
- Ian Harris. **Cambodian Buddhism: History and Practice.** (Chiang Mia: Silkworm Books. 2006.
- Manich Jumsal. **History of Thailand and Cambodia From the days of Angkor to thepresent.** (Bangkok: Chalermnit Press. 1987). p.84.
- See at T.W.Rhys Davids. **Buddhist India.** Motilal Banarsidass Publishers Private Limited. Delhi. **Ven.S. Dhammika the Edicts of King Asoka** (Kanaky. Sri Lanka: Buddhist Publication Society). 1994).. **King Asoka and Buddhism : History and Literary Studies.** Ed.Auradha Seneviratna. (Kanaky. Sri Lanka: Buddhist Publication Society). 1994.
- Sam Nhean. **The History of Buddhist in Cambodia.** (Phnom Penh: Buddhist Association. 1957.

Keyes Charl F. **Communist Revolution and the Buddhist Past in Cambodia'** in Keyes. Charles F. Lural Kendall and Helen Hardare (eds) **Asian Vision of Authority: Religion and the Modern State of East and Southeast Asia.** Honolulu: University of Hawaii Press. 1994.

Yang Sam. **Khmer Buddhism and Politics.** 1954-1984.

Yim Sombo and Others. **The Threads of Continuity: Buddhism and Conflict in Cambodia.** 1953 to 1979 in Siksacakr. Penny Edwards. Michel Rethy Antelme. Editors. (Center for Khmer Studies: Ponleu Khmer Printing& Publishing House. 2007.

Yam Sam. Yang Sam. **Khmer Buddhism and Politics.** 1954-1984.

**การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชน
พื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
Peaceful Coexistence on the Buddhist Path
Of The Thai – Cambodian Border Dispute.**

นายสราวุฒิจาหอม
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ๒) เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ คือ เน้นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงภาคสนาม (Field Research) ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า

๑) พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็รณรงค์ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ขนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีความนิยมนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

๒) กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

(๑) ด้านความเชื่อ พบว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มายาวนาน ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือในคุณธรรมความดี และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้ง แต่ประชาชนก็ยังยึดมั่นนับถือกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อนั้น ๆ การสร้างสันติภาพทางความเชื่อที่ถูกต้อง จึงเป็นการลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสงบสุข ของชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ได้เป็นอย่างดี

(๒) ด้านประเพณี พบว่า ชุมชนพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา ได้ยึดถือประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีทำบุญแซนโดนตา หรือการให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อบุยา ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี คือการให้ทาน เป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีการจัดร่วมกัน คือ ประเพณี แซนโดนตา ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่

(๓) ด้านวัฒนธรรม พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีข้อปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมี การทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ประเด็นที่สำคัญของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ที่ยึดเหนี่ยวต่อกัน คือ ความรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่

๓) วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญยังมีความเหมือนกันหลายประการ และการอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า Discovery of others Projects of shared purpose “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

คำสำคัญ: การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ; บนวิถีพุทธ; ประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

ABSTRACT

Research on the trajectory of the people Buddhist Peace sample space Thailand-Cambodia border dispute, a qualitative research (Qualitative Research) is an in-depth interviews (in-depth interview). Objective ๓: ๑) in order to study the

relationships of the people Buddhist in Thailand-Cambodia border dispute, ២) to study the Buddhist mechanisms in post-conflict areas of communities in Thailand-Cambodia border dispute and ៣) to study the example of peace on the trajectory of public areas, Buddhist Thailand-Cambodia border dispute. User research methods qualitative studies is the focus on education, research, documents (Documentary Research) and research in the field (Field Research). Which can be summarized the results of the research-based findings as follows:

The research found that:

Development the relationship of the people Buddhist in Thailand-Cambodia border dispute, evidence-based development relationship with Buddhism. It is anticipated that Cambodia was influenced by Brahmanism. Subsequently, Cambodia, has turned to believe doctrine in Buddhism more and more rule changes are frequent, which some leaders ever Buddhist public advocacy, it turned to profess Buddhism until virtually the current section, Thailand. . ១៩ century, in the reign of beginning of the Kingdom of LAN Xang. The indigenous culture of the Tai-Lao started to form societies inherited culture, then have the distribution CLOUT into land basins in Korat and the Mekong River. The expansion of the community after ១៩ centuries cause community groups in the region, which includes the community groups, community groups, the Mekong River basin Chinook River Basin community groups and various prachathnoklum ever esteemed Buddhism will be larger and have adopted Buddhist doctrines in their parents and citizens that are esteem, occupying the southern Buddhism: Buddhism, thus making the area of dispute, there has been a sequence from the esteemed ancestor came to inheritance. .

Buddhism in the mechanism to build the peace of the community in Thailand-Cambodia border area.

១.) Buddhist beliefs, aspects of the community, Thailand-Cambodia border dispute with Buddhist beliefs, from the history of foreign domination leaders have turned to profess Buddhism and bring ethics into practice allows a birth parent, under the respect that there are moral righteousness despite rule changes, but the citizens it holds until the acceptance of the people of Israel and to give a respectable. Buddhist beliefs, it is peace, because peace community in Thailand Cambodia dispute – it took a Buddhist belief heals with love, unity, and connectivity. By hosting events in the Buddhism belief, such as merit and merit ropra monks. .

២.) Buddhist tradition community areas of dispute in Thailand – Cambodia has significant Buddhist tradition is the year that Sanford f. tradition, the respect for grandfather. Ya their grandparents of identical tradition is connected to good

community relations in the area of dispute, Thailand – Cambodia traditionally has held together, however, is traditionally Buddhist lent day. Candle Festival Traditionally monks monks, which the community in area of dispute have activities together until the cause peace. Reduce the conflict.

๓.) Buddhist culture. The community in Thailand – Cambodia dispute zone have spoken like that as the Khmer majority. Communication, understanding well respect each other like brothers when they see it is ver important to still loving compassion, helping each other when there's people suffered in the community.

To create peaceful coexistence with, therefore, requires a Buddhist master is a Buddhist beliefs. A Buddhist tradition and Buddhist culture, therefore, to make the community dispute, Thailand – Cambodia peace. Further in the future.

Keywords: Peaceful Coexistence; Buddhist Path of Thai – Cambodian;

๑. บทนำ

กรณีพิพาทชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชาส่งผลให้มีการสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินมากมาย ประชาชนหลายพันคนต้องอพยพหนีภัยสู้รบเพราะความพยายามของกัมพูชาในการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความวุ่นวายทางการเมืองภายหลังการรัฐประหารการปลุกเร้ากระแสชาตินิยมเพื่อต่อต้านกัมพูชา โดยเป้าหมายอยู่ที่การเมือง ในช่วงต้นปี ๒๕๕๔ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองที่สนับสนุนฝ่ายชนชั้นนำกับฝ่ายเสื้อแดงซึ่งสนับสนุนอดีตนายกฯ ทักษิณ และการที่กัมพูชาขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ซึ่งได้รับการอนุมัติจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๑ การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนำมาซึ่งความปิติยินดีและความภาคภูมิใจในหมู่ประชาชนชาวกัมพูชา แต่สำหรับประเทศไทย ถูก กลุ่ม ชาตินิยมสุดขั้วอย่างกลุ่มเสื้อเหลืองนำประเด็นนี้มาใช้ในการโจมตีรัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งถูกมองว่าเป็นรัฐบาลหุ่นเชิดของทักษิณ ว่าทรยศและขายชาติ กลับกลายเป็นอาวุธที่มีอานุภาพในการกดดันให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศต้องลาออกจากตำแหน่ง กลุ่มเสื้อเหลืองกล่าวหาว่ายินยอมให้ขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนั้นเป็นไปเพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจให้กับทักษิณ ก่อนหน้าที่กลุ่มเสื้อเหลืองจะหยิบประเด็นนี้ขึ้นมาโจมตี ทั้งข้าราชการไทยและกัมพูชาต่างก็มองว่าการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกคือขุมทรัพย์ด้านการท่องเที่ยวที่ไทยและกัมพูชาจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันสถานการณ์ชายแดนตึงเครียดมากขึ้นพร้อมกับจำนวนกำลังทหารที่เพิ่มขึ้น การสำรวจแนวชายแดนและการปักปันเขตแดนหยุดชะงักเนื่องจากเสี่ยงเกินไปที่จะส่งชุดสำรวจร่วมลงไปในพื้นที่ ขณะเดียวกันความวุ่นวายทางการเมืองของไทยทำให้มีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและเจ้าหน้าที่ระดับสูงบ่อยครั้งการเคลื่อนไหวของนักขัดขวาง ล้วนเป็นอุปสรรคต่อความพยายามในการเจรจาและส่งผลร้ายต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ การแย่งชิงอำนาจภายหลังการรัฐประหารยังคงไม่ยุติ ข้อพิพาทไทย-กัมพูชายังคงเป็นปัญหา ซึ่งถ้าหากต้องการให้ภูมิภาคนี้มี

ความมั่นคงต่อไปในอนาคต อาเซียนก็ต้องยุติความขัดแย้งนี้และสร้างสันติภาพอย่างถาวรให้เกิดขึ้นให้ได้

การสร้างสันติภาพความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งจำเป็นเมื่อมีการขัดแย้ง เพราะมนุษย์ทุกคนสังครุสขเกลียดทุกข์ อดีตมนุษย์มีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่ตามสภาพธรรมชาติ เมื่อต้องการอาหารก็ได้อาศัยของป่าเก็บพืชผลหรือจับสัตว์ตามที่ต้องการเป็นไปเพื่อการมีชีวิตที่อยู่รอด ต่อมามนุษย์เริ่มเกิดความกลัวภัยอันตราย รู้สึกไม่ปลอดภัย เกิดความยุ่งยากสับสน การเพิ่มจำนวนมนุษย์ ตลอดจนอารยธรรมเป็นเหตุให้มนุษย์ละทิ้งสภาพธรรมชาติ มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่แบบเครือญาติ ทั้งนี้โดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์เป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน^๒ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอาจทำให้รู้สึกว่ามีเพื่อน เพื่อนที่รู้จักเป็นอันดับแรกสุดก็คือครอบครัว ถัดไปคือครอบครัวข้างเคียง หมู่บ้าน ตำบล จังหวัด และที่สุดคือประเทศ และตามปกติคนทั้งหลายนั้นจะอยู่ร่วมกันได้ดี ต่อเมื่อมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน เป็นเหมือนแกนหรือสายเชือกที่ร้อยประสานกันไว้ ในบรรดาหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งหลายนั้น กล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นหลักความเชื่อที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เหนียวแน่นและลึกซึ้งที่สุด^๓

ชายแดนไทย - กัมพูชา ตรงข้ามภูมิจรอล ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประวัติศาสตร์วิถีพุทธของทั้งสองชาติพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา มีลักษณะคล้ายกันหลายด้าน เช่น ด้านความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม และการดำรงชีวิต ในแต่ละหมู่บ้านล้วนได้รับอิทธิทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตส่วนมากอยู่กับวิถีพุทธซึ่งทั้งสองชาติบนพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา จะได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนานำหลักปฏิบัติมาใช้ในการดำเนินชีวิต สืบการกันมายาวนาน การศึกษาความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ก็อาจทำให้ทราบได้ว่าประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเป็นอยู่อย่างไร กลไกทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์ และความสำคัญในการสร้างสันติภาพในชุมชนของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้จริงหรือไม่ เพราะเท่าที่ผ่านเมื่อมีความขัดแย้งที่มีระยะเวลามายาวนานทำให้ความสัมพันธ์อันดีต่อกันขาดหายไป การเชื่อมสัมพันธ์โดยการนำหลักพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อม จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้คนทั้งสองชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพสงบสุขช่วนิรันดร์

^๑โครชสิกรูป นักการทูต, รายงานของโครชสิกรูปเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยได้ในรายงานเอเชียฉบับที่ ๑๒๑ *Thailand: The Calm before Another Storm?* (ประเทศไทย: ความสงบก่อนพายุอีกลูกจะมาเยือน?), เผยแพร่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๔; รายงานเอเชียฉบับที่ ๑๙๒ *Bridging Thailand's Deep Divide* (ประสานรอยแยกในประเทศไทย), เผยแพร่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓. สัมภาษณ์,

^๒พระมหาสุทิตย์ อาภากร, “แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายทางสังคม”, เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๕), หน้า ๒.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุต.โต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๒.๒ เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยกำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาครัฐ (Government Sector) มี จำนวน ๑๐ คน

(๑) ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน ๑ คน

(๒) นายอำเภอ จำนวน ๑ คน

(๓) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จำนวน ๑ คน

(๔) ผู้บริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล จำนวน ๑ คน

(๕) ผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑ คน

(๖) ผู้บัญชาการทหารในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๑ คน

(๗) ทหารผู้รักษาดินแดนพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา จำนวน ๒ คน

(๘) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จังหวัด ๑ คน

(๙) นักวิชาการพระพุทธศาสนา อำเภอ ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติทางศาสนา (Religious Sector) มีจำนวน ๘ รูป/คน คือ

(๑) เจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป

(๒) เจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๒ รูป

(๓) เจ้าคณะตำบล จำนวน ๒ รูป

(๔) ผู้นำทางศาสนาพุทธ จำนวน ๓ รูป

๓) กลุ่มผู้ปฏิบัติภาคชุมชน (Community Sector) มีจำนวน ๑๐ คน คือ

(๑) ผู้นำชุมชน/หมู่บ้าน จำนวน ๕ คน

(๒) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน ๕ คน

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา ที่จะศึกษาไว้ ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

๒) เพื่อศึกษาวิถีทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพในชุมชนของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา ด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่จะต้องศึกษาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา พัฒนาการความสัมพันธ์ และกลไกทางพระพุทธศาสนา

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

ได้แก่ พื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประกอบด้วย จังหวัดศรีสะเกษ

๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาทำการวิจัย

ได้แก่ ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview)

๑) ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ซึ่งเป็นการวิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และ (๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสารงานนิพนธ์ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติความเป็นมา เมื่อได้ข้อมูลทางด้านเอกสารครบถ้วน นำมาวิเคราะห์ข้อมูล การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย – กัมพูชา

๒) การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อได้ข้อมูล การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดน ไทย – กัมพูชา

กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) สัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน

๕. ๕.๑ สรุปผล

๕.๑.๑ พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

จากหลักฐานพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ต่อมาชาวกัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็ทรงระงับประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่ และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีการรับนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน เช่นกัน

๕.๑.๒ กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

๑) ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นกลไกต่อการสร้างสันติภาพ ของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เพราะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่เชื่อถือได้ ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ที่ผ่านได้มีผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือว่ามีคุณธรรมความดี แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ประชาชนก็ยึดถือจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ และให้การนับถือเรื่อยมา ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสันติภาพ ความสงบสุข เพราะชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ต่างก็เอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สมานด้วยความรักสามัคคีต่อกัน โดยการจัดกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อที่อยู่ เช่น การทำบุญ และตักบาตรพระสงฆ์

๒) ด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา

ประเพณี ของชุมชนพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา มีประเพณีสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีแซนโดนตา ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี เป็นเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีที่ได้มีการจัดร่วมกัน ก็คือ ประเพณี วันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตรพระสงฆ์ ซึ่งชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้ง

๓) ด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมทางภาษาของชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีการใช้ภาษาพูดที่เหมือน เป็นภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมีการทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ที่สำคัญยังมีความรักเมตตา กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของคนในชุมชน

๕.๑.๓ วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

พบว่า ความสัมพันธ์พระพุทธศาสนามีมายาวนาน ไทย - กัมพูชา ต่างได้รับอิทธิพลทางพระพุทธจากชาติตะวันออก ซึ่งมีตัวแทนทางพระพุทธศาสนาได้นำมาเผยแพร่ ต่อมาได้มีผู้นำของชาติไทย - กัมพูชา ต่างหันมานับถือพระพุทธศาสนา และนำมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติสุขของชาติบ้านเมือง นอกจากนั้นแล้วยังได้มีการเผยแพร่ หลักธรรมต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนในชาติของตนได้นำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อความดีงาม ให้เกิดความสงบสุขของคนในชาติ การสร้างสันติด้วยการอยู่ร่วมกัน จึงต้องอาศัยหลักทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้ชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ต่อไปในอนาคต

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้เป็นอเนกประการ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยกลับพบว่ายังมีปมปัญหาอีกหลายอย่าง ที่ควรจะได้รับการค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ก็เช่นเดียวกันกับการหาความเข้าใจเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัยจึงขอข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและสา หรือการหา วิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. รัฐบาลควรส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยจัดงบประมาณให้กับชุมชนในการส่งเสริมกิจกรรม และเชิญชุมชนในพื้นที่พิพาทร่วมในกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันสำคัญ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

๒. รัฐบาลควรส่งเสริมประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในพื้นที่พิพาท แบบมีส่วนร่วมให้เกิดความรักสามัคคีของชุมชนในพื้นที่พิพาท

๓. กระทรวงกิจการศาสนา และวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หลักธรรมให้มากเพราะหลักธรรมสามารถช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดความขัดแย้ง

๔. รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีงามระหว่าง ชุมชนในพื้นที่พิพาท เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารังต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา

๒. ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทย - กัมพูชา ที่มีต่อการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย - กัมพูชา

๗. กิตติกรรมประกาศ

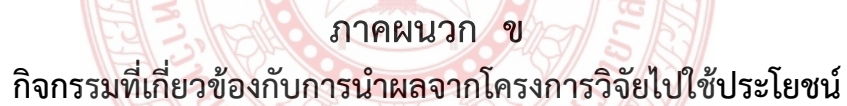
รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความอนุเคราะห์จากทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และคณาจารย์ ที่ปรึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำ ขออนุมัติ ขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา และตรวจแก้ไขจนเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ ขออนุมัติ ขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ ขออนุมัติ ขอบพระคุณ ประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๒๘ รูป/คน ทุกท่านที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในด้านการให้ข้อมูลและการเก็บข้อมูลในการวิจัย ทำให้งานการวิจัยเล่มนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ ขออนุมัติ ขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่าน ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่ได้ให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือสนับสนุน คุณค่า และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณแต่บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญา และคุณธรรมเครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต

๘. เอกสารอ้างอิง

โครชิสกรูป นักการทูต, รายงานของโครชิสกรูปเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยได้ในรายงานเอเชียฉบับที่ ๑๒๑ *Thailand: The Calm before Another Storm?* (ประเทศไทย: ความสงบก่อนพายุอีกลูกจะมาเยือน?), เผยแพร่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๔; รายงานเอเชียฉบับที่ ๑๙๒ *Bridging Thailand's Deep Divide* (ประสานรอยแยกในประเทศไทย), เผยแพร่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, “แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายทางสังคม”, เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ มุ่งเน้นพัฒนา ดังนี้

ด้านความเชื่อ ส่งเสริมให้ประชาชนชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา เข้าใจต่อหลักเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกต้อง โดยการเล่าประวัติศาสตร์ ที่ผ่านมา ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือว่ามีคุณธรรมความดี แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ประชาชนก็ยึดถือจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ และให้การนับถือ เรื่อยมา ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสันติภาพ ความสงบสุข เพราะชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ต่างก็เอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สมานด้วยความรักสามัคคีต่อกัน โดยการจัดกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อที่อยู่ เช่น การทำบุญ และตักบาตรพระสงฆ์

ด้านประเพณี ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา จัดกิจกรรมประเพณีสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีแซนโตนตา ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี เป็นเชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีที่ได้มีการจัดรวมกัน ก็คือ ประเพณี วันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้ง

ด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา อนุรักษ์ไว้ซึ่งความดีงามทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การพูดจา ซึ่งเป็นการใช้ภาษาพูดที่เหมือน เป็นภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดี ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมีบททักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ที่สำคัญคือการรณรงค์ให้มีการรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของคนในชุมชน

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและ
ผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

วัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้		กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา		ผลที่ได้รับของโครงการ
ที่	กิจกรรม	ระยะ	กิจกรรม	
๑	การสำรวจพื้นที่รวมรวบข้อมูล	๕ วัน	รวบรวมข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา	ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา
๒	การลงพื้นที่สำรวจกิจกรรม	๑ เดือน ต่อครั้ง	สำรวจประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา	ได้ข้อมูลจากการสำรวจประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา
๓	การสัมภาษณ์	๓ เดือน ต่อครั้ง	สัมภาษณ์ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา ชายแดนไทย จำนวน ๑๓ รูป/คน ชายแดนกัมพูชา จำนวน ๑๕ รูป/คน	ได้ข้อมูลสัมภาษณ์ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย – กัมพูชา ชายแดนไทย จำนวน ๑๓ รูป/คน ชายแดนกัมพูชา จำนวน ๑๕ รูป/คน

ภาคผนวก ค
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

การวิจัย “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา”

คำอธิบาย

1) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) ใช้คำถาม ดำเนินการสัมภาษณ์ในทุกประเด็น และขั้นตอน ใช้การบันทึกเสียง (Tape Record) และกล้องบันทึกภาพ ในการสัมภาษณ์ ประเด็นคำถามใดไม่ได้ข้อมูลชัดเจน ขอความกรุณาถามซ้ำจนได้ข้อมูลชัดเจน

2) แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้เฉพาะประชากร กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้รู้ในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย จำนวน 15 คน และกัมพูชา จำนวน 15 คน

3) แบบสัมภาษณ์เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ถามเฉพาะข้อความถามที่ตั้งไว้ และในประเด็นอื่นๆ ที่ไม่ได้กำหนด

4) การตอบแบบสัมภาษณ์ ขอความกรุณาท่านได้โปรดตอบให้ครบทุกข้อ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

นายสรารุณี งามหอม

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

เรื่อง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

แนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในการวิจัยเชิงปริมาณ และการอภิปรายผล กำหนดประเด็นเป็นคำถาม คำสำคัญ (Key words) เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเด็นการสัมภาษณ์ แบ่งประเด็นคำถามออกเป็น 2 ตอน คือ ข้อมูลทั่วไป และประเด็นสัมภาษณ์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ- สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 ประเด็นสัมภาษณ์

1) ความเชื่อทางพุทธศาสนา

ท่านคิดว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา หรือไม่ อย่างไร? “ความเชื่อทางพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้หรือไม่ อย่างไร?” “ท่านคิดว่าความเชื่อทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องใดบ้างที่ทำให้เกิดสันติภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา” และท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ในความเชื่อทางพุทธศาสนา อย่างไร?”

ความคิดเห็น.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

.....

.....

2) ประเพณีทางพระพุทธศาสนา

ท่านคิดว่า ประเพณีทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา หรือไม่ อย่างไร? “ประเพณีทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ได้หรือไม่ อย่างไร?” “ท่านคิดว่าประเพณีทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องใดบ้างที่ทำให้เกิดสันติภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา” และท่านมีข้อเสนอแนะ

เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
ในประเพณีทางพระพุทธศาสนา อย่างไร?”

ความคิดเห็น.....

.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

.....

.....

3) วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

ท่านคิดว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพการอยู่ร่วมกัน
ของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา หรือไม่ อย่างไร? “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
สามารถนำไปใช้ในแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
ได้หรือไม่ อย่างไร?” “ท่านคิดว่าวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องใดบ้างที่ทำให้เกิด
สันติภาพการอยู่ร่วมกันของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา” และท่านมีข้อเสนอแนะ
เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ใน
วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร?”

ความคิดเห็น.....

.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ง
ภาพกิจกรรมการสัมมนา

ภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

สัมภาษณ์, พระปรีก แกะ เจ้าอาวาสสระแรน้อย
ตำบลสระแรน้อย อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

สัมภาษณ์, พระครู ติ ทา, รองเจ้าคณะอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา,
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์, นายสุชคานา ลิ้ม, จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา,
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายปิ่น คง, พระรอบ เมฆา กุศลนิรโรคโต, เจ้าคณะตำบล
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์, นายบุญทิม เวื่อน, จังหวัดกำแพงเพชร ราชอาณาจักรกัมพูชา,
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ปูก เจียก, อาจารย์/พิธีทางศาสนาชาวกัมพูชา,
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์, อาจารย์/พิธีทางศาสนาชาวกัมพูชา
๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

สัมภาษณ์, พระมหาสนอง ขนติธโร รองเจ้าคณะอำเภอกันทรลักษ์
วัดศิรวิรवास อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์, นายธงชัย เจริญพานิชย์กุล, รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ,
๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์, นายสมเกียรติ ศรีขาว, นายอำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ,
๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์, กำนันตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์, นายโชคชัย สายแก้ว นายก อบต.เสาธงชัย
องค์การบริหารส่วนตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๑

แบบสรุปโครงการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

สัญญาเลขที่ ว ๐๓๘/๒๕๕๘

ชื่อโครงการ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

หัวหน้าโครงการ นายสรายุทธ งามหอม

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘๙ ๕๘๓ ๓๕๓๘ Email : pr_tao@hotmail.co.th

ความเป็นมาและความสำคัญ

กรณีพิพาทชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชาส่งผลให้มีการสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินมากมาย ประชาชนหลายพันคนต้องอพยพหนีภัยสู้รบเพราะความพยายามของกัมพูชาในการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความวุ่นวายทางการเมืองภายหลังการรัฐประหารการปลุกเร้ากระแสชาตินิยมเพื่อต่อต้านกัมพูชา โดยเป้าหมายอยู่ที่การเมือง ในช่วงต้นปี ๒๕๕๔ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองที่สนับสนุนฝ่ายชนชั้นนำกับฝ่ายเสื้อแดงซึ่งสนับสนุนอดีตนายกฯ ทักษิณ และการที่กัมพูชาขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ซึ่งได้รับการอนุมัติจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๑ การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนำมาซึ่งความปิติยินดีและความภาคภูมิใจในหมู่ประชาชนชาวกัมพูชา แต่สำหรับประเทศไทย ถูก กลุ่ม ชาตินิยมสุดขั้วอย่างกลุ่มเสื้อเหลืองนำประเด็นนี้มาใช้ในการโจมตีรัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งถูกมองว่าเป็นรัฐบาลหุ่นเชิดของทักษิณ ว่าทรยศและขายชาติ กลับกลายเป็นอาวุธที่มีอานุภาพในการกดดันให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศต้องลาออกจากตำแหน่ง กลุ่มเสื้อเหลืองกล่าวหาว่าการยินยอมให้ขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกนั้นเป็นไปเพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจให้กับทักษิณ ก่อนหน้าที่กลุ่มเสื้อเหลืองจะหยิบประเด็นนี้ขึ้นมาโจมตี ทั้งข้าราชการไทยและกัมพูชาต่างก็มองว่าการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกคือขุมทรัพย์ด้านการท่องเที่ยวที่ไทยและกัมพูชาจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันสถานการณ์ชายแดนตึงเครียดมากขึ้นพร้อมกับจำนวนกำลังทหารที่เพิ่มขึ้น การสำรวจแนวชายแดนและการปักปันเขตแดนหยุดชะงักเนื่องจากเสี่ยงเกินไปที่จะส่งชุดสำรวจร่วมลงไปในพื้นที่ ขณะเดียวกันความวุ่นวายทางการเมืองของไทยทำให้มีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและเจ้าหน้าที่ระดับสูงบ่อยครั้งการเคลื่อนไหวของนักชดชวาล้วนเป็นอุปสรรคต่อความพยายามในการเจรจาและส่งผลร้ายต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ การแย่งชิงอำนาจภายหลังการรัฐประหารยังคงไม่ยุติ ข้อพิพาทไทย-กัมพูชายังคงเป็นปัญหา ซึ่งถ้าหากต้องการให้ภูมิภาคนี้มีความมั่นคงต่อไปในอนาคต อาเซียนก็ต้องยุติความขัดแย้งนี้และสร้างสันติภาพอย่างถาวรให้เกิดขึ้นให้ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
- ๒) เพื่อศึกษากลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา
- ๓) เพื่อวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

ผลการวิจัย

๑) พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า พัฒนาการความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา คาดว่าชาวกัมพูชา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ต่อมากัมพูชาได้หันมาเชื่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อยู่บ่อย ซึ่งผู้นำบางคนที่เคยนับถือพุทธศาสนา ก็รณรงค์ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา จนจนปัจจุบัน ส่วนไทยก็เช่นกัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ชนพื้นเมืองเริ่มรับวัฒนธรรมไท-ลาวและก่อตัวเป็นสังคมเมืองสืบทอดวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงได้มีการกระจายอิทธิพลเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล การขยายตัวของชุมชนหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดประชาคมกลุ่มต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ได้แก่ กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำชี กลุ่มประชาคมลุ่มแม่น้ำมูล และประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา ก็ตั้งตนเป็นใหญ่และได้นำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครอง และให้ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่พิพาท ได้มีการรับความนิยมนับถือกันตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลำดับมา สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

๒) กลไกทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพของชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

(๑) ด้านความเชื่อ พบว่า ชุมชนในพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มายาวนาน ซึ่งจากประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการปกครอง ต่างได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้นำเอาหลักคุณธรรม มาปฏิบัติทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองเกิดการยอมรับนับถือในคุณธรรมความดี และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้ง แต่ประชาชนก็ยังยึดมั่นนับถือกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชาติ สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อนั้น ๆ การสร้างสันติภาพทางความเชื่อที่ถูกต้อง จึงเป็นการลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสงบสุขของชุมชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ได้เป็นอย่างดี

(๒) ด้านประเพณี พบว่า ชุมชนพื้นที่พิพาท ไทย – กัมพูชา ได้ยึดถือประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือประเพณีทำบุญแซนโดนตา หรือการให้ทานแก่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีที่ให้การเคารพต่อบุ ญา ตา ยาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ความเหมือนกันของประเพณี คือการให้ทาน เป็นการ

เชื่อมต่อความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนในพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ได้มีการจัดร่วมกัน คือ ประเพณี แชนโดนตา ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีแห่เทียน ประเพณีตักบาตร พระสงฆ์ ซึ่งประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดสันติสุข ลดความขัดแย้ง ของประชาชนในพื้นที่

(๓) ด้านวัฒนธรรม พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา มีข้อปฏิบัติทาง วัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ การใช้ภาษาพูดที่เหมือนกัน ได้แก่ การใช้ภาษาเขมรส่วนใหญ่ การสื่อสารทำให้เกิด ความเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นพี่น้อง เมื่อเห็นหน้ากันก็จะมีการ ทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ประเด็นที่สำคัญของประชาชนในเขตพื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา ที่ยึดเหนี่ยว ต่อกัน คือ ความรัก เมตตา สงสาร กรุณา ให้การช่วยเหลือกันอยู่เสมอเมื่อเกิดความเดือดร้อนของประชาชน ในพื้นที่

๓) วิเคราะห์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา พบว่า การอยู่ร่วมกันบนความขัดแย้ง ต้องอาศัยความดีงามในการเจรจาหรือหาข้อยุติ พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นตัวแปร ตัวกลาง ซึ่งประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม มายาวนาน และที่สำคัญยังมีความเหมือนกันหลายประการ และ การอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือ ที่เรียกว่า Discovery of others Projects of shared purpose “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” จึงจะทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง ในการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) พื้นที่พิพาทไทย – กัมพูชา
- 2) คณะสงฆ์ไทย – กัมพูชา
- 3) ท้องถิ่นไทย – กัมพูชา

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://www.ssk.mcu.ac.th/> ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : นายสรายุทธ งามหอม
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Mr.Sarawut Ngahom
วัน เดือน ปี เกิด : ๒๓ เมษายน ๒๕๑๓
ที่เกิด : ๖ หมู่ ๔ บ้านหนองแคนน้อย ตำบลเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ
ที่อยู่ : ๖ หมู่ ๔ บ้านหนองแคนน้อย ตำบลเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ. ๒๕๔๘ : พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
พ.ศ. ๒๕๕๖ : อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๖ : จบ ป. ๖ โรงเรียนบ้านหนองดุมหนองแคนน้อย ตำบลหนองใหญ่ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. ๒๕๓๒ : จบ ม.๖ โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. ๒๕๔๙ : นักรรณชั้นเอก วัดปลาชีว อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. ๒๕๕๐ : พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๒ : ศน.ม. (ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต) รัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย

- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระครูไพโรจน์วัฒนาทร (เทาศิริ)
- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Phrakhrupairojwattanatorn Chotivaro (Taosiri)
- ที่อยู่ : วัดโนนสำนัก ตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน
- พ.ศ. ๒๕๔๒ : เลขานุการเจ้าคณะตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- พ.ศ. ๒๕๔๗ : เจ้าอาวาสวัดโนนสำนัก ตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- พ.ศ. ๒๕๕๔ : เจ้าคณะตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- ๒๕๕๙ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจการนิสิต
- พ.ศ. ๒๕๕๖ : อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประวัติการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๕๐ : ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๑ : ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม) คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
- งานวิจัย
- พ.ศ. ๒๕๕๘ : การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย- กัมพูชา (วิจัยร่วม)ทุนอุดหนุนการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวทางพระพุทธศาสนา (หัวหน้าแผนวิจัย) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- บทความวิจัย
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระพรสวรรค์ ฐิติญาโน(ใจตรง), ดร.
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Phraponsawan Thitiyano(Jaitrong), Dr.
 ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน
- พ.ศ. ๒๕๔๒ :
 พ.ศ. ๒๕๔๗ : อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๔ : อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 และปรัชญา
 พ.ศ. ๒๕๕๖ : กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๕๒ : ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ) สาขาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๔ : ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม) สาขารัฐศาสตร์
 การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๙ : ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด) สาขา
 พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๕๘ : การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนชน
 พื้นที่พิพาทชายแดนไทย- กัมพูชา (วิจัยร่วม)ทุนอุดหนุน
 การวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
 จังหวัดศรีสะเกษตามแนวทางพระพุทธศาสนา (หัวหน้า
 แผนวิจัย) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๖๐ : ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนา
 เพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย (กำลังดำเนินการ)
 พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของ
 เครือข่าย
 เศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ ทุนอุดหนุนการ
 วิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

	รณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	: การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (ผู้ร่วมวิจัย) (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	: การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (ผู้ร่วมวิจัย) (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	: การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา (ผู้ร่วมวิจัย) (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บทความวิชาการ	
พ.ศ. ๒๕๖๐	: วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.
พ.ศ. ๒๕๕๙	: ไตรภูมิพระร่วง : จากหลักธรรมสู่อุดมการณ์การปกครอง. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับนานาชาติครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.
พ.ศ. ๒๕๕๙	: จุดเริ่มต้นของอาเซียนสี่เหลี่ยมด้วยแนวทางพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒. ๒๕๕๙.
พ.ศ. ๒๕๖๐	: ความรักกับการเลือกคู่ : ทศนะทางพระพุทธศาสนา. วารสาร วรณมูอองแหกรพุทธศาสตรปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

- พ.ศ. ๒๕๖๐ : พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ : พระผู้ทรงเป็นพ่อหลวงและ
ครูของแผ่นดิน.วารสารศรีนครลำดวนปริทรรศน์ ปีที่ ๑
ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.
การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของ
เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ.
วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและ
เทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗ คณะเกษตรศาสตร์และ
เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. ๒๕-
๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัด
ศรีสะเกษ.วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและ
เทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗.คณะเกษตรศาสตร์และ
เทคโนโลยี มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ
นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗. คณะ
เกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชม
งคลอีสาน.๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารการ
ประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยี
วิชาการ ๒๐๑๗. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. ๒๕-๒๖
ธันวาคม ๒๕๖๐.